

טהרת הזדעת

עיון בהלכות
טהרת המשפחה

א

יניב חסאן

**כל הזכויות שמורות כולל העתקת קטע בכל צורה
שהיא בכלל ובפרט, שמורות למחבר הספר בהתאם
לדין תורה ולחוק הזכויות הבינלאומי**

©

מהדורה ראשונה
נדפס בישראל - תשפ"ב

להזמנת ולהפצת הספר: ברק - 052-7204621

עורך תוכן ועורך לשוני: הרב טל חיימוביץ' שליט"א
כריכה, עימוד, והבאה לדפוס: איתי אדף - 052-8601086

נשמח באם ותמצאו תיקונים והארות במהלך הקריאה בספר:
דוא"ל | taharathadaat@gmail.com

יְעִיץ הַחַיִּים הַיָּא לְמַחְזִיקֵי פָּה"י

ספר זה מוקדש לזכרון עולם
לעיילי נשמתו הטובה של חמי חיקר

♦ ה"ה מרדכי לוי בן רבקה נ"ע ♦

שיום הולדתו כיום ו' אדר ב' ה'תש"ג,

גל"ב"ע ב"ג תשרי ה'תשפ"א

מלך מלכי המלכים יסתיידהו בסתר אהלו
להוות בנעם ה' ולבקר בהיכלו

ולקץ הימים יעמידהו מנוגל עדניו ישקדהו

ויצוור בצוור החיים את נשמתו

וישים כבוד מנוחהו, ה' הוא נחלתו

וילווה אליו השלום על משכבו יהיה שלום

ויהיה מליץ טוב בעד משפחהו עמו ונחלתו

ת . נ . צ . ב . ה

ולפואה ברכה והצלחה לכל משפחת לוי,

אשרוד

יְעִיץ הַיָּהוּם הִיא לְמַדְוֵיקָיִם בְּרַחֲמֵי

זכות לימוד התורה בספר זה מוקדשת לעילוי נשמת הזקנים

גבריאל בן מסעודה למשפחת נחום ז"ל
מאסו בת ליזה למשפחת נחום ז"ל
חמור טוני בת מאסו למשפחת מסיקה ז"ל
לונה מסעודה למשפחת נחום ז"ל
לאה בת מסעודה למשפחת זוארץ ז"ל
הרב יוסף זוארץ ז"ל ואחיו רני כוסה מסיקה וטוני
מזרחי ז"ל

משה בן רגינה למשפחת חסאן ז"ל
אסנת בת בובה למשפחת חסאן ז"ל
לידיה, רחמים ומנשה בני אסנת ז"ל
רחמים סופר ז"ל

ת . נ . צ . נ . ה

ברכה והצלחה לעמוס ויהודית חסאן, רפואה
שלמה ואריכות ימים, נחת מכל יוצא חלציהם
ברכה והצלחה לכל משפחת חסאן הרדובה,
”יהי נעם ה' עלינו”

◆ עץ חיים היא למחזיקים בה ◆

זכות לימוד התורה בספר זה תעמוד לזכות התורמים היקרים

יהודה נהוראי בן אינס
לבריאות איתנה, מרבה
והצלחה והתקדמות בכל

להצלחת כל משפחת
רחמים בן גר
חי

יהודית בת אינס
ורביד בן זוהרה
לזרע של קיימא, מרבה והצלחה

ברכה והצלחה למשפחת
ישראל ושרית לוי
חי

חווה בת אינס
ויצחק בן אורלי
למרבח והצלחה ונחת מהילדים
איתמר והילה

מוריה בת אינס
בריאות איתנה,
מרבה והצלחה

אינס בת יהודית אידה
בריאות איתנה, מרבה
מרבה והצלחה

שלמה שמעון בן פרדחה
בריאות איתנה, מרבה
מרבה והצלחה

◆ זכות לימוד התורה בספר זה
מזקדשת לעילוי נשמת היקרים

הרב אברהם רחמן ורעייתו מרת זוהרה
רבי יעקב רחמן ורעייתו מרת אסתר
ת . נ . צ . ב . ה

ברכה והצלחה למשפחות רחמן
הרב אשר ועליזה וכל יוצאי חלציהם
והצלחה בחינוך ילדי ישראל.
רפואת הנפש והגוף וזיווג הגון לאליאב חיים בן עליזה

זכות לימוד הורגה בספר זה
מוקדשת לעילוי נשמת הילדים

אברהם בן אסתר ומזל טוב בת פרחיה למשפחת בנימין
יהוא בן מזל טוב למשפחת בנימין
יוסף בן אסתר למשפחת בן סימון
מרדכי בן תורקיה ורחל בת זינה למשפחת בשירי

ת . נ . צ . ב . ה

תוכן העניינים - כרך א'

20.....	פתח דבר
23.....	מבואות והקדמות להלכות נדה
24.....	האם איסור נדה נחשב כדבר שבערווה
32.....	"משל משלו באשה" מחלוקת הראשונים בתיאור אותו המקום אצל האשה
	המבנה האנטומי של 'אותו מקום' ע"פ המידע הרפואי הרב שלום אילוז שליט"א -
38.....	ראש הכולל בישיבת ניר
45.....	סימן קפג
46.....	הרגשה - גזירת הכתוב או סימן לתחילת ווסת (סעיף א)
55.....	מהות ההרגשה מדאורייתא
65.....	דין נדה וזבה
74.....	השתלשלות ההלכה - תקנת רבי וחומרת ר' זירא
81.....	סימן קפד
82.....	ווסתות דאורייתא או דרבנן
99.....	משך זמן הפרישה הסמוכה לווסת
108.....	זמן פרישה הסמוכה לווסת בשופעת
117.....	ממה פורשים סמוך לווסת ודין היוצא לדרך סמוך לווסתה
127.....	עונת הרמ"א
135.....	סימן קפה
136.....	נאמנות האשה בדיני נדה
140.....	דין אמתלא
149.....	סימן קפו
150.....	בדיקה לפני ואחרי תשמיש בבעלת ווסת קבוע
160.....	בדיקה לפני ואחרי תשמיש בבעלת ווסת שאינו קבוע
175.....	דין ווסת חצי קבוע לעניין בדיקות לתשמיש ולעניין עונה בינונית
183.....	סימן קפז
184.....	דין רואה מחמת תשמיש - מבוא
189.....	שיעור זמן רואה מחמת תשמיש (סעיף א)
199.....	דין הבדיקה ברואה מחמת תשמיש (סעיפים ב'- ג')
206.....	האם הבדיקה מועילה גם לבעל הראשון? (סעיף ג)
215.....	דין תולה במכתה (סעיפים ה-ז)

- 231..... |זמן הפרישה לרומ"ת שעדיין לא הוחזקה| (סעיף י)
 234..... |כשראתה ג' פעמים לאחר טבילתה| (רמ"א, סעיף י)
 236..... |רומ"ת לאחר לידה| (המשך הגהת הרמ"א סעיף י)

239..... סימן קפח.

- 240..... |דיני מראות הטמאים והטהורים| (סעיף א)
 245..... |דין רואה בשפופרת ובחתיכות קטנות| (סעיף ג - ו)
 260..... |אי אפשר לפתיחת הקבר ללא דם| (סעיף ג)

275..... סימן קפט

- 276..... |דין עונה בינונית| (סעיף א)
 288..... |דיני קביעת ווסת החודש והפלגה| (סעיפים ב, ו)
 303..... |ווסת הדילוג| (סעיפים ה, ז, טו)
 321..... |האם הפלגה קטנה עוקרת גדולה| (רמ"א סעיף יג)
 331..... |כיצד היא עקירת הווסת בווסת ההפלגה והחודש| (סעיפים יד - טז)
 345..... |ווסת הגוף הבא רק מחמת אונס| (סעיף יז)
 353..... |ווסת מורכב שבא מחמת אונס הגוף ויום מסוים| (המשך ס' יז - יח)
 361..... |דיני ווסת הגוף הבא מחמת מקרים שיארעו בגופה| (סעיף יט)
 370..... |ווסת לאכילת דברים חריפים| (רמ"א סעיף כג)
 380..... |דין קביעת ווסת בתינוקת| (סעיף כז)
 387..... |קביעת ווסת בימי נידתה או זיבתה| (סעיף לב)

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

כס"ד, א' שבט תשפ"א, 4-613/פ"א

דברי ברכה

הובא לפני גליונות הספר "טהרת הדעת" על הלכות נדה וטבילה, מעשה ידיו להתפאר, של הרב החשוב, היקר והנעלה, מרביץ תורה, משנתו סדורה וערוכה, שמו מפארים, תהלתו בקהל חסידים, יראתו קודמת לחכמתו, שמן תורק שמו, הרה"ג **יניב חסאן שליט"א**, ראש ישיבה תיכונית בכפר מיימון, וביאר כיד ה' הטובה עליו להביא את ההלכה ממקורה מהמשנה והתלמוד, והגאונים הראשונים, ופסיקת מרן הש"ע והרמ"א, ודעות הפוסקים האחרונים ונושאי כליהם, ודעות אחרוני זמנינו, ע"פ פסקי מרן מלכא פוסק הדור אאמו"ר רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, במה שכתב בספריו טהרת הבית ג' חלקים, שהם לנו לעינים בהלכות החמורות של טהרת המשפחה, שע"פ התורה אשר הורה בה נלך, לא נטה ימין ושמאל, בדרך המלך נלך, ללכת אחר הלכותיו של מרן הש"ע, ומרן זיע"א ועתה העלה על ספר את אשר למד ולימד, וערך הכל בטוב טעם ודעת, להבין את פרטי הדינים, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, להבנת הדברים בשיטות הפוסקים בטעמים ובנימוקם, איישר חיליה לאורייתא.

ונודע שהספרים טהרת הבית הוא חיבור אדיר ונפלא, אשר הלומדים בספרים אלה עומדים ומשתוממים כיצד בן אנוש הספיק לעיין ולהקיף כ"כ הרבה ספרים, ראשונים ואחרונים ואחרוני אחרונים, ואשר לא מצאנו כדוגמתו שנים רבות. ועיניו כיונים צופים על הכל בעיון עמוק וישר, והוציא לעם ישראל סולת נקיה לשעה ולדורות. והכל עפ"ד הש"ע שקיבלנו הוראותיו בין להקל ובין להחמיר, וכל מורה הוראות שפוסק לספרדים בהלכות נדה, אינו יכול להורות בלי שיהיה בקי בספרים טה"ב, שקרוב לודאי שיחמיר או יקל בטעות. ומטהר את הטמא ומטמא את הטהור.

א. והנה בענין אשה שיש לה חולי באזנה, והזהיר אותה הרופא, שאם יבואו לה מים באזנה תהיה חרשת לגמרי, איך תוכל לטבול? הנה כבר האריך בזה בטה"ב (ח"ג עמ' סו הי"ד) והעלה שמותר לה לטבול באופן שתשים צמר גפן בתוך אזנה בפנים, דהוי מקום בלוע, שא"צ שיהיה ראוי לביאת מים, לדעת כמה פוסקים, ובשעה"ד כזאת בודאי שראויים הם לסמוך עליהם להקל, ושם בהערה נשא ונתן בזה באורך, ובעמ' ע"ה העלה במסקנא דדינא, שמאחר שראינו להרבה אחרונים שהתירו בני"ד ע"י תחיבת צמר גפן בעומק אזנה, הכי נקטי', כיון דהוי תרי דרבנן. בית הסתרים, ומיעוט שאינו מקפיד. ובצירוף דעת הרמ"ע מפאנו שאין דין חציצה בדבר הבלוע בפנים. ובפרט אם הרופאים אינם מסכימים להנחת אצבע לחה לאזנה ע"י חבירתה, ואין לה עצה אלא לטבול עם צמר גפן, שתכניסנו בעומק האוזן, ושפיר תעלה לה טבילה. וע"ע בשו"ת אג"מ (בחיו"ד סי' צח, וחיו"ד סי' קב-קג) שהתיר למעשה במקום עיגון כזה, ואם אפשר לה במוך בלי וזילין, תשים מוך יבש באזנה בעומק קצת, דהוי בית הסתרים ואח"כ תטבול.

אמנם כ"ז אך ורק שמניחה את הצמר גפן בתוך האוזן, שיש לזה דין בית הסתרים, אבל מחוץ לאוזן להניח רטיה, או כמו ששאלת לגבי הנשים שעושות ניתוח לייצר בעיניים לשיפור הראיה, ולצורך רפואה מניחים ע"ג העיניים כמין עדשות כרטיה לקרנית העין, בזה ודאי שאין להקל אם מניחות רק לצורך הטבילה בלבד, דהוי חציצה, וכמו שהאריך בזה בשו"ת יבי"א (ח"ג חיו"ד סי' יב) ובטה"ב ח"ג

(עמ' לח) ברטיה שע"ג מכה אם חוצצת¹, מפני שדרך להחליפה תדיר. ורק באשה חולנית שע"פ הוראת רופא מומחה צריכה להניח רטיה על גבה, והיא רטיה ידועה שנלקחת מבית מרקחת לרפואת החולי הזה, ונשארת דבוקה מאד על גבה ג' או ד' חדשים, וא"א להסירה כלל בתוך הזמן הזה, ורק לאחר שתעלה לה ארוכה היא נופלת מאליה, ואם יסירו הרטיה בתוך הזמן, מלבד שיגרום לה צער גדול וכאב עצום, יש חשש גם לניתוק עור וכשר עם הרטיה, מחמת רוב דבקותה, נראה שרטיה זו אינה חוצצת לטבילתה, ובלבד שתדיח אותה היטב במים חמים ככל מה שאפשר, ואח"כ תטבול עם הרטיה הדבוקה. עכ"ל.

וע' בנימוקי התשובה שלא היקל אך ורק שהתחבושת מונחת זמן ארוך ואינה מוציאתו, אבל בשאלתך שהדרך להוציא את הרטיה ע"ג האוזן, או העדשות המשמשות כרטיה ע"ג העיניים שאינם מודבקים ע"ג העין² ודאי שאין להקל, ויש אפשרות אחת שאשה אחרת (הבלנית וכדו') תרד עמה לתוך המקוה ותרטיב את ידיה ותכסה את האוזן או עיני הטובלת בשעה שתטבול וכמ"ש בטה"ב ח"ג (עמ' קסד) באשה חולת עינים, שרופא עינים מומחה הזהיר אותה, שלא יבואו מים כלל על עיניה, שעלולה לאבד מאור עיניה, מה תעשה בטבילתה. ונשאל בזה בשו"ת שיבת ציון (סי' מב), והציע הרב השואל שתדיח ידה במים תחלה באופן שיהיו טופח ע"מ להטפית, ותניח ידה על עיניה בשעת הטבילה, והרה"מ השיב שלא יתכן לעשות כן, עפמ"ש מרן בש"ע (סי' קצח סל"ה), שהטבילה תהיה כדרך הילוכה, ולא תגביה זרועותיה למעלה שלא יהיו בה קמטים, לכן יש לה לעשות כדבר הזה ביד חבירתה, שתרד עמה למקוה, ותעמוד קצת רחוק ממנה, שלא תגע בגופה בגוף הטובלת, וכאשר תדיח ידה באופן שיהיה במים שעל ידה טופח ע"מ להטפית, תכסה בה את עיני הטובלת כדיבוק בינוני, ותטבול. והאבנ"ז (יד"ד סי' רסב או"ב) כתב להתיר אפי' ע"י עצמה, ואם קשה לה לעשות כן בעצמה, תוכל לעשות כן ע"י חבירתה, שתהיה עמה במקוה בעת טבילתה. וע"ע בטה"ב שם (עמ' עד ד"ה והנהגה³).
ואם גם זה לא שייך, אפשרי שאשה אחרת תטבול עמה ותכסה את אוזניה או עיניה של חברתה בידיה הרטובות מהמקוה, וכנ"ל, כל שיש חשש שהזוג יכשלו באיסור רח"ל (שאינם שומרים תומ"צ).

¹ אלא שיש לחלק בין העדשות בעין דחשיב בית הסתרים (שהרי עוצמת עיניה בטבילה, ואף דבעינן ראוי לביאת מים, מ"מ הוא יותר קל משאר הגוף), לבין הרטיה שהיא במקום הגלוי. ובטה"ב לגבי בעלת החור באוזן נטה להקל בזו ששמה הצמר גפן לרפואה דחשיב רבייתה כיון שמקפידה לא להסירו כשבאה במים, ולרווחא דמילתא יעץ שתניחנהו שבוע לפני הטבילה, וה"נ יש ליעץ כן. וכידוע בדוכתי רביס מצרף בטה"ב ח"ג הא דאיכא ראשונים רביס דסברי שחציצת ביה"ס הויא מדר', ע"י עמ' קלא. ועמ' קכב. קמו ואילך בענין טבעת ברחם. ובעמ' סז האריך בענין חולי האוזן. וע' בעמ' סז הנ"ל ובעמ' קמד שכתב שדעת מרן השו"ע דהוי מדר', ועל כן פסק בסעיף כו כהראב"ד שבנתעסקה באותו המין אחר טבילתה תולה בו. וע"ע בעמ' קמח, קמט. קנט. ויש להוסיף בכ"ז מ"ש מרן בסי' קצט ס"ט, שיש בבית הסתרים קולא יותר משאר הגוף, לענין אם לא עיינה בבית הסתרים שעלתה לה טבילה, ובסי"ב כתב יותר שאפי' מצאה חציצה בביה"ס יכולה לתלות אם נתעסקה באותו המין. וב' קולות אלו ליתנהו בשאר הגוף. וע"ש בט"ז השלם במה שכתבו האחרונים על טעמו של הט"ז שאין דרך חציצה לבוא לביה"ס.

וגם לשי' התוס' דביה"ס הוי מדאר', לכא' מה אכפ"ל בהא, דסו"ס הוי מיעוט הגוף דגם במקפיד הוי מדר'. ושמא היכא שבצירוף ביה"ס לשאר הגוף יהיה רוב לתוס' יחצוץ מדאר', ולריטב"א בעי' שיהיה רובו בחוץ בלא צירוף ביה"ס. שו"ר שכן הק' בשו"ת לבושי מרדכי וינקלר (תניינא יו"ד סי' פה), ושו"ר בטה"ב (עמ' רעג) שתירץ כן.

² עוד יש לצדד לקולא בענין העדשות שאינן מהודקות לעין בדבק כמו רטיה, ואדרבא מוכרחת להיות לחלוחית מתחת העדשות, ובלי לחלוחית זו יש צער גדול לאשה, ומה"ט יש מקום ליתן להו דין דבר רפוי שלדעת מרן (בר"ס קצח) הוא יותר קל [ומ"מ סברא זו לא הובאה בטה"ב עמ' כו, ושמא לא ס"ל].

³ ובטה"ב נתכוין בציון זה לדחות את דברי האבנ"ז שהיה לו לחשוש לכך שקפיצת ידיה הוי שלא כדרך גדילתה.

Yitzchak Yosef

The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

ואם יש מקום להקל שבכל זאת תניח רטיה על האוזן או העין לצורך הטבילה, ע' מ"ש בזה בשו"ת שבט הלוי ח"ב (סי' צה). ואין להורות רק במקרה חמור כגוונא שדברי הרב שבט הלוי צריך לישאל אך ורק ע"י תלמידי חכמים ומורה הוראה המובהקים לכך ושידונו כל מקרה לגופו.

ובס' מלאכת שלמה (למחוטני הרה"ג שלמה משה עמאר) כתב, שיכולה להשתמש באטמי אזנים, ומעשה באשה שהיתה חולה מאד באזניה, ועלתה הצעה שישומו כוס ריק, והבלנית תהדק אותה חזק סביב האוזן, וטבלה ועלתה ולא היה שום נזק.

והנה הוראה זו לתת כוס ריק מעל האוזן ולהדק בחוזקה, הוא היתר קשה מאד להולמו, וקשה להקל עד כדי כך, להניח כוס ולהדקו על האוזן, ששם מקום גלוי ולא בית הסתרים, וכל המעיין במקורות שהובאו בט"ה"ב הנ"ל יראה שקשה מאד להקל בכה"ג. אלא ינהגו בדרכים המבוארות לעיל. ואם דנו הפוסקים על בית הסתרים שהחציצה שם היא מד"ר, הרי במקום הגלוי שבאוזן בודאי שהחציצה היא מה"ת, ואיך אפשר להתיר באופן שהבלנית תהדק חזק את הכוסות על אזניה מבחוץ וכו'. וזה יותר גרוע מחציצה שיש מקום לדון בה שתתבטל לגופה (כדן מיעוט שאינו מקפיד וכו'), ובנ"ד נחשב כהוציאה מעט מגופה מחוץ למים שלא מקילים אפי' בשערה אחת, ואין לו שום שייכות לדין חציצה. ועי' באור שמח (פ"ד מאיסור"ב) שחקר בזה. ובט"ז השלם (עמ' רכ).

ועי' בס' שערי טבילה שטרן (סי' ט) שהרחיב ציור זה דאף שכל גופה היה בתוך המים אם עשתה פעולה מכוונת שלא יבואו המים על איזה חלק בגופה חשיב כאילו אותו חלק היה מחוץ למקוה, ושכ"כ הרגוצ'ובר והזכרון יוסף (סי' ט), ועוד. אך לדינא הכריע שגם בכה"ג דיינינן לה ככל סוגי החציצות וכמ"ש הריטב"א (שבת קכ"ג), וכ"כ הסד"ט (ס"ק כג) לחלוק על הזכרון יוסף, ושכן עיקר.

והגם שבט"ה"ב ח"ג (עמ' קסא) הביא חבילי ראיות שבכל גוונא אתינן עלה מדין חציצה ולא חשבינן ליה כאילו היה מחוץ למים. מ"מ דבריו שם הם על אופן שהחציצה היא מגוף האשה כקפצה ידיה וכו', או חציצה שכולה צמודה לגופה ויש מקום לדון בה שתתבטל לגוף, אך בהנחת כוס לכאו' אין שום צד להחשיב את החלק המכוסה כנמצא במים.

ועיין בס' נטעי גבריאל נדה ג' (פרק מז הע' יג-יח), ובסו"ד כתב משם מרן זצ"ל שהגרצ"פ פראנק הורה שיכולה לטפטף שמן לאזניה [אפי' לא שמן דגים] שמדינא אינו חוצץ. ובהליכו"ע ח"ה (עמ' קצד), ובשו"ת יבי"א ח"י (יד"ד נח על ר"פ ח"ב/כ), ונוספו ציונים בגליון יבי"א הנד"מ מכת"י עמ' תמג. וזכורני שבס' אור מאיר על הל' מקואות להרה"ג מאיר פוזן דן להתיר בזה ע"י שתניח עור של דג או שומנו בתוך אזנה שאינו חוצץ כיון שתולדתו מהמים, וכעת אין הספר מצוי תחת ידי. ואודות עצה זו ע' להרב שבט הלוי (הכא אות ב), ובפתחי תשובות (עמ' תס הע' 97 ואילך הע' 399).

וכיום מטפטפים לאזן טיפות אנטיביוטיות סמיכות [וכך יעץ פרופ' הרב אברהם סופר מובא במעין אומר הנ"ל עמ' מז] ואין בכך שום סכנה. ולגבי העין, אפשר לברר בנקל. ויש אצלי עוד ציונים בד"ז.

והנה הרב רבי ברק נקי שליט"א, [ר"כ ומרבץ תורה בבית שאן] שלח אלינו מה שכתב בנידון אשה שאינה יכולה להכניס את ראשה למים בשום אופן מכל מיני פחדים, וראיתי שהתיר למעשה לאשה כזו להכנס למקוה עד צוארה, וחברתה תשפוך על ראשה ממי המקוה, מתוך דלי, ודימה זאת לגל שנתלש מהים, שעלה על הטמא, טהור. והמים שבדלי דמי לגל שנתלש. אולם הוראה זו היא טעות חמורה, ופשוא דלא דמי כלל לגל שנתלש, דגל זה בא כעת מאליו מהים, וגם יש בו לבדו ארבעים סאה, ומה זה קשור למי מקוה הנמצאים כעת בדלי, ונעשים כמים שאובין. וגם בש"ע (סי' רא ס"ה) מפורש שזה רק בים שיש

Yitzchak Yosef

The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

לו דין מעיין שמטהר בזחילה, ולא במקוה שמכונס באשבורן. וכן מה שדימה זאת למי שטבל במקוה שיש בו ארבעים סאה בדיוק, ועלה מן המקוה שיש בו כעת קצת פחות 40 סאה במדויק, ואחר טבל שם, דכל עוד שרגלו נתונה במי המקוה, המים שעל גופו מתחברים למקוה וחשיב כמקוה שיש בו שיעור ארבעים סאה. ודימה זאת למי המקוה שבדלי. וגם בזה איני מבין מה עלה בדעתו לדמות ד"ז לנידון דידן, הרי המים נעשו מים שאובין על ידי שהכניסם לדלי. ופשוט וברור בלי שום ספק שאין שום דמיון בין הדברים.

ובזמנו דיברנו עם הרב הנ"ל וביקשנו ממנו לחזור בו מפסיקה מוזרה זו שיש בה חשש איסור כרת, וחבל שנשאר בדעתו.

ב. עוד רגע אדבר כמה שדן אודות דם הבא מבלי הרגשה, 'ידוע שהתוס' (נדה נח.) הביאו בשם רש"י, שכתב, מודה שמואל שהיא טמאה מדרבנן, פי' דתלינן דלמא ארגשה ולא אדעתה. וכתבו התוס', ואין נראה, דאפי' מוחזק לה שלא הרגישה, טמאה, הואיל וראתה דם נדות. ורב אשי נמי מודה דלשמואל היכא דלא הרגישה טהורה מה"ת וטמאה מדרבנן, אלא אתי לפרושי דכי נמצא אקרקע דטהורה אפי' מדרבנן. ע"כ. ויש שרצו ללמוד שלפי רש"י, אם ודאי לא הרגישה לא תהיה טמאה אפי' מדרבנן. ועכ"פ לדינא תפסינן דהוא אסור. ובפרט שידוע מה שכתבו הרבה אח' שנשים של ימינו לא מרגישים, וכמ"ש בשו"ת רב פעלים (ח"ג י"ד ס" טו): ושאלתי לכמה נשים אם ירגישו בפתיחת המקור ועקירת הדם בפנים ואמרו שאין מרגישים בכך ואין להם שום ידיעה מפתיחת המקור ועקירת הדם, ורק מרגישים בעת שיזוב הדם על בשרם כשיצא מן השפה.

ובסדרי טהרה מבואר שדין הרגשה תלוי בראיה של דרך העולם, וכיון שכיום הדרך היא לראות בלי הרגשה, חזר להיות טמאה דאורייתא. [והביא ראיה ממה שאמרו שאפי' דם של תינוקת בת יומה טמאה, והרי בתינוקת לא שייך הרגשה].

אולם כמה אח' סבירא ליה שזו גזירת הכתוב, וכן דעת השב יעקב (סי' ט) בשם מהרשש"ך, (ושם לא רצה להקל בנידונו שראתה בתוך ימי וסתה. וכן דעת המהר"ם לובלין והאגרות משה ועוד רבים), וכיון שנשים כיום לא מרגישות זו טמאה מדרבנן ולא טמאה דאורייתא.

ויש שיטה שלישית שכיום נשים מרגישות אלא שלא מבינות מה זה הרגשה, וזה קרוב למה שכתב בערוך השולחן (סי' קפג סעיף סא) [וז"ל: ודע שנמצא בתשובה לאחד מהגדולים (מהרשש"ך) שחקר על זה לנשים בקיאות ואמרו לו שטבעית טבעית יש מהן שמרגישות בפתיחות פי המקור ויש מהן שאינן מרגישות בהרגשה זו רק בהרגשות דזיבת דם נדה כולן מרגישות עכ"ל, והבל יפצה פי הנשים האלה ולא ידעי מאי קאמרי ורבותינו נאמנים עלינו יותר מהן וגם אינן משקרות בדבריהן, אלא שאינן מבינות. ודע דכל דבר מותרות שבגוף שהגוף צריך לדחותם הטביע הקב"ה בטבע הגוף שכשיגיע זמן דחיפתם לחוץ שיפתחו אז נקבי הפליטה שעד כה היו סתומים ולצורך דחיית המותרות נתפתחו ויוצאים לחוץ כמו יציאה לגדולים ולקטנים וצואת החוטם, ובאשה נתוסף גם הדמים מהמקור לדחיפת המותרות וזהו שהש"ס מדמה להרגשת מי רגלים מפני שסמוכים זל"ז וכזה כן זה, וזהו הכרח שיפתח המקור דא"א כלל באופן אחר ובשעת הפתיחה יש הרגשה וקצת צער עד שמפני זה גם יקיץ משנתו כדברי רז"ל. וכמו שבאנשים אם נשאל לכמה בני אדם איך תרגיש בהתחלת הטלת מי רגלים המשכיל המבין דבר יאמר שמרגיש שנפתח המקום והמי רגלים יוצאים ורווח לו, ומי שאינו מבין לא יאמר רק שמרגיש שמי רגלים מתחילים לצאת כמו כן הנשים האלה אינן מבינות זאת אבל פשיטא שלכולן כן הוא רק גם זה מובן שאין כל הטבעיות שוות יש שקלה אצלן הפתיחה ויש שקשה להן

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

הפתיחה כמו בלידה יש נשים שבנקל יולדות ויש שבכבידות ואין נ"מ רק בין רב למעט אבל לכולן יש הרגשת פתיחת פי המקור בהתחלת ראייתן זולת אם יש לה מחלה בקשרי האם כשנתרופפו הקשרים אז יכול להיות שיוצא הדם בלא הרגשה וכמו במי רגלים כשנתרופף כיס השתן משתין ואינו מרגיש ולזה צריך רפואות לחזק הקשרים כאשר ראינו כמה פעמים כמו כן בראיית דמים אבל בכריאות יש לכולן הרגשה זו והאינן מבינות או שטבען קלה אומרות שמרגישות רק זיבת דם נדה אבל באמת זהו ממש הרגשה זן].

[וכ"כ בס' לבושי עוז להגר"ע אויערבך, שכיום נחשב טומאה דאורייתא. והוסיף חילוק, שהכל תלוי באשה עצמה, וזה קצת פשרה, שנכון שזה גזה"כ שצריך לראות כדרך, אה"נ אשה שטוענת שכל ראיותיה כדרך אם ראתה שלא בהרגשה, כשראתה שלא בהרגשה א"ז כדרך, אבל רוב נשים שרואות בלא הרגשה, בזה נחשב כמו הרגשה].

ומהי הרגשה, בש"ע מפורש שהרגשה זה פתיחת פי המקור. וברמב"ם נזכר שנודעזע כל גופה. והפוסקים נוקטים בפשיטות שתי הרגשות אלו לדאורייתא. אלא שהנודע ביהודה מחדש הרגשה נוספת מדאו' שהיא זיבת דבר לח. הובא בפ"ת שם. ויש בזה ג' אפנים, שהרגישה שזב לה דם בתוך המקור, או שזב לה דבר בתוך הפרוזדור, או שיוצא לה מן המקור לפרוזדור. או שזב לה לבחוף. והרבה מקילים לגבי הרגשת סיבת דבר לח.

ובתה"ד סי' פו, מבואר שעצם הדבר שהרגישה זה כבר סיכה לטמא אותה, ובש"ע סי' קפח ואפי' הרגישה וכו' אם מצאה מראה טהור, טהורה. וכסי' קצ כתב בש"ע שאם לא מצאה כלום טמאה, וזה דברי התה"ד. ורע"א בת' סי' קנח רוצה לתלות מח' הראב"ד והר"ז"ה במה שא"א לפתיחת הקבר בלא דם, האם הכונה שהמציאות היא שלא יתכן שיצא דבר מהרחם בלי שיצא דם עימו, ולכן אפי' אם היה שם מראה טהור, תמיד תהיה טמאה, ולמעשה נקטו רוה"פ שאם הרגישה ולא בדקה מיד היא טמאה. ומדאו'. לכן צריכים להזהר לא לדבר על זה עם הנשים, כי הנסיון מראה שהם מאד מתבלבלות בדבר הזה. אבל אם ברי לה שלא הרגישה טומאתה תהיה רק מדרבנן.

ויש לציין עוד, אודות אשה שבדקה בעד הבדוק ומצאה דם, ואומרת ברי לי שלא הרגשתי, שאף שבס' טה"ב במשמרת הטהרה (עמוד כא) הביא בשם האחרונים, שטמאה רק מדרבנן. אולם בשו"ת יביע אומר ח"ט (אורח חיים סימן קז) כתב, דבזמנינו נודע לנו שיש נשים רבות שלא מרגישות כלל בשעת וסתן, ואינן יודעות הרגשה מה היא, [וע' מה שהאריך בזה בערה"ש (סי' קפג אות סא והלאה). ע"ש]. ולאלה אי אפשר לסמוך כשאומרת ברי לי שלא הרגשתי, לכן נכון להורות להן שיעשו שאלת חכם, והיה ה' עם השופט.

ולא נצרכה אלא לברכה, שיה"ר שחפץ ה' בידו יצלח, להמשיך ולזכות את הציבור בתורה שבכתב, ובתורה שבע"פ, ביתר שאת וביתר עוז, ויפוצו מעיינותיו חוצה, להגדיל תורה ולהאדירה.

בברכת התורה,

יצחק יוסף
הראשון לציון
הרב הראשי לישראל

Shlomo Moshe Amar
Rishon Lezion
Cheif Rabbi Of Jerusalem

שלמה משה עמאר
הראשון לציון
הרב הראשי לירושלים

בעה"ת"ש, בשני בשבת ח"י בתמוז התשפ"א.

אגרת ברכה

כב' הרב יניב חאסן שליט"א רב קהילת מסילת ישרים בעי"ת שדרות יע"א, כתב קונטרס על הלכות טהרה, ואם כי זה ספר הלכה מההלכות החמורות של טומאה וטהרה, וצריכים עיון נכון ואין לי אפשרות לעשות בדיקה ראויה, אך מן המעט שראיתי, לפי מיעוט כוחי ועניותי, וגם הראני את מה שכתבו עליו רבנים חשובים שליט"א, אשר שיבחו את המחבר ואת החיבור והתועליות העולות ממנו, ואני עליהם סמכתי שאוכל להצטרף.

ולא נצרכה, אלא לברכה, יהי רצון שיזכה להשלים מלאכתו, ויהי ה' אתו, להגיע לאמת לאמיתו, מתוך עמל ויגיעה בתורה שהן המה היסודות העיקריים לקנין התורה, ויה"ר שלא תבא תקלה לידו לעולם, וכל אשר יעשה יצליח.

המצפה לנחמת ה' עמו,
בבנין ביהמ"ק וירושלים כב"א,

שלמה משה עמאר

שלמה משה עמאר
הראשון לציון
הרב הראשי לירושלים

הרבנות הראשית המועצה הרתית
ע"ה"ק צפת תובכ"א

בס"ד

י"ג אב ה'תשפ"א

מכתב ברכה

הובאו לפני גליונות הספר "טהרת הדעת" על הלכות נידה וטבילה, אשר חיבר בטוב טעם ודעת, כיד ה' הטובה עליו **הרב יניב חסאן שליט"א** – רב ביי"כ מסילת ישרים בשדרות.

מעיון בספר ניכר העמל הגדול של המחבר, כמה השקיע על מנת ללמד את תלמידיו את הלכות נידה החמורות כמו שצריך, כמה טרח לברר את הסוגיה ממקורות המשנה והתלמוד, דרך הראשונים והאחרונים, ועד אחרוני הפוסקים בדורנו, ואף הביא הרבה פסקי דינים מהספר החשוב דרכי טהרה למו"ר אבי מרן הרב מרדכי אליהו זצוק"ל.

ואין ספק שספר זה יהיה עזר הן לאברכים היקרים אשר עמלים לדעת הלכה ממקורה והן למגידי שיעורים בהלכות החשובות הללו.

והנני לברך את כבוד הרב המחבר, יהי רצון שחפץ ה' בידו יצלח ויזכה להמשיך הלאה להגדיל תורה ולהאדירה מתוך אושר עושר בריאות ושמחה, ויתברכו הוא, משפחתו, ישיבתו וקהילתו יחד עם כל ישראל אחינו בכל מילי דמיטב.

ובכלל הברכה יבורך כב' הרב טל חיימוביץ שליט"א אשר עמל לערוך ולסדר את סיכומי השיעורים הללו לשני כרכים מהודרים.

בברכת התורה,

שמואל אליהו
רב העיר צפת

הרבנות המקומית - קרני שומרון

הרב יצחק הלוי

הרב המקומי

קרני שומרון. יום ראשון, לסדר: "ואהבך וברכך והרבך!" ("עקב") ט"ז מנ"א
שנת "וקהל גויים יהיה ממך, - ומלכים-מחלצין יצאו!" (ר"ת תשפ"א לפ"ק)

אגרת ברכה ותהילה

לכבוד

ידידי היקר הרב יניב חסאן שליט"א, רב קהילת "מסילת ישרים" בעיר שדרות.
שוכט"ס.

ראיתי מעט עלים לתרופה, שכתבת בהלכות טהרת המשפחה, שהם אדן מאדני היסוד של
הבית היהודי והמשפחה בישראל. וקראת בשם: "טהרת הדעת".

ואמנם, התרשמתי מאד ממה שהספקתי ללמוד. ניכרת במעשי ידיך חכמה ומלאכה. אתה סוקר בדרך
נהירה ובהירה את השתלשלות ההלכה מן המסד ועד הטפחות. וכן השיטין, ניתן לעמוד על העמל הרב
ועל העיון העמוק, שהשקעת בעבודת הקודש, בכדי להביא את ההלכה ממש אל פתחם של המבקשים
לחקור את עומק ההלכה, ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, דרך התלמוד, רוא"ח, טוב"י, שו"ע
ונו"כ עד גדולי חכמי דורנו.

הספר הזה יהיה לעזר רב לתלמידי החכמים, המבקשים לעמוד על הרצף של השתלשלות
ההלכה ומקורותיה ובהחלט, נותן גם למגידי השיעורים בעיון, כלים כיצד לפשט את הדברים, תוך יצירת
רקע מתאים ובסיס הולם בהפשטת הדברים בפני שומעי לקחם.

אזכרה מימי קדם את שנות לימודינו בחברותא בהיותך אברך בישיבה בקרני שומרון. היו אלה
שנות לימוד פוריות ומברכות. וגיליתי מעט מזעיר מתכונתך וממדותיך התרומיות. ובהחלט, ניתן לומר
עליך כי יראת ה', היא אוצרך.

יהי רצון, שחפץ ה' בידך יצלח! ויפוצו מעיינותיך חוצה בהרבצת התורה לעדרים. ותכף לתלמיד
חכם --- ברכה! יגדיל תורה ויאדיר!

בהערכה רבה,
יצחק הלוי

הרבנות המקומית - קרני שומרון

הרב יצחק הלוי

הרב המקומי

ולחיבת הקודש, אוסיף כמה גרגרים על מה שנכתב בפתח הספר.

א. בעניין מה שכתבת האם קיבלנו את הוראות מרן השו"ע בהלכות ערווה?

והבאת את דברי הרמ"א באבהע"ז, בסי מ"ב ב' החושש לקידושין בעד אחד ומצריך גט בכהאי גוונא. וזה בניגוד לדעת השו"ע שם. ובכן, יש לציין שדברי הרמ"א נאמרו, כשהקידושין נעשו רק בעד אחד. ברם, אם נעשו בפני שני עדים. והאחד מהם נפסל מפאת היותו קרוב או פסול, ונותר רק עד כשר אחד, אזי לא חיישין לקידושין בכה"ג. ועדות שבטלה מקצתה- בטלה כולה.

וכך כתב הכנה"ג באבהע"ז בסי מ"ב בהגב"י באו"ק י"ג. וז"ל: אפילו למי שחושש לקידושי עד אחד, אם היו שני עדים, והאחד פסול – אין חוששין! (מהר"ם מפדואה ועוד) ועיין לרב אחי ז"ל בתשובה סי' מ"ג. הר"א קפסאלי בתשובה כתב יד. ושם מבואר שיש חולקים על זה ... וכתבתי בתשובה, דאין לחוש לדברי החולקים. ע"כ

עוד יש להוסיף, כי הב"י באבהע"ז ע"ז בס"ס מ"ב כתב: כתב רבנו ירוחם (נתיב כ"ב, חלק ב', בדף קפ"ד, עמוד ג') בשם הר"מ: המקדש בפני שני עדים, והאחד קרוב - מתירים אותה להנשא מלכתחילה בלא גט. ע"כ.

ב. בעניין אי נדה חשיבא כדבר שבערווה?

יש להוסיף כי מדברי תודה: "דאין מקצת שלא בלא ולד" בב"ק י"א ע"א

משמע שאיסור יולדת (וה"ה נדה וזבה -י.ה) לבעלה איננו משום טומאה אלא הריהו איסור גרידא כשאר איסו"ת. וכך דקדקו ה"שב שמעתתא" בשמעתתא א' בפרק י"ב ו"האתון דאורייתא" בסימן כ"א.

וכעין זה כתב ה"כוזרי" במאמר ג', בסי מ"ט: ומה שאצלנו היום מאיסור שכיבת הנדה והיולדת אינו מפני הטומאה ... אין זה כי אם מניעות וסייגות, שלא יתגלגל העניין לשכב עימה, אבל חובות הטומאה בטלו ממנו.

ולעומת זאת, בתוד"ה "ברה"ב ספקו טהור" בסוטה כ"ח ע"ב מוכח שסברתם שנדה זהו גדר של טומאה. וכך הסיק הרש"ש שם. וזהו שאמר הכתוב: "ואל אישה בנדת טומאתה ...": והוסיף הרש"ש לומר שלכן הנדה כסוטה, שאסורה גם כן משום טומאה. והוא המקור לספק טומאה ברה"ה ולא דמי לשאר איסורים דלית בהו לתא דטומאה.

גם תודה "מעת לעת" בריש נידה סוברים כן. יע"ש!

ועיין עוד בשו"ת נובי"ת חיו"ד בס' ק"כ.

ועיין עוד בתוד"ה: "עד" בגיטין ב' ע"ב שכתבו שדין ע"א נאמן באיסורים נלמד מנדה. ולכאורה, אילו נידה הוי גדר של טומאה, הרי מבואר ביבמות ק"ג ע"ב דאיסור מטומאה לא ילפינן!

ועיין עוד ב"אדרת אליהו" לגר"א עה"פ בפרשת "שופטים", שציין, שתה"ק מחולקת לשישה חלקים: טהור וטמא, אסור ומותר, חייב וזכאי ובאר הגר"א "בין דם לדם" הוא אסור ומותר, חייב וזכאי ובאר הגר"א "בין דם לדם" הוא אסור ומותר! כדי לטהר אשה לבעלה.

"בין דין לדין" הוא חייב וזכאי! "בין נגע לנגע"-טמא וטהור!

הרי שדם נידה וזבה נכלל, לדעתו, בגדרי איסור והיתר. ולא בסוג של טומאה.

בטי"ד

הרבנות המקומית - קרני שומרון

הרב יצחק הלוי

הרב המקומי

ועיון עוד בשו"ת "חלקת יואב", יו"ד, כ"ט.

עוד נראה להוסיף שהרמב"ם כתב את הלכות נידה ואת דיני כתמים בספר הקדושה, שלו ולא בהלכות טהרה ולא בספר נשים. ש"מ דס"ל דנידה לבעלה הוא איסור ולא טומאה.

זוהי גן השיטה של אותם ראשונים הטוענים שכתמים נאמרו רק לטהרות.

ולא לבעלה. כי לבעלה יש ספק ספקא להתיר. ואילו בטומאה אין זה רלוונטי.

כי ספק ספקא בטומאה, ברה"י – ספקו טמא.

"ותן לחכם ויחכם עוד!"

וחזקה שלא תצא תקלה מתח"י!

בברה"ת

יצחק הלוי

יצחק הלוי

ברכת ראש הישיבה למחבר נר"ו,

לידידי ורעי הרה"ג הרב ניב חסאן שליט"א.

עברתי על ספרו "טהרת הדעת" והתרשמתי מהבקיאות העצומה והניתוח המעמיק בדעות הראשונים והאחרונים ביסודי הלכות טהרת המשפחה. פרי ביכורים זה- תנובת סיכומי שיעורים שנשא הרב במסגרת הכולל שבישיבת לב לדעת אותו יסד וטיפח.

ביודעי והכירי את כשרונותיו, התמדתו ובמיוחד את מסירות נפשו לכל אברך, לא פלא אפוא שהצליח הרב להעמיד תלמידים הרבה שעברו את בחינות ההסמכה בהצלחה. ולא עוד אלא גם לסדר השמועות דבר דבור על אופניו באופן שכל המבקש ללמוד הלכות אלו ימצא לפניו משנה סדורה.

ואני קטונתי מלתת הסכמה לכבודו, ולא נותר לי אלא לברכו: יה"ר שיפוצו מעיינותיו החוצה ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה בבריאות איתנה ונהורא מעליא בנחת וישוב הדעת לאורך ימים ושנות חיים.

החו"כ באהבה והוקרה

ראש הישיבה

ישיבת ההסדר לב לדעת שדרות

בס"ד

ג' טבת התשפ"ב

פתח דבר

"וַיְהִי נָעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יַדְּינוּ כּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יַדְּנוּ כּוֹנֵנָהוּ"

שלום רב לאוהבי תורתך,

יודע אני את מיעוט ערכי, שאין בי לא תורה ולא יראה וכנראה זכות אבותיי גרמה לי שזכיתי במשך כמה שנים ללמוד יחד עם חבריי בכולל ההלכה בישיבת לב לדעת בשדרות, לאחר שזכינו במשך עשור ללוות שני מחזורים של פרחי רבנות, פנה אליי חברי היקר הרב טל חיימוביץ' שליט"א ויחד חשבנו שיהיה לתועלת אם נוכל להעלות את סיכומי השיעורים באחד הנושאים שלמדנו יחד עם האברכים היקרים, והחלטנו להתחיל בהלכות טהרת המשפחה.

כחמש שנים ארכה מלאכת העריכה, כאשר הרב טל למד את כל הסוגיות בעיון נמרץ, העיר את הערותיו המחכימות ומתוך משא ומתן של תורה לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא נולדה היצירה שלפניכם.

חיבור זה אינו מיועד לחפצים למצוא קיצורי דרך רק בכדי להבחן במבחני הרבנות, דרך הלימוד בכולל שלנו היתה בעיון רב בעמל ויגיעה ובזכותה הצליחו האברכים במבחנים.

ספר זה מיועד לחפצים ללמוד בעיון את הלכות טהרת המשפחה, למגידי שיעורים ולכל החפצים לבוא ברזי הלימוד העיוני ההלכתי.

תהילות לאל יתברך שזיכני לחבוש את ספסלי בית המדרש לאורך השנים, בתחילת הדרך בישיבת קרני שומרון שם ינקתי את סודות העיון מראש הישיבה הרב שמואל הבר שליט"א ואת דרכי הלימוד ההלכתי מרב הישוב מו"ר הרב יצחק הלוי שליט"א, ולאחר מכן בכולל הדיינות בכפר דרום תובב"א ולאחר הגירוש הנורא, בכולל אור יוסף בבית חג"י בראשות מו"ר הרב אמוץ כהן שליט"א, ולאחר מכן בישיבת לב לדעת בשדרות בראשות יד"נ הרב שלמה בנימין שליט"א אשר מנהיג את הישיבה מיום הווסדה בעוז ובתבונה מתוך אהבה ענקית וחיבור אמיתי לתורת ישראל. חיבור זה נולד בישיבת לב לדעת בעידודו ובתמיכתו של רה"י והנהלת הישיבה.

כאן המקום לברך את חברי קהילת בית הכנסת "מסילת ישרים" בשדרות וחברי גרעין "נווה אשכול", על היותם "חברים מקשיבים לקולך", בשיעורים הרבים במשך השנים, יהי רצון שנזכה כולנו להמשיך ולהגדיל תורה בשכונה ובעיר שדרות.

ספר זה נכתב לע"נ חמי היקר והאהוב ר' מרדכי בן רבקה שנפטר בי"ג תשרי התשפ"א ממגפת הקורונה הארורה.

תודה גדולה לנוות ביתי ריקי רבקה היקרה, ששלי ושלכם שלה הוא, על תמיכה אין סופית ועידוד מתמיד ללימוד התורה, לילדי היקרים ואהובים על אהבה אין סופית ופרגון תמידי, יהי רצון שה' יתברך ימלא כל חפצכם לטובה, יהי רצון שנזכה כולנו לראותכם בשמחתכם מתוך יראת שמים טהורה.

ברכה עצומה להורי היקרים עמוס ויהודית חסאן הי"ו שתמכו בי במסירות ובאהבה ענקית במשך כל השנים וגם בכתיבת חיבור זה, יהי רצון שה' ישלח להם רפואה שלמה מתוך אריכות ימים, נחת ושמחה מכל בני המשפחה.

ישר כח לכל השותפים הרוחניים והגשמיים בהוצאת הספר, יהי ברכת ה' עליכם, ברכה והצלחה בכל מעשי ידיכם.

בברכה התורה ולומדיה,

יניב חסאן

שדרות

מבואות והקדמות להלכות נדה

שלוש הקדמות נחוצות
מאוד ללימוד הלכות נדה, יש
בחלק זה.

ההקדמה הראשונה
עוזרת 'למקם' את הנושא
בו אנו דנים ביחס לשאר
מקצועות התורה: האם
איסורי נדה נחשבים כשאר
הלכות איסור והיתר
שמשתייכים לחלק 'יורה
דעה' שבשולחן ערוך, או
שמא נכללים בדיני ערווה
החמורים שלרוב מצויים
בחלק 'אבן העזר'.

שתי הקדמות נוספות
עוסקות בתיאור מבנה אותו
המקום שבאשה על פי גדרי
חז"ל ובעיניים מדעיות,
כהכרת המציאות ההכרחית
ללומד כדי להבין את הסוגיות
ההלכתיות הנידונות.

האם איסור נדה נחשב כדבר שבערווה

א. פתיחה

כל איסורי עריות המופיעים בתורה נאמרו לגבי האיש אע"פ שגם האשה אסורה בהם (ויקרא יח, ז-כ): "עֲרוֹת אָבִיךָ וְעֲרוֹת אִמֶּךָ לֹא תִגְלֶה אִמֶּךָ הוּא לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתָהּ: עֲרוֹת אִשְׁתְּ אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה עֲרוֹת אָבִיךָ הוּא...". מכאן ומדינים נוספים¹ הסיקו הפוסקים² שאיסורי עריות נחשבים כאיסור חפצא על האדם. היינו: שהערווה אסורה על האדם כחפץ שיש בו בגופו איסור - בדומה לאיסור מאכלות אסורות שאף לקטן אסור לאכול - ומזה נובע האיסור לקרב אליה.

גם איסור הקרבה אל הנדה נאמר באותם פסוקים: "וְאֵל אִשָּׁה בְּנִדַת טְמֵאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגִלּוֹת עֲרוֹתָהּ" (שם שם, יט). אמנם שונה דין נדה שמחד היא אסורה לכל בני האדם ולא רק לקרובה, ומאידך איסורה אינו איסור עולם, אלא פוקע לאחר זמן וטבילה. האם איסור הקרבה לנדה נחשב גם הוא כחלק מאיסורי עריות?

ב. האם קיבלנו הוראות מרן בהלכות ערווה?

קודם שנדון בסוגיה זו, צריכים אנו לברר האם קיימא לן כמרן השו"ע בהלכות ערווה בין להחמיר ובין להקל, או שמא משום חומרת דיני ערווה נוהגים להחמיר גם נגד פסקו של מרן.

הסוגיה בה נדגים דין זה, עוסקת באדם שקידש אשה בעד אחד, אמנם גם האיש וגם האשה מודים בפעולת הקידושין. נחלקו בגמרא ובעקבות כך בפוסקים הראשונים האם יש לחשוש לקידושין או לא.

קידושין דף סה ע"א

אמר רב יהודה: המקדש בעד אחד - אין חוששין לקידושין. בעו מיניה מרב יהודה: שניהם מודים, מאי? אין ולא ורפאי בידיה. איתמר, אמר רב נחמן אמר שמואל: המקדש בעד אחד - אין חוששין לקידושין, ואפי' שניהם מודים... מאי הוי עלה? רב כהנא אמר: אין חוששין לקידושין, רב פפא אמר: חוששין לקידושין.

1. דוגמא לדין כזה: אין פטור מתעסק באוכל חלבים ונהנה מעריות.

2. ראה חידושי ר' שמעון שקאפ על יבמות סי' יג אות ה; ברכת שמואל קידושין סי' כ; הררי קדם לגרי"ד סולובייצק ח"ב סי' כז.

על גמרא זו, הביא מרן בבית יוסף מחלוקת הפוסקים:

ב"י אבן העזר סימן מב

בפרק האומר (קידושין סה.): 'אמר רב נחמן אמר שמואל המקדש בעד אחד אין חוששין לקידושיו ואפילו שניהם מודים'. וכן אמרו (שם): משמיה דרב ופסקו בן הרי"ף והרא"ש וכ"פ הרמב"ם בפ"ד.

וסמ"ג כתב: 'אמנם בסוף הסוגיא אומר: מאי הוי עלה? רב כהנא אמר: אין חוששין. רב פפא אמר: חוששין. ולא נפסק הלכה כמי וראוי להחמיר. כך פסק ה"ר אליעזר (יראים) עכ"ל.

וכתב הר"ש בר צמח בתשובה (תשב"ץ ח"א סי' ע) ... שאין דברי סמ"ג נכונים בזה שפסק כרב פפא, וכן כתב הרשב"א לאחד מן התלמידים שהיה רוצה לסמוך על סמ"ג בזה: 'מי סנו הלכות גדולות והרי"ף והרמב"ם וכל הגאונים וכל האחרונים שאתה מחמיר על עצמך יותר מכל אלו?' עכ"ל.

מרן מביא בבית יוסף כי לדעת הרי"ף, הרא"ש והרמב"ם אין חוששין לקידושין שנעשו בעד אחד ואפילו שהאיש והאשה מודים שניהם בזה. וכנגד המחשבה להחמיר בזה, הביא מרן את דברי הרשב"א שגער בתלמידו שרצה להחמיר כנגד שלשת עמודי ההוראה ולפסוק כדעת הסמ"ג הנ"ל.

כמגמה הנראית בבית יוסף, פסק מרן גם בשולחן ערוך, אמנם מנגד הרמ"א חשש לדעת הסמ"ג ונטה להחמיר:

שו"ע, אבן העזר סי' מב סע' ב

המקדש שלא בעדים, ואפילו בעד אחד, אינם קדושין ואפילו שניהם מודים בדבר, ואפילו קדשה בפני עד אחד ואחר כך קידשה בפני עד אחר, זה שלא בפני זה, אינה מקודשת.

הגה: ויש מחמירים אם מקדש לפני עד אחד, אם שניהם מודים... ובמקום עיגון ודוחק, יש לסמוך אלדברי המקילין.

למרות שבדרך כלל קיבלו הפוסקים את הוראות מרן השו"ע כפוסק אחרון, נחלקו האחרונים אם כלל זה תקף גם לגבי דיני ערווה החמורים, ואם אין מקום להחמיר נגד דעת מרן היכן שהקל. לקמן מחלוקת המהרי"ט אלגזי ובעל החקרי לב בעניין זה:

המהרי"ט אלגאזי בשו"ת שמחת יו"ט (סי' יא דף מד ע"ג)³:
 "...ואף דמר"ן בשו"ע פסק כהרי"ף והרמב"ם... מ"מ כבר ידוע דלענין איסור ערוה
 בגיטין וקידושין ויבום וחליצה אנו נוהגים לתפוס כל החומרות של כל הפוסקים,
 אלא דלהקל אין אנו יכולים לעשות הפך מרן..."

רבי יוסף רפאל חזן, שו"ת חקרי לב מהדו"ב (חו"מ סי' ד דף קפ ע"ד)⁴
 "וקשה לי בדבריו⁵, שמכל דברי רבני האחרונים נראה דגם בערוה קבלנו הוראותיו
 אפילו להקל..."

להלכה הביא בהקדמת ספר טהרת הבית חבל אחרונים שכתבו שיש להחמיר כמהרי"ט
 אלגזי, שאף שבד"כ קיבלנו הוראות מרן השו"ע, בדיני ערוה החמורים יש לילך אחר המחמיר.
 כך לדוגמא פסקו ר' חיים פלאגי בשו"ת חיים ושלוש (ח"א סכ"ב); הבן איש חי בשו"ת רב פעלים
 (ח"א אהע"ז סי"ב), ור' עבדללה סומך בספר זבחי צדק (ח"ב ס"ג).

ג. האם איסור נדה הוא דבר שבערוה? - דעת התוספות

כאמור, הפוסקים נחלקו בשאלה האם גם איסור נדה בכלל איסורי ערוה או לא. מקור חשוב
 ממנו הסיקו את הדין, הוא הגמרא בתחילת מסכת גיטין.
 הגמרא דנה שם מה הטעם לדברי המשנה המחייבת שליח שהביא גט ממדינת הים שיאמר
 שבפניו הגט נכתב ונחתם. על דברי רבה שהסביר שסיבת הדבר היא משום שבמדינת הים אין
 בקיאים לכתוב את הגט לשמה, שאלה הגמרא:

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף ב ע"ב
 "ולרבה דאמר לפי שאין בקיאים לשמה, ליבעי תרי - מידי דהוה אכל עדיות
 שבתורה! עד אחד נאמן באיסורין.
 אימור דאמרינן 'עד אחד נאמן באיסורין' כגון חתיכה ספק של חלב ספק של שומן
 דלא איתחזק איסורא, אבל הכא דאיתחזק איסורא, דאשת איש הוא דבר שבערוה
 ואין דבר שבערוה פחות משנים!"

3. כ"כ רבי יצחק טייב זצ"ל בערך השלחן אהע"ז סי' מב סק"ב: "...בקיודשין גמורים בע"א חוששין להם וכדברי הסמ"ג
 והר"א ממיץ... ומ"מ מי יקיל ראש נגד הני רבוותא באיסור ערוה, וכבר כתב הרב שמחת יו"ט סי' עה' דכלל מסור מפי
 סופרים ומפי ספרים דלענין אסור ערוה יש לחוש לכל הסברות, וגם אנו שקבלנו הוראת מרן הב"י לענין אסור ממון,
 באיסור ערוה מחמירין בכל הסברות לכתח' כשאין עיגון בדבר... וכ"כ הרב כנסת הגדולה בתשובות..."

4. כ"כ המהר"ש לאניאדו בשו"ת כסא שלמה סי' ז על המקרה הנ"ל: "שכ"פ מרן השו"ע אבה"ע סי' מב'... ואע"ג שהגיה
 עליו רמ"א ויש מחמירין... אין לנו אלא דברי מרן שקבלנו הוראותיו בין להחמיר בין להקל, ואפ' בדיני גיטין וקדושין בדבר
 ערוה החמורה..."

5. של המהרי"ט אלגזי שהביאם קודם למקטע זה.

הגמרא שואלת מדוע לרבה די בעדות השליח כעד אחד, ועונה על כך שעד אחד נאמן באיסורין. אומנם כנגד תשובה זו מקשה הגמרא שכלל זה שעד אחד נאמן באיסורין לא יועיל כאן, מאחר שאיסור אשת איש הוא דבר שבערווה שמחייב ב' עדים!

על דברים האלו הקשה התוספות קושיא, ומדבריו בתירוצו אפשר ללמוד מה שיטתו לגבי איסור נדה אם הוא כלול בשאר דיני עריות:

תוס' בד"ה 'הוי דבר שבערווה'

"...וא"ת אי עד אחד נאמן בשאר איסורין אפילו איתחזק איסורא ולא בידו, אמאי איצטריך וספרה לה לעצמה! ויש לומר: דס"ד דחשיב כמו דבר שבערווה".

כוונת התוספות היא שלפי דעת רבה שעד אחד נאמן באיסורין אפילו כאשר 'אתחזק איסורא', תמוה מדוע אנו צריכים לימוד מיוחד מהתורה ("וספרה לה") להתיר נדה ע"פ עדות עצמה. מכאן הסיק התוספות, שבאמת אין צורך בלימוד מיוחד, אלא שהייתה לגמרא בכתובות הווא אמינא שנדה נחשבת כדבר שבערווה שצריכים לגביה ב' עדים - לכן הצריכו לימוד מיוחד - אך למסקנה אין איסור נדה בכלל דבר שבערווה?

כדברי התוספות שאין נדה בכלל איסורי ערווה, כתב גם רבינו תם בספר הישר:

ר' תם, ספר הישר חלק התשובות סי' פ

...מה אחות אשה מיוחדת שהיא ערוה (יבמות דף ג' ע"ב): לאפוקי נדה, אע"ג דכתיב בה 'אל אשה בנדת דותה לא תקרב לגלות' וכו' אין התלמוד קורא ערוה, אלא דלא תליא ביומי וטבילה (דנדה אימעטה - שלא נקרא ערוה מה דתלי ביומי וטבילה)...וכן אין דבר שבערווה פחות משנים, אין חזקת נדה בכלל ולא ספירתה.

ד. האם איסור נדה הוי דבר שבערווה? - דעת הרשב"א

מנגד לדברי התוספות ור' תם, כתב הרשב"א שנדה כלולה באיסורי עריות, ולכן יש צורך בלימוד מיוחד ("וספרה לה") כדי שתהא נאמנת. דיונו של הרשב"א עוסק בדין 'עד אחד נאמן באיסורין', ומתייחס לכך שאע"פ שנשים ועבדים בד"כ פסולים לעדות, לגבי הלכות איסור והיתר הם נאמנים.

6. כתובות עב ע"א: "א"ר חיינא בר כהנא אמר שמואל: מנין לנדה שסופרת לעצמה? שנאמר: וספרה לה שבעת ימים, לה - לעצמה!"

7. כהסבר זה בתוספות הבינו רבים ומהם שו"ת רע"א סו"ס קכד' ד"ה 'אולם מסופך'. אמנם בשו"ת מעיל צדקה סי' לד' הוכיח שהתוס' סובר דנדה הוי דבר שבערווה, וכ"כ המקנה בחידושו לקידושין סו ע"א. - עי' מה שהשיג עליו בשו"ת בית שלמה אבה"ע סו"ס לה', שהסיק מהתוס' ההיפך.

הרשב"א בחידושו חולין י ע"ב

ונשים ועבדים נאמנין באיסורין - כדתנן בזבחים שהשחיטה כשרה בזרים ובנשים ובעבדים ובטמאים, וההיא אפי' לכתחלה מיירי... והא דאמרינן בכתובות: מנין לנדה שהיא סופרת לעצמה שנאמר: 'וספרה לה לעצמה' - דמשמע מדאיצטריך קרא להימונה לנדה לספור לעצמה, אלמא בשאר איסורין לא מהימנא - דא"כ הול"ל מנין לאשה שהיא נאמנת באיסורין!... התם נ"ל דאיצטריך קרא דוספרה לה משום דהוי דבר שבערוה, דבעלמא אין פחות משנים והכא בודקת וסופרת לעצמה ונאמנת.⁸

ה. מחלוקת הפוסקים: מרן השולחן ערוך והאבני נזר

סוגיה זו העוסקת בהגדרת האיסור הטמון באיסור קרבה לנדה, יש לה השלכות מעשיות.

דוגמא: אם נאמר שאיסור קרבה לנדה הוא בכלל איסורי עריות, הרי שלגבי איסורים אלו נאמר שאף במקום סכנה יש למסור את הנפש, מה שאין כן בשאר איסורים: "אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא עבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים" (תוספתא שבת י; יומא פב ע"א; כתובות יט ע"א).

מרן בבית יוסף דן בעניין זה, אגב השאלה האם יהיה מותר לרופא לטפל באשתו בעת נידתה:

בית יוסף סימן קצה

וכתב עוד בתרומת הדשן בשם גדול אחד דאשה נדה חולה ובעלה רופא אסור למשש לה הדפק ונראה מדבריו שאפילו בשאין רופא זולתו אסור, וגם בתשובות (המיוחסות) להרמב"ן סימן קכ"ז אסר לבעל למשש דפק אשתו נדה. ואע"פ שלשון השאלה היה בשיש שם רופאים אחרים אלא דבעלה ניחא לה משום דמזומן תדיר, נראה דלמאי דאסר לא שני לן בין יש שם רופאים אחרים לאינם. ומיהו אם החולי מסוכן ואין שם רופאים משמע קצת מדבריו דשרי משום פיקוח נפש, אלא דאיכא למימר דלטעמיה אזיל דסבר דנגיעת נדה אינה אסורה אלא מדרבנן, אבל להרמב"ם דנגיעת ערוה אסורה מן התורה הכא אע"פ שיש בו פיקוח נפש אפשר דאסור משום דהוי אביזרא דגילוי עריות, וצ"ע.

8. כשיטת הרשב"א, כן נראה שהיא שיטת רש"י בגיטין ו ע"ב. דאיתא בגמ': "אמר רב חסדא: לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה, והפילה כמה רבבות מישראל. אמר רב יהודה אמר רב: כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו, סוף הוא בא לידי שלש עבירות: גילוי עריות, ושפיכות דמים, וחילול שבת". על גמרא זו ביאר רש"י: "גילוי עריות - כשמגיע זמן טבילתה בעת צינה והיא יראה לומר לא טבלתי ומשמשתי נדה. שפיכות דמים - כי הכא או פעמים שבורחת מפניו ונופלת באחת הפחתים או בגשר. וחילול שבת - פעמים שמדלקת נר או מבשלת משחשיכה מפני אימתו והוא אינו יודע" (ראה אתוון דאורייתא סי' כא).

כלומר דעת מרן המחבר היא שמחלוקת הראשונים האם מותר לרופא שאשתו נדה לטפל בה, תלויה בשאלה האם איסור התורה לקרוב לנדה כולל את האיסור לנגוע בה; כיון שלדבריו אם איסור זה היה מן התורה לכל השיטות, אף במצב של פיקוח נפש היה אסור לבעל לטפל באשתו כיון שאיסור נדה הוא בכלל איסורי עריות שאין פיקוח נפש מתירן! ואכן, כמסקנה זו פסק מרן המחבר גם בשולחן ערוך⁹.

בניגוד להבנת מרן המחבר, הבינו פוסקים אחרים כי דין נדה אינו בכלל איסורי עריות, ובעל האבני נזר רצה להוכיח זאת מדין רודף.

הגמרא במסכת סנהדרין פסקה בדינו של הרודף אחר נערה מאורסה לאונסה, שמותר להרוג. אמנם הביאה שם הגמרא מחלוקת בברייתא האם הסיבה שמותר להרוג את הרודף היא משום שהרודף פוגם בנערה ע"י אינוסה - כך דעת רבנן; או כדברי ר' יהודה, שזה משום שהיא מוכנה למסור את נפשה - להיהרג ולא להיאנס.

על דעת רבנן הקשה רב פפא לאביי:

סנהדרין דף עג ע"ב

אמר ליה רב פפא לאביי: אלמנה לכהן גדול נמי, קא פגים לה! - אמר ליה: אפיגמה רבה - קפיד רחמנא, אפיגמה זוטא - לא קפיד רחמנא.

הקשה רב פפא לאביי: אם הסיבה במשנה שמותר להרוג הרודף משום שפוגם את הנערה, מדוע נפסק בברייתא שאם רדף אחר אלמנה יהיה אסור להורגו, הרי פגם בה כך שלא תוכל להינשא לכהן גדול?!

על זה ענה אביי: התורה הקפידה על פגם גדול ולא על קטן, והסביר רש"י שפגם גדול הוא: "כגון עריות דכריתות שהן חמורות וחרפתה מרובה - שהוולד נעשה ממזר. אבל כהן גדול באלמנה אינה נעשית זונה אלא חללה".

על פי דברים אלו כתב האבני נזר:

שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן תסא

קשיין לי דברי הב"י (סי' קצ"ה) שמסופק אם מותר הבעל למשש בדפק אשתו נדה במקום סכנה. מכלל דפשיטא דאיסור נדה הוא בכלל גלוי עריות!

וקשה לי, דהא גילוי עריות יהרג ואל יעבור מהקישא דנערה המאורסה לרוצח אתיא [יומא פב ע"א], ומשום דאתרבי שם כל חיבי כריתות כנערה המאורסה...

9. סי' קצה' סעיף יז: "אם בעלה רופא, אסור למשש לה הדפק. הגה: ולפי מה שכתבתי דנוהגין היתר אם צריכה אליו דמשמש לה, כ"ש דמותר למשש לה הדפק אם אין רופא אחר וצריכה אליו ויש סכנה בחליה, (כך דקדק הב"י מלשון הרמב"ן סימן קצ"ז)...". אמנם הש"ך שם בס"ק כ חלק על הבנת הב"י את הרמב"ם ולדבריו האיסור הוא דווקא לגבי נגיעת חיבה. אולם אין זה מוכיח על שיטתו אם סבר שאין הנדה בכלל איסורי עריות.

והרי אם היא לא איכפת לה בפגמה אין הורגין אותו כדאיתא שם בסוגיא. וא"כ נדה דודאי אין מצילין בנפשו הרודף אחר נדה - שהרי רש"י פי' שם בסוגיא (דף ע"ג ע"ב) בד"ה אפגמה רבה: חייבי כריתות שהולד ממזר ונעשית זונה בבעילתו - וא"כ נדה שאין בה דין זה, אין מצילין אותו בנפשו ואינו בהקישא דרוצח ויעבור ואל יהרג, גם אין שייך בו אביזרייהו דגילוי עריות כיון דאיסור אחר הוא לגמרי. וצע"ג:

האבני נזר הוכיח מדברי רש"י שאין דין רודף אחר בעל שרוצה לעבור על איסור נדה, שהרי כל ההיתר להרוג את הרודף הוא בחשש לפגם גדול - כזה שהולד נעשה ממזר ע"י הבעילה - וזה אינו קיים באיסור בעילת נדה. כיון שכך, הרי שאין איסור נדה בכלל איסורי עריות, שהרי בהם ראינו שנפסק כי מותר להרוג את הרודף (מההיקש של אינוס נערה המאורסה לרוצח במסכת יומא!)¹⁰

ו. להלכה - מחלוקת פוסקי זמננו בדין קול באשה ערווה באשתו נדה

בתחילת הסוגיה ראינו כי נחלקו הראשונים והאחרונים אם קיבלנו הוראות מרן גם באיסורי עריות. משום כך, נחלקו פוסקי זמננו אם יש להחמיר היכן שמרן הקל באיסורי נדה, או שלא. כמו כן נחלקו למסקנה האם להלכה יש לנקוט שאשה נדה בכלל איסורי עריות, ומזה יצאו השלכות רבות, נביא אחת מהם.

הגר"ע יוסף זצ"ל הביא בספריו (טהרת הבית ח"א בהקדמה; שו"ת יבי"א ח"ט או"ח סי' קז אות ב) פוסקים רבים שסברו שדין נדה אינו שייך לאיסורי עריות, ומשום כך על אף שמרן עצמו פסק שאיסורי נדה בכלל עריות, כתב שיש לקבל הוראות מרן בהלכות נדה גם היכן שהקל. דוגמא לשינוי בין איסורי עריות ואיסורי נדה, יש במה שפסק כי אע"פ שקול באשה ערווה, מותר לבעל לשמוע קול אשתו הנדה ששרה (יבי"א ח"ד טו).

מנגד פסקו בעל שבט הלוי (סי' קצה סע' ז), הגר"נ קרליץ בחוט השני (סי' קצה סע' ב) ועוד, כי משום שאיסור נדה מכלל איסורי עריות הרי שיש להחמיר בהם, ומזה שאין לשמוע קול שירת אשתו הנדה, ואף אם אלו זמירות של מצווה כשאר "קול באשה ערווה".

10. עי' עוד בשו"ת הפני יהושוע אה"ע סי' מד. עוד נראה להעיר מהוכחת האתון דאורייתא בסי' כא מדברי הירושלמי שבת פ"ז ה"ב מה: (וכן בסנהדרין פ"ד ה"ב): "דמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן כי כל אשר יעשה מן התועבות האלה ונכרת אחותו בכלל היית' ויצאת מן הכלל לחילוק על הכלל התיב רבי אלעזר והכתיב ערות אחות אמך ואחות אביך לא תגלה כי את שאירו הערה א"ל לצורך יצאת לידון בערייה א"ל והכתיב ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגילה את ערותה את מקורה הערה אמר ליה לצורך יצאת לידון בה את המערה כגומר שלא תאמר הואיל ואין חייבין עליה משם טומאה לא נעשה בו את המערה כגומר לפום כן צרך מימר חייב על כל אחת ואחת". וביאר בקרבן העדה (וכן הפני משה על סנהדרין): "הואיל ואין חייבין על הנדה משום טומאה - פי' משום ערוה אלא משום נדה לא ילפינן משאר עריות לכם איצטריך למיכתב גבי נדה...".

ז. סיכום

- נחלקו האחרונים אם קיבלנו הוראות מרן גם באיסורי עריות החמורים.
- א. כך למשל נחלקו האם לפסוק כמרן השו"ע שהמקדש בעד אחד אין קידושיו קידושין, או להחמיר בדבר.
- ב. שאלה זו נוגעת גם להלכות נדה שנחלקו בה הראשונים אם היא בכלל איסורי עריות (רשב"א) או לא (תוספות).
- ג. מרן השו"ע פסק כי איסורי נדה בכלל איסורי עריות, אך האחרונים (אבני נזר) חלקו על כך.
- ד. משום כך, נחלקו הפוסקים ואחרוני זמננו למעשה, בצורך להחמיר בהלכות נדה, ובכלל כך אם יש לאסור שירת אשה נדה בכלל קול באשה ערווה.

| "משל משלו באשה" |

מחלוקת הראשונים בתיאור אותו המקום אצל האשה

א. פתיחה

קודם שנוכל להיכנס לעומקם של הלכות נדה, עלינו לייצר תפיסה נכונה של המציאות עליה ההלכה דנה, ויש להכיר את המבנה עליו הגמרא והפוסקים דנים. את ההיכרות עם המציאות נערוך בב' אופנים:

א. הדרך שבה חז"ל תיארו את המבנה האנטומי של האשה - וזה כדי שנוכל להבין את המושגים ולשונות הפוסקים.

ב. הצורה המדעית והמודרנית בה הדברים מתוארים.

תחילה נעסוק בדרכם של חז"ל לתאר את המבנה האנטומי של האשה ב'אותו מקום'.

ב. תיאור 'אותו המקום' בחז"ל

חכמים התייחסו לתבנית הגופנית של האשה ב'אותו מקום' בצורת משל:

נדה יז ע"ב, משנה

משל משלו חכמים באשה: החדר והפרוזדור והעלייה; דם החדר - טמא, דם העלייה - טהור, נמצא בפרוזדור - ספקו טמא, לפי שחזקתו מן המקור.

מהמשנה עולה כי ה'מקום' שבאשה מחולק לשלשה חלקים: חדר, פרוזדור ועלייה. הגמרא מפרטת את המבנה של שלשת הפרטים הללו, והיחס שביניהם:

שם שם, גמרא

רמי בר שמואל ורב יצחק בריה דרב יהודה תנו נדה בי רב הונא. אשכחינהו רבה בר רב הונא דיתבי וקאמרי: החדר מבפנים, והפרוזדור מבחוץ, ועלייה בנויה על שתיהן, ולול פתוח בין עלייה לפרוזדור.

מהגמרא מובן כי ה'חדר' הוא הצד הפנימי (לכיוון הגב) ש'באותו מקום', ואילו 'הפרוזדור' הצד החיצוני שלצד הפנים, כשבאמצע הפרוזדור ישנה יציאה מן הגוף כלפי חוץ (כתלי בית הרחם). נוסף לכך ישנו חלק שלישי הקרוי 'עלייה' שבנוי על גבי שניהם, כאשר יש 'לול' - פתח בין העלייה לפרוזדור.

בהמשך הגמרא מובאים דברי האמוראים לגבי מיקום מציאת הדם, ומה דינו. למסקנה נחלקו רב הונא ואב"י בעניין:

שם, שם גמרא

(רב הונא:) מן הלול ולפנים - ודאי טמא, מן הלול ולחוץ - ספקו טמא. אמר אב"י: מאי שנא מן הלול ולחוץ דספקו טמא - דדלמא שחתה, ומחדר אתא. מן הלול ולפנים נמי, אימא אזדקרה - ומעלייה אתא?! אלא אמר אב"י: אי בתר חששא אזלת - אידי ואידי ספק הוא, ואי בתר חזקה אזלת - מן הלול ולפנים - ודאי טמא, מן הלול ולחוץ - ודאי טהור.

כלומר לדעת רב הונא - דם שנמצא בחלק הפנימי של הפרוזדור (לפנים מן הלול) ודאי טמא - מפני החזקה שהדם מגיע מהחדר; ובחלק החיצוני רק ספק טמא - כיון שיש אפשרות שהדם הגיע מהעלייה, אלא שיש לחשוש שמא הגיע הדם מהחדר.

אב"י חולק על כך, וסובר שאם חוששים לאיסור, אזי אין לטמא באופן וודאי בשום מצב, כיון שיש להסתפק בין בדם הנמצא בצד הפנימי ובין בצד החיצוני. ואם סומכים על החזקה, אזי מן הלול ולפנים ודאי טמאה, ומן הלול ולחוץ ודאי טהורה.

עד כאן דברי המשנה והגמרא באופן כללי, אמנם רש"י ותוספות נחלקו בביאורם, ועל פי דבריהם עולה תיאור שונה אנטומית במבנה גוף האשה.

ג. שיטת רש"י

בביאור הגמרא כתב רש"י:

רש"י על הגמ' שם שם

חדר מבפנים ופרוזדור מבחוץ - שניהם זה אצל זה בעובי גופה חדר לצד אחוריה ופרוזדור לפניה וכותלי רחם למטה באמצע פרוזדור ודרך שם דמים יוצאים. ולול פתוח כו' - ודמי עלייה באין לפרוזדור דרך הלול.

הנה תרשים הממחיש את דברי רש"י:

על פי דברי רש"י - כפי שרואים בתרשים - מובן מדוע סבר רב הונא שיש סיכוי נמוך מאוד שדם היוצא מן החדר יגיע לצד החוץ בפרוזדור.

רש"י ד"ה ספקו טמא

דאי מחדר אתא, לא הוה אזיל בפרוזדור עד מן הלול ולחוץ - דהוה נפיק ליה ונחית דרך יציאת פתח פרוזדור!

מובן א"כ, שבאופן רגיל דם שנמצא מלחוץ כנראה שהגיע מן העלייה. אלא שרב הונא סובר שדינו של דם זה - ספק טמא, כיון שיש חשש שמא נפלה האשה על פניה, והדם הגיע במעין תנופה מצד החדר אל צד לחוץ מן הלול מבלי לצאת מבין כתלי הרחם.

על כך הקשה אביי, שאם חוששים שמא האשה נפלה על פניה, יש להסתפק גם בדם שנמצא בצד הפנימי - ואין לטמאו בוודאות, מאחר ויתכן שהאשה נשכבה אפרקדן באופן פתאומי, ודם מהעלייה הגיע לצד פנים מבלי לצאת מכותלי הרחם:

רש"י ד"ה אידי ואידי ספקא הוי

דכי היכי דמספקא מן הלול ולחוץ דלמא שחתה, איכא לספוקי נמי מן הלול ולפנים דלמא אזדקרה!

ד. שיטת התוספות

על דברי רש"י אלו כפי שהם מבארים את דברי אביי, הקשה התוספות:

תוספות ד"ה מן הלול ולפנים

ותימה! דאדרבה, כיון דמן הלול ולחוץ - אף על פי שמן העלייה הוא בא שם כדרכו - חיישינן לדם החדר שהוא רחוק ואין יכול לבא אלא ע"י שחייה, משום דרוב דמים מן המקור אתו; משום הכי יש לטמא בוודאי מן הלול ולפנים, ולתלות בדמי החדר המרובים והקרובים יותר מדמי העלייה!

לדברי התוספות, על פי פירוש רש"י, אין מקום לקושיית אביי על רב הונא. זאת משום שברור שיש הבדל בין דם שנמצא 'לפנים' שיש בו חששות משתי סיבות: 'רוב' ו'קרוב' (רוב הדמים באים מהחדר; מקום מציאת הדם קרוב למקור הדם הטמא - החדר); לדם שנמצא 'לחוץ' שיש בו חשש רק מדין 'רוב'.

כיון שכך פירש התוספות את הסוגיה באופן שונה, ובכך שינה גם את תיאור המבנה של 'אותו מקום':

תוספות ד"ה מן הלול ולפנים

...ונראה לפרש דכל אמוראי דשמעתין איירי בגג פרוזדור, וכן הענין דגג פרוזדור מן הלול ולפנים גבוה ומשתפע ועולה, ואינו יכול לבא שם מן העלייה אלא א"כ נזדקרה. ומן החדר אינו יכול לבא לגג פרוזדור אפילו מן הלול ולפנים, אלא א"כ שחתה ביותר - והוא שינוי גדול מדיקור של עלייה. כי הלול שדמי החדר יוצאים לפרוזדור הוא לצד קרקע פרוזדור, אבל מן הלול ולחוץ משתפע ויורד ובא שם מן העלייה כדרכו, ומן החדר בא שם בשינוי גדול יותר ממן הלול ולפנים.

התוספות הציע שני שינויים: אחד בביאור לדין שבגמרא, והשני ביחס למבנה המקום:

ראשית, מסביר התוספות שמבנה המקום, שונה מהתיאור של רש"י בזה שלדעתו תקרת החדר מתגבהת מאמצע אורכה כלפי מעלה, כך שתקרת הפרוזדור גבוהה יותר מחציה הראשון של תקרת החדר.

וכך זה נראה:¹²

שנית מסביר התוספות כי כל הדיון אינו לגבי דם שנמצא בקרקעית הפרוזדור, אלא בגגו, שם יש יותר קושי לדם שנמצא בחדר להגיע.

ע"פ הנתונים הללו מסביר התוספות את המחלוקת שבין אב"י לרב הונא. שכן באופן כזה הרי שהקושי להמצאות הדם הוא כפול: א. דם החדר הנמצא למטה אינו יכול להגיע למעלה אלא א"כ עשתה תנועה מסוימת ולא שגרתית.

ב. נוסף לכך, לדם העלייה שנמצא בגומא שנוצרה מעל החדר, יש קושי להגיע ללול אלא א"כ נזדקרה, וכשהוא כבר מגיע הרי הוא נשפך מהלול לקרקעית הפרוזדור ולא לגג הפרוזדור.

לפיכך, כיון שאין כ"כ מעבר של דמים בגג הפרוזדור בכלל וכן מצד לצד, ומאיך בכל זאת יותר נכון לומר שהצד הפנימי טמא יותר מהצד החיצון; ע"כ נחלקו האמוראים בהתייחסות ההלכתית לדם הנמצא שם לפנים ולבחוץ.

12. ע"פ האיור של המהר"ם מלובלין.

ראוי לציין שרש"י ותוס' לא ביארו מהי העליה אלא רק שהיא מעל החדר והפרוזדור ויש לה פתח לפרוזדור ולפעמים באים דמים דרך שם, ופשטות דבריו שיש שם איזשהו אבר כלשהו¹³.

ה. שיטת הרמב"ם

שיטה נוספת בזה היא שיטת הרמב"ם¹⁴ המפורטת בפרק ה' מהלכות איסורי ביאה (הל' ג-ד), אך ביתר דקדקנות בפירוש המשניות למס' נדה. וזה לשונו שם:

רמב"ם, פיהמ"ש למס' נדה

חדר הוא חלל הרחם איזה משני החללים שיהיה, לפי שיש לרחם שני חללים. ופרוזדור צוואר הרחם. ועליה הם שתי התוספיות הדומות לקרנים שהם על עורף הרחם ולפניהם שתי הביצים וצורה זו נתבארה בספרי הנתוח. ומתחברים בקרקעית הרחם והוא הנקרא חדר עורקים בהם זורם דם הנדה ונשפך ברחם ויוצא לצואר הרחם הנקרא פרוזדור. ומתחברים באותן התוספיות והביצים והן הנקראין 'עליה', עורקים אחרים והם הזנים אותה כשאר עורקי הגוף ואינם מעבר להפרשה. ואם ניתק אחד מאותן העורקין ירד גם מהן דם לצואר הרחם והוא דם טהור לפי שהוא כדם האף או דם הטחורים. הנה נתבאר מזה כי דם החדר טמא ודם העליה טהור. ואם נמצא דם בצואר הרחם והוא פרוזדור: אם היה בין המקום שבו שתי התוספיות ובין חלל הרחם הרי זה טמא, ולא נאמר שמא מן העליה בא לשם. וזה הוא אמרו כאן: 'ספקו טמא שחזקתו מן המקור' - לפי שרובו של דבר לא ימצא שם אלא דם הנדה, וכיון שהדבר על הרוב עשאוהו חזקה.

לסיכום דברי הרמב"ם מובן כי הוא הבין ש'החדר' הוא הרחם; הפרוזדור - צוואר הרחם, ו'העליה' כוללת את החצוצרות ואת השחלות. עוד צריך להעיר שהרמב"ם מבאר שיש נקב פתוח מהעליה לפרוזדור, אך באמת אין נקב כזה, ואולי כוונתו לאיזשהו עורק.

ו. הכרעת הפוסקים

להלכה, ההתייחסות ההלכתית אצל האחרונים נוטה להכריע כציורו של הרמב"ם, מצד שתיאורו קרוב יותר למציאות¹⁵. וכך כתב החתם סופר בחידושינו:

13. ואולי אפשר לבארו כרמב"ם.

14. יש גם שיטת הירושלמי והערך, ופירושים אחרים ברש"י והרמב"ם. אך בחרתי לא להכנס לזה.

15. אמנם באסיא כרך טז עמ' 961 עמד פרופ' הר' יהודה לוי על שיטתו של רש"י בהרחבה והעמידה בקרן אורה גם לפי ידיעות המדע האחרונות.

חידושי החתם סופר, נדה יח ע"א ד"ה כאן

אחרי החקירה מפי ספרים וסופרים חכמי וספרי הניתוח, אי אפשר לנו להכחיש המציאות שאינו כפירוש רש"י ותוספות וציור מהר"ם לובלין, ואין לנו אלא מה שכתב הרמב"ם בחיבורו ובפי' המשנה. אלא ששם בפירוש המשנה יש איזה גמגום בסופו ע"ש ותמצא הציור הנכון בס' מעשי טוביה ובספר שבילי אמונה. ולהיותו קצת משופע לצד שמאל יותר מלימין קראו לשיפועו התחתון קרקעו ולעליון גגו. ושם קבועים ביצים שלה המכונים עליה. ע"י היטב. ולכן לא הטרחתי כלל בביאור דברי רש"י ותוספות בשמעתין כי אי אפשר להולמן לפי המציאות האמיתית - ואתה דע לך.

ז. סיכום

- א. חז"ל תיארו את חלקי הרחם ואתו מקום שבאשה בצורת משל לג' חללים שבבית: חדר, פרוזדור ועליה.
- ב. בביאור דברי חז"ל נחלקו רש"י ותוספות, והמהר"ם מלובלין אייר את המבנה של אותו מקום היוצא ממחלוקתם.
- ג. עוד נחלקו רש"י ותוספות האם הדין שבמשנה מוסב על דם הנמצא בקרקעית הרחם או בגגו.
- ד. להלכה הכריעו הפוסקים, שמאחר ותיאור מבנה הרחם שערכו רש"י ותוספות אינו תואם למציאות, יש להסיק כתיאור שהוצע ע"י הרמב"ם ואשר נמצא כמתאים למה שבפועל.

המבנה האנטומי של 'אותו מקום' ע"פ המידע הרפואי |

הרב שלום אילוז שליט"א - ראש הכולל בישיבת ניר¹⁶

ע"מ שנוכל ללמוד ולהבין היטב את הלכות נדה, זקוקים אנו להבנה מעמיקה באנטומיה ובמבנה אברי האשה שבאותו מקום. המאמר הזה יעסוק בתיאור מדעי של אברי האשה ובתפקודם.

א. הרחם וחלקיו

הרחם הוא המקום שבו נוצר וגדל העובר, עד שבעת הלידה יוצא ממנו לאוויר העולם.

מיקומו של הרחם באגן הקטן, כאשר שלפוחית השתן שמובדלת ומופרדת ממנו לחלוטין, נמצאת מלפניו והחלחולת שגם היא מובדלת ממנו לחלוטין, נמצאת מאחוריו. כך יוצא שכשהאשה שוכבת פרקדן על גבה, כיס השתן נמצא מעל לנרתיק ולגוף הרחם, ומתחת לנרתיק נמצאת החלחולת.

הרחם הוא איבר חלול, בעל קירות שריריים עבים, ומראהו כמראה אגס שטוח והפוך, עם בסיס רחב למעלה ופתח צר מלמטה.

אל צידו של הרחם משני צדדיו העליונים נפתחות ה'חצוצרות' שהם צינורות מאורכים באורך של כ 10 ס"מ ועד 17 ס"מ. ה'חצוצרות' מובילות את הביציות מה'שחלות' אל הרחם. קטע החצוצרה הקרוב אל הרחם הוא דק יותר והוא הנקרא 'מיצר', ובהמשך מתרחבת החצוצרה, עד שבסופה היא נפתחת אל חלל הבטן בצורת משפך בדמות אצבעות. אצבעות אלו מסייעות בקליטת הביצית הבשלה החורגת מהשחלה ובהכנסתה לחלל החצוצרה.

השחלות מייצרות את תאי הביציות והורמוני המין. הן מונחות לשני צידי הרחם, ונתמכות משני רצועות: האחת, מהשחלה לצידו העליון של הרחם, והשניה, מהשחלה לקיר האגן. אורכה של כל שחלה כ 3.5 ס"מ, רוחבה כ 2.5 ס"מ ועוביה כ 1.5 ס"מ. כל שחלה בנויה משני שכבות עיקריות: הקליפה החיצונית שמכילה את זקיקי הביציות בדרגות בשלות שונות; והשכבה הפנימית המורכבת מרקמת חיבור, כלי דם, לימפה ועצבים.

צוואר הרחם הוא כעין צינור שצדו העליון פתוח אל חלל הרחם, וצדו התחתון פתוח אל הנרתיק ונכנס לתוך חלל הנרתיק באורך של 1 ס"מ עד 2 ס"מ. כך יוצא שהנרתיק בקצהו העליון עוטף את צוואר הרחם. התעלה הפנימית של צוואר הרחם פתוחה בדרך כלל כ 3 מ"מ, ונפתחת יותר בעת הווסת והרבה יותר בעת הלידה.

16. המאמר מפורסם בהסכמתו של הרב.

הנרתיק (הלדן) הוא איבר שרירי וחלול - כמין תעלה באורך של 8 עד 10 ס"מ. בקצהו העליון הוא עוטף את צוואר הרחם, וקצהו התחתון מהווה פתח אל חצר הפות. בקצהו התחתון של הנרתיק יש כעין קמט שסוגר מעט את הפתח לחוץ בצורה שלמה, והוא הנקרא קרום הבתולים. השופכה עוברת מכיס השתן, הנמצא לפני הרחם, על פני הקיר הקדמי של הנרתיק. כך שכשהאשה שוכבת פרקדן, הפתח לכיס השתן נמצא למעלה בחצר הפות וקרוב לדופן הבטן, ומתחתיו הפתח לנרתיק, ומתחת לפתח הנרתיק ומחוץ לפות נמצא פי הטבעת.

ב. תהליך יצירת הביציות בתוך השחלות

השחלות מכילות אלפי ביציות בלתי בשלות, המונחות בשכבה הפנימית של השחלה, כשבשכבה החיצונית נמצאות הביציות הבשלות.

בגוף ישנם בלוטות מסוימות המייצרות חומרים, ומפזרות אותם כהפרשות. בחלק מההפרשות הגוף משתמש לצרכים שונים, וחלק אחר מהווה חומרי פסולת אותם הגוף פולט אל מחוץ לגוף. שני סוגי בלוטות ושני סוגי הפרשות ישנם בגוף. ואלו הם: בלוטות הפרשה חיצונית הנפתחות לתוך חלל הגוף או לשטחו החיצוני בצורה ישירה או דרך צינורות מוצא; ובלוטות הפרשה פנימית שהן חסרות צינורות יציאה, אלא מפרישות את החומרים הנקראים 'הורמונים' ישירות אל כלי הדם העדינים המקיפים את תאיהן. תהליך זה נקרא 'הפרשה פנימית', מאחר וזרם הדם מפיץ את 'ההורמונים' הללו לכל חלקי הגוף.

עם בלוטות ההפרשה הפנימית נמנים גם בלוטות המין (גונאדות) המייצרות הורמוני מין זכריים והורמוני מין נקביים. אצל הגברים בלוטות המין קרויות 'אשכים' והם המייצרים הורמון הנקרא 'טסטוסטרון', שאחראי בין היתר להתפתחות סימני המין המשניים המופיעים בתקופת ההתבגרות של הגבר, כגון: צמיחת זקן, ריבוי שערות, חילוף קול, גידול באברי המין החיצוניים ועוד. אצל הנשים בלוטות המין הם השחלות ובהם נוצרים שני סוגי הורמונים: 'אסטרוגן' ו'פרוגסטרון'. הורמונים אלו מעוררים את התפתחות סימני המין המשניים אצל הנשים, כגון צמיחת החזה והתעגלות אגן הירכיים וכדו'. כמו כן הורמונים אלה משפיעים על גדילת רירית הרחם לאחר תום הווסת.

ה'פרוגסטרון' נוצר בגפיף הצהוב שמתפתח מן הזקיק לאחר שזה ניתק, עם שיחרור הביצית מן השחלה. הורמון ההצהבה המופרש מן הספיח מעורר את היווצרותו של ההורמון.

הספיח (היפופיזה), היא בלוטה קטנה בערך בגודל של אפונה. מקומו של הספיח הוא מתחת למוח ממש. וגם הספיח נמנה בין הבלוטות המפרישות הפרשות פנימיות, ותפקידו בין היתר לפקח על שאר הבלוטות.

ג. הביוץ

במהלך המחצית הראשונה של המחזור (לא של הווסת אלא של המחזור כולו), מפריש הספיח הורמון לתוך הדם הנקרא הורמון מעורר הזקי (FSH). הורמון זה זורם דרך הדם אל השחלות, ובכל חודש הוא מעורר באחת השחלות (חודש בשחלה הימנית וחודש בשחלה השמאלית) את התפתחות הזקי שהוא גוף עגול המכיל את הביצית.

הביצית היא תא יחיד - הגדול ביותר שבין תאי הגוף (כשהם יחידים) - המורכב מגרעין המוקף חומר תזונתי. הביצית משוקעת בתאי תמך שיוצרים חללים מלאים בנוזלים המכונים בשם 'זקי גראף'. בזמן שהביצית מבשילה, הזקיקים הללו מפרישים הורמונים הנקראים 'אסטרוגניים' לתוך מחזור הדם, שמטרתם לגרות את הקרום הנקרא 'רירית הרחם' כדי שהרחם יתכונן להריון. הזקי הולך וגדל ונצמד אל מעטה (דופן) השחלה עד שהוא מתבקע, כשבשעת הביקוע משתררת הביצית. תהליך זה הוא הנקרא 'ביוץ', שמשמעותו היא שהביצית עצמה שקוטרה 0.14 מ"מ נשאבת ע"י החצוצרה ומועברת דרכה אל דופני הרחם מבפנים. בשלב זה הזקי עצמו שנשאר ללא הביצית שהייתה בתוכו, עובר תהליך אחר בו נכנס לפעולה הורמון אחר שמשחרר גם הוא מן הספיח. הורמון זה נקרא הורמון ההצהבה (LH) ותפקידו לזרוז את הפיכתו של הזקי הבקוע להיות גפיף צהוב. הגפיף הצהוב מייצר הורמון הנקרא 'פרוגסטרון' שתפקידו להאיץ את גידול רירית הרחם וצמיחתה ע"מ שתוכל להתכונן להריון.

מכל זאת ברור שרירית הרחם גדלה ומתפתחת בהשפעתם של שני הורמונים: א. הורמון האסטרוגן (שכאמור נוצר מהבשלת הביצית). ב. הורמון הפרוגסטרון (שנוצר מהורמון ההצהבה המשתחרר מן הספיח והופך את הזקי לאחר שהביצית יצאה ממנו, לגפיף צהוב המייצר את הפרוגסטרון).

ד. הווסת החודשי

הווסת הוא דימום שמתרחש אצל רוב הנשים בממוצע אחת ל 28 יום, והינו תוצאה מהשפעה מחזורית של הורמונים שונים על רירית הרחם. המחזור מופיע לראשונה אצל בנות בגיל 12 בערך (לעיתים אף מוקדם או מאוחר יותר בכמה שנים), ומאז הופעתו הוא נמשך מידי חודש בחודשו עד שהאשה מגיעה לגיל 50 בערך הנקרא גיל "הבלות" - כפי שנאמר אצל שרה (בראשית יח, יא - יב) "ואברהם ושרה זקנים... חדל להיות לשרה אורח כנשים... אחרי בלותי היתה לי עדנה". המחזור הוא מאורע חשוב בחיי הבנות המתבגרות שכן הוא מעיד על בשלותן המינית, והפיכתן לראויות מעתה ואילך לקבל הריון.

דימום הווסת נמשך בדרך כלל כחמישה ימים (לעיתים אף פחות או יותר מכך), כשבדרך כלל הוא מתחיל בטיפות דם מעטות, הולך ומתגבר לשטף הדם חזק יותר, ובסוף הווסת נחלש הדימום עד להפסקתו הסופית.

הרחם שהוא איבר ההולדה הראשי בגוף האשה, הוא איבר שרירי מאוד שכן עליו להימתח בעת ההיריון ולהתכווץ בעת הלידה ולאחריו. בפנימיותו מצופה הרחם במעין קרום הנקרא

'רירית הרחם', שבמשך כל ארבעת שבועות המחזור מתרחשים בקרום זה שינויים פיזיולוגיים, היוצרים את המחזור. המחזור כולל שלשה שלבים:

תקופת השגשוג - בתום תקופת הווסת, 'רירית הרחם' כמעט ואינה קיימת, שכן היא התקלפה והתפוררה וירדה יחד עם דימום הווסת. בזמן זה הרחם בפנימיותו כמעט מגולה וללא הרירית, והגוף שצריך לבנות מחדש רירית זו, מייצר תאים היוצרים את רירית הרחם. בניית רירית זו מחדש נמשכת כשבעה עד שמונה ימים. תקופה זו נקראת "תקופת השגשוג", שכן בתקופה זו יש שגשוג ויצירה של תאים היוצרים את רירית הרחם שנהרסה בתקופת הווסת.

תקופת הביוץ - לאחר תקופת השגשוג, מתרחש בגוף האשה מאורע חשוב הנקרא "ביוץ". הביוץ מתבצע בערך כארבעה עשר יום לפני המחזור הבא. דהיינו: אם מחזור האשה נמשך שלושים יום, אזי הביוץ שלה יהיה בערך ביום הששה עשר לאחר התחלת המחזור הקודם. הביוץ הוא פקיעת הזקיק ושחרורה של הביצית מהשחלה לרחם דרך החצוצרות. לאחר שהביצית הגיעה לרחם, הרחם מתכווץ להריון, וכיון שרירית הרחם עדיין דקה ולא תוכל לספק להריון את כל צרכיו, לכן היא הולכת ומתעבה ע"י ריבוי כלי הדם. תופעה זו מתאפשרת הודות להשפעת שני הורמונים המופרשים גם כן מהשחלה הנקראים 'אסטרוגן' ו'פרוגסטרון', שמופרשים לאחר שחרגה הביצית מן השחלה. לאחר שרירית הרחם התעבתה והעשירה במזון ובחמצן המוזרמים אליה דרך כלי הדם המתרבים, הרחם מוכן ובשל לקראת הריון.

בשלב זה מגיעים לסוף המחזור, ויש כאן שתי אפשרויות:

א. אם תתרחש הפריה, כלומר הפרייתה של ביצית האשה בזרע הגבר, תקלט הביצית המופרת ברירית הרחם (מבפנים) התפוחה, ותשתכן בריר זה כ 8 עד 10 ימים לאחר ההפריה. לאחר מכן הביצית תכנס לתוך הרחם, שם היא תתפתח במשך כל תשעת חודשי ההיריון ועד ללידה. במשך כל זמן זה יופסק המחזור החודשי של האשה שכן לא יהיה לה ווסת. בתקופת ההיריון רירית הרחם נהפכת לשליה - כמין שקית המחזיקה את העובר ומספקת לו את כל צרכיו כמו חמצן ומזון וכדו'. תפקיד השליה נמשך בכל תקופת ההיריון, וכעבור כמה דקות מהלידה, הרחם יתכווץ ויפלוט את השליה.

ב. אפשרות שניה היא כשהביצית לא הופרתה, אזי הרחם מזהה את הביצית הבלתי מופרת כעצם זר בתוכו ומתחילה תקופת הווסת.

תקופת הווסת - תפקידו של הווסת לנקות את הרחם ולהכינו לביוץ הבא ולהריון אפשרי. לאחר שהביצית לא הופרתה ונהפכה להיות עצם זר בתוך הרחם, והתברר שכביכול אותה התכוונות של הרחם לקראת הריון היה לשווא, אזי מתבקעים כלי הדם הללו שמתחת לרירית הרחם, ורירית הרחם עצמה מתפוררת ומתפרקת. התפרקות רירית זו מקבלת סיוע ע"י התכווצויות של שרירי הרחם - דבר הגורם לעיתים לכאב קל שמרגישה האשה בשיפולי בטנה. תקופה זו נקראת "תקופת הווסת", כלומר דימום היוצא מהרחם לנרתיק ומשם אל מחוץ לגופה. דימום זה מוציא עמו גם את הביצית שלא הופרתה, וגם את רירית הרחם שהתפרקה. שלשת תקופות אלו ביחד נקראים 'מחזור'.

כיום ניתן ע"י תרופות לגרום לאיחור הביוץ או לאיחור התחלת התפתחות הזקיק (דבר שיגרום ממלא לאיחור הביוץ), ולהארכת אורך המחזור. (צריך לדעת, כי חיי הזרע של הגבר אחרי הביאה הוא כשלושה ימים, ואילו חיי הביצית הוא בין 6 שעות ל-24 שעות בלבד).

סימן קפג

סימן קפג מהווה מעין הקדמה להלכות נדה. הוא דן ביסודות טומאת הנדה, ומעביר אותנו מדיני דאורייתא בטומאת נדה וזבה, אל ההלכה בימינו.

בסימן זה נעסוק בדיני ההרגשות כחלק אינטגרלי מהתנאים המביאים לידי טומאת נדה; בהבדלים שבין נדה לזבה בדיני התורה ובהשלכות לימינו; ולבסוף נעקוב אחר התהליך שהביא את ההלכה שבתורה למנהג הנוהג כפי שנפסק בשולחן ערוך.

| הרגשה – גזירת הכתוב או סימן לתחילת ווסת |

(סעיף א)

א. פתיחה

"דבר תורה אין האשה מטמאה ולא אסורה לבעלה עד שתרגיש שיצא דם מבשרה" (לשון הטור סי' קצ). הסיבה שטומאת נדה תלויה מלבד ביציאת דם גם בהרגשת האשה, צריכה בירור. האם זה משום שההרגשה היא עצמה חלק מסיבת הטומאה, או שמא החיוב בהרגשה אינו אלא כסימן ובירור שהדם שיצא מגופה הינו דם ווסת המטמא אותה מהתורה ולא אחר? בעניין זה נחלקו הפוסקים כפי שנראה בסוגיה זו שלפנינו.

ב. ביאור הגמרא בדין מצאה דם בלא הרגשה - שיטת רש"י

המקור ממנו הפוסקים לומדים כי יש צורך בהרגשת האשה בזוב דמה כגורם מרכזי בטומאת הנדה, נלמד מהגמרא. וזה לשונה:

נדה דף נו ע"ב - נח ע"א

מתני': הרואה כתם על בשרה, כנגד בית התורפה - מטמאה, ושלא כנגד בית התורפה - טהורה...

גמרא: ...אמר שמואל: בדקה קרקע עולם וישבה עליה, ומצאה דם עליה - טהורה, שנאמר (ויקרא טו) 'בבשרה' - עד שתרגיש בבשרה. האי 'בבשרה' - מיבעי ליה שמתמאה בפנים כבחויץ! א"כ לימא קרא 'בבשר', מאי 'בבשרה'? שמע מינה: עד שתרגיש בבשרה...

תא שמע: נמצאת אתה אומר, ג' ספקות באשה: על בשרה - ספק טמא ספק טהור - טמא; על חלוקה - ספק טמא ספק טהור - טהור...

קתני מיהת: 'על בשרה ספק טמא ספק טהור - טמא' - ואף על גב דלא הרגישה! ועוד, תנן: 'הרואה כתם על בשרה כנגד בית התורפה - טמאה' - ואף על גב דלא הרגישה!

באופן פשוט, עולה מדברי שמואל שעל מנת שהאשה תיטמא בטומאת נדה יש צורך בהרגשה. על זה מקשה הגמרא מהברייתא וממה שכתוב במשנה, שמשם משמע שדם מטמא (ואפילו אם יש בו ספק) אם הוא נמצא על בשרה או כנגד מקום התורף, אף כשאין שם הרגשה!

על קושיות אלו הגמרא מביאה ב' תירוצים, ובביאורם נחלקו רש"י ותוספות. תחילה נלמד את שיטת רש"י בביאור הגמרא שלפנינו.

נדה דף נו ע"ב

אמר רב ירמיה מדפתי: מודה שמואל שהיא טמאה מדרבנן. רב אשי אמר: שמואל הוא דאמר כר' נחמיה, דתנן - ר' נחמיה אומר: כל דבר שאינו מקבל טומאה - אינו מקבל כתמים.

בשלמא לרב אשי - היינו דקאמר 'קרקע', אלא לרב ירמיה - מאי איריא קרקע? אפילו גלימא נמי!

לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא גלימא - דלא מבדק שפיר, ואיכא למימר מעלמא אתא, אלא אפילו קרקע דמבדק שפיר, דאיכא למימר מגופה אתיא - טהור.

ר' ירמיה מדפתי מתרץ כי מה שכתוב בברייתא ובמשנה שהאשה טמאה נדה אף בלי הרגשה, אין זה מעיקר דינה של תורה, אלא מדרבנן:

רש"י מסכת נדה דף נח עמוד א

מדרבנן - דלמא ארגשה ולא אדעתה.

כלומר, לדעת רש"י בהסבר דברי ר' ירמיה, הטומאה תלויה בהרגשה, ומה שבברייתא נאמר שהאשה טמאה אף בלי הרגשה, טומאה זו מדרבנן, שגזרו על האשה "דלמא ארגשה ולא אדעתא" - כלומר שאולי האשה אכן הרגישה אלא שלא שמה לב לכך. משום כך - מבאר רש"י - טמאו רבנן מי שמצאו דם על בשרה אף אם לא הייתה שם הרגשה.

מדברי רש"י עולה, כי לדעת ר' ירמיה אם אכן האשה תשים לב ואכן לא תהיה לה הרגשה, אף אם בוודאי יצא דם מגופה, לא תחול על גופה טומאת נדה, מאחר וההרגשה היא תנאי בטומאת הנדה.

מנגד לדברים אלו, תירץ רב אשי כי דעת שמואל כר' נחמיה הסובר שאין הקרקע מקבלת כתמים, ולכן דם שנמצא על הקרקע אינו טמא, ממילא אינו מטמא את האשה בטומאת נדה.

את דברי רב אשי ביאר רש"י כך:

רש"י שם, ד"ה רב אשי אמר

רב אשי אמר - טעמא דשמואל דאמר לעיל 'בדקה קרקע עולם' כו' לאו משום הרגשה, אלא כרבי נחמיה ס"ל. דאמר: לא הזכירו חכמים גזרת כתם אלא על דבר המקבל טומאה, הלכך כל הנך תיובתא לאו קושיא נינהו, דשמואל לא איירי בהרגשה כלל.

כלומר לדברי רב אשי, דעת שמואל היא שאין ההרגשה תנאי בפני עצמו, אלא כראיה שבוודאי יצא דם מבשרה¹; וזאת היא הכוונה בלימודו: 'בבשרה' - עד שתרגיש בבשרה'. כלומר עד שתדע בוודאות שהדם יצא ממנה, והראייה - שהרגישה. ממילא אם אינה יודעת שבא הדם מגופה ורק נמצא על גופה, הרי שאנו דנים דם זה ככתם ודינו תלוי במקום שבו הוא נמצא. שאם נמצא במקום המקבל טומאה הרי שיש בו דין טומאת כתם, ואם על גבי קרקע אינו טמא².

לסיכום: העולה מדברי רש"י הוא שנחלקו ר' ירמיה ורב אשי בסיבת חיוב ההרגשה: לדעת ר' ירמיה ההרגשה היא תנאי בטומאת נדה, ואף אם ברור בוודאות שיצא מהאשה דם, אין זה מועיל בלא הרגשה לטמאה. מנגד דעת רב אשי היא שצורך ההרגשה אינו אלא כנקודת בירור לכך שמקור הדם באשה, ואם היה ברור בוודאות שהדם יצא מהאשה, הרי שאין צורך בהרגשה.

ג. ביאור הגמרא בדין מצאה דם בלא הרגשה - שיטת תוספות

על ביאור רש"י בסוגיה חלקו בעלי התוספות.

תוספות ד"ה מודה שמואל

מודה שמואל שהיא טמאה מדרבנן - פי' הקונטרס דתלינן דלמא ארגשה ולא אדעתה. ואין נראה! דאפילו מוחזק לה שלא הרגישה, טמאה, הואיל וראתה דם נדות!

ורב אשי נמי מודה דלשמואל היכא דלא הרגישה טהורה מן התורה וטמאה מדרבנן, אלא אתי לפרושי דכי נמצא אקרקע דטהורה אפילו מדרבנן.

ראשית ברור שהתוספות חלק על רש"י בביאור הגמרא וסבר שבין לדעת ר' ירמיה ובין לדברי רב אשי אם האשה ראתה בוודאות דם נדה, הרי שהיא טמאה אף אם לא הרגישה - "דאפילו מוחזק לה שלא הרגישה, טמאה הואיל וראתה דם נידות" (לשון התוספות לעיל).

1. כך ביאר בשיטת רש"י הערוך לנר על נדה דף נח ע"א ד"ה "בגמרא שמואל הוא דאמר כרבי נחמיה", שאל"כ הרי יוקשה על שיטתו של רש"י שביאר שלדעת רב אשי, שמואל לא מדבר כלל על הרגשה, וא"כ מה יש להסביר בדרשת שמואל: 'בבשרה' - עד שירגיש בבשרה? אלא שמבאר שם הערוך לנר שהכוונה עד שתרגיש היא בזוב הדם - אף שלא ביציאתו מהמקור - כערובה לזה שהדם זורם ממנה, ולא ככתם ממקור אחר: "אלא גם לשיטת רש"י שלא איירי שמואל בהרגשה, מכל מקום קאמר שפיר דלכך מצאה על הקרקע טהורה, כיון דכתיב דם יהי' זובה בבשרה - שיוודעת ודאי שהיה זב בבשרה אף על פי שלא הרגישה כשנעקר מן המקור - דבזה לא איירי שמואל - מכל מקום לא טמאה התורה רק דם שהיה זב בבשרה".

2. לפי"ז מבאר רש"י את המשך הגמ', דבשלמא לר' אשי דהעמיד דמיירי ללא הרגשה כלל, מובן מדוע שמואל אמר דאם ישבה על קרקע דהוי דבר שאינו מקבל טומאה טהורה, אך אליבא דר' ירמיה דחייב שתרגיש ושמואל מיירי דלא הרגישה וע"כ טהורה, א"כ מדוע העמיד דוקא בקרקע דה"ה גם אם נמצא בחלוקה! ומתוצאת הגמ' דבא לרבותא דבגלימא אמרינן דפשיטא דטהור משום דהוי חלוק שאינו בדוק, אך בקרקע שבדקה אותה לפני כן אולי נימא שכיון שבא מגופה טמא, קמ"ל שטהורה משום דלא הרגישה.

אלא שלשיטת התוספות, דברי שמואל מוסבים על אשה שלא הרגישה ואין ודאות למקור הדם. שלדעת ר' ירמיה כשאין ודאות שהדם בא מגופה הרי שהיא טמאה מדרבנן כשאין במה לתלות; ואילו לדעת רב אשי אף כשאין במה לתלות, אם הכתם נמצא על מקום שאינו מקבל טומאה - כקרקע עולם - הרי שהיא טהורה אף מדרבנן.³

ד. מחלוקת הפוסקים אם הרגשה היא תנאי בטומאת נדה או סימן לה - שיטת סיעת רש"י ותוספות

ההלכה נפסקה כדעת רב אשי בהעמדת דברי שמואל⁴, אלא שנחלקו הראשונים במשמעות ההלכה.

כאמור, בין לדעת רש"י ובין לדעת תוספות, לדעת רב אשי הכוונה בדרשת שמואל - "בבשרה, עד שתרגיש בבשרה" - היא שיש צורך שהאשה תדע בוודאות שהדם בה מגופה, כגון ע"י הרגשה. היינו: שאין ההרגשה תנאי הכרחי לטומאה אלא סימן ליציאת הדם ממנה, וממילא אם יהיה סימן והוכחה אחרת, הרי שגם אז האשה טמאה מדאורייתא.

כדברים אלו פסק גם התוספות רי"ד. וזה לשונו:

תוספות רי"ד ד"ה אמר שמואל

אמר שמואל בדקה בקרקע עולם וישבה עליו ומצאה דם, טהור. שנאמר: 'בבשרה עד שתרגיש בבשרה'. פי': דוקא אם הרגישה וידעה שיצא הדם מבשרה, אז היא טמאה. אבל אם לא הרגישה שיצא מבשרה, כגון זה שנמצא הדם בקרקע טהורה היא, דאומר לא בדקה יפה ובקרקע הוה האי דם מעיקרא.

וכן ביאר באריכות בעל ה'סדרי טהרה'. הנה תורף דבריו:

סדרי טהרה, סי' קצ' סקצ"ג ד"ה בטרם אדבר

לכן נלע"ד דרש"י סבירא ליה דהא דמסיים שמואל שנאמר 'בבשרה עד שתרגיש' כו', אליבא דרב אשי הכי קאמר: דמן התורה בעינן הרגשה שהוא מברר שהדם מגופה אתיה, אבל בלא הרגשה י"ל דלא מגופה אתיה, ותלינן דמעלמא אתיה ואפ' בבדקה קרקע עולם י"ל דלא בדקה שפיר.

3. לפי"ז יש להמשיך ולבאר את המשך הגמ': דבשלמא לר' אשי מובן מדוע נקטה הגמ' דוקא את הקרקע כדוגמא לדבר שאינו מקבל טומאה, אך לר' ירמיה מדוע נקט שמואל קרקע הרי יכל לומר גם בגד? דהרי יתכן דניתן לתלות דבא ממקום אחר! ומתוצאת הגמ' דבא לרבנותא, דמיירי בבגד שאינו בדוק ופשוט דיש לתלות, אך בקרקע הרי מיירי בקרקע בדוקה ומ"מ תלינן.

4. היינו דעל דבר שאינו מקבל טומאה אינו מטמא. כ"פ הרמב"ם איסו"ב פ"ט ה"ז, וכ"כ הב"י בסי' קצ' על סעיף י'. ויתבאר במקומו בעז"ה.

ה. מחלוקת הפוסקים אם הרגשה היא תנאי בטומאת נדה או סימן לה - שיטת הרמב"ם וסיעתו

את שיטת הרמב"ם בסוגיה יש ללמוד מדיוק בלשונו.

רמב"ם, הלכות איסורי ביאה פ"ט א-ב:

הלכה א- אין האישה מתטמאה מן התורה בנדה או בזיבה עד שתרגיש ותראה דם ויצא בבשרה כמו שביארנו ותהיה טמאה מעת שתראה ולהבא בלבד, ואם לא הרגישה ובדקה ומצאה הדם לפנים בפרוזדור ה"ז בחזקת שבא בהרגשה כמו שביארנו.

הלכה ב- ומדברי סופרים שכל הרואה כתם דם על בשרה או על בגדיה אף ע"פ שלא הרגישה אף על פי שבדקה עצמה ולא מצאה דם ה"ז טמאה, וכאילו מצאה דם לפנים בבשרה. וטמאה זו בספק שמא כתם זה מדם החדר בא.

הרמב"ם הידוע בצחות לשונו ודיוקה, כתב כאן לכאורה באריכות יתר: "עד שתרגיש ותראה דם ויצא בבשרה". מזה שהרמב"ם כתב שהאשה תראה את הדם שיוצא בבשרה, והוסיף עוד שצריך שהאשה תרגיש, מובן כי לשיטתו לא די בידיעה שמקור הדם הוא מהאשה, אלא יש צורך בהרגשה עצמה כחלק מתנאי הטומאה⁵.

כשיטה זו יש לדייק גם בדעת הרמב"ן⁶

חידושי הרמב"ן לנדה נב ע"ב

דהא כתמים דרבנן הם ואפילו בידוע שמגופה הזאי - דבר תורה טהורה, ואינן מביאין לא לידי זיבה ולא לידי נדה, כדאיתא לקמן בפרק הרואה.

כשיטה זו נקט גם בשו"ת מהר"ם מלובלין שאלה ב', ועיקר דבריו באו כדי להוכיח מהגמרא שהרגשה היא תנאי לטומאה ולא רק סימן. וזהו תורף דבריו⁷:

5. המ"מ ביאר את מקורו של הרמב"ם: "בפרק הרואה כתם (דף נ"ז ע"ב) בגמרא בבשרה עד שתרגיש בבשרה".

6. וכן יש לדייק גם ברשב"א בתורת הבית בית ז שער ד; וכן דעת החינוך, הר"ן בחידושי לנדה דף נח; המאירי, האו"ז ועוד.

7. זה לשון התשובה: "מעשה שהיה באשה ששמשה עם בעלה לאחר שניעורה משנתה ובשעה שהיתה ישנה פירסה נדה בבירור גמור שממנה היה הדם מה יהיה תשובתה דאם נאמר דהיכי שיש הוכחה בבירור שממנה היה הדם טמאה מן התורה אפילו בלא הרגשה היה מן הראוי לסדר להם התשובה כמו שכתב מהר"ם במדרכי פרק ב' דשבועות בדין מי שמשמש עם הטהורה וכו' או נאמר דשם מיירי שהרגישה בשעת תשמיש שנטמאה הוי שוגג דאיסור כרת אבל בנדון דידן שלא הרגישה אינה טמאה כ"א מדרבנן אף על גב דאיכא בירור גמור שממנה יצא הדם א"כ אין להטיל עליהם תשובה אלא תשובה קלה זהו תורף שאלת כ"ת הגם שאין זה לשון כ"ת ממש.

תשובה הנה מפני רוב הטרדות לא אוכל להאריך רק אודיע למכ"ת דעתי בקצרה ואומר שעיקר היסוד שנבנית עליו דברי שאלת כ"ת הוא לדעת אם הטעם שאמרו רז"ל שאין האשה מטמאה עד שתרגיש הוא גזירת הכתוב או הוא מטעם

הגמרא מקשה על שמואל מדין משתנת שאם עומדת טמאה, ואם יושבת טהורה. והקושיא היא: אם הדבר תלוי בהרגשה, מדוע תלין בעמידה או ישיבה ולא בהרגשה? ומתרצת הגמ' דלמא הרגשת מי רגלים היא, ולכן ביושבת הסבירות היא שבא מהשתן, ובעומדת דלמא שותתת והדור מי רגלים - ולכן טמא מספק.

מדברים אלו מקשה המהר"ם, שאם הרגשה באה רק כסימן ובירור למציאות דם נדה מהאשה, א"כ בין ביושבת ובין בעומדת צריכה להיות טהורה, שהרי אין סימן (שהרי הגמ' נשארה בספק: דילמא הרגשת מי רגלים היא) וא"כ אף אם בעומדת ויש סברא שהדור מי רגלים למקור והוציאו דם, מ"מ תהא טהורה משום שאין כאן סימן ובירור שבא הדבר מהמקור. ואף אם תרצה לומר שבעומדת ודאי בא מהמקור משום שבהכרח הדור מי רגלים - א"כ לשם מה צריך בכלל הרגשה אי הוי סימן? אלא ודאי הרגשה היא תנאי בטומאה ולא סימן לה.⁸

דכשאינה מרגשת איכא לספוקי שאין הדם ממנה אפילו היכי שבדקה המקום שישבה עליו אימא לא שפיר בדקה לכך צריכה שתרגיש שאז הוא בירור גמור שהדם ממנה אבל אין הכי נמי אפילו בלא הרגשה אי איכא ידיעה ברורה שהדם ממנה טמאה ואפילו לא הרגישה ומינה נמי אפילו היכי דהרגישה אם אותה הרגשה אינה בברור שהוא הרגשת דם אינה טמאה דהא השתא נמי ליכא ידיעה ברורה שהדם ממנה ואם כן נראה לברר דבר זה מתוך סוגיא דשמעת' דריש פרק הרואה כתם דאיתא התם אמר שמואל בדקה קרקע עולם וישבה עליה ומצאה דם עליה טהורה שנאמר בבשרה עד שתרגיש בבשרה כו' ת"ש האשה שעושה צרכיה וראתה דם אם עומדת טמאה ואם יושבת טהורה דברי ר' מאיר ה"ד אי דארגשה יושבת אמאי טהורה ואלא לאו דלא ארגשה וקתני עומדת טמאה ומשני לעולם דארגשה ואימא הרגשה מי רגלים וכו' והשתא אי הוה טעמא דמה דאיצטריכא התורה הרגשה כדי שתהא ידיעה ברורה שממנה יצא הדם וא"כ מאי משני לעולם דארגשה ואימא הרגשה מי רגלים וכו' ואם כן בעומדת אמאי טמאה דהא בעומדת נמי ליכא ידיעה מבוררת דאפשר להיות דלא הדור מי רגלים אלא מכה יש לה במקום מי רגלים וממנו יצא הדם והאי הרגש' הרגשת מי רגלים היא דהא ע"כ הא דאמרי' בעומדת דהדור מי רגלים למקור לאו מילתא דודאי היא אלא אמרינן אימר הדור מי רגלים למקור הואיל ודחיקא להם עלמא אבל אפשר הוא דלא הדור אלא ממנה דממקום מי רגלים אתא וכן משמע מפ' רש"י בריש האשה שעושה צרכיה דמדמה ביושבת ושותתת לעומדת דאיכא למימר הדור ע"ש. ועוד לפי טעם זה אם היה דבר ודאי דבעומדת הדור מי רגלים למקור א"כ למה לי הרגשה כלל בלא הרגשה הוכחה שממנה הדם נמי טמא אי איכא ידיעה מבוררת ואם ר"ל כיון דאיכא הרגשה ואיכא למימר שמא הרגשת דם היא טמאה אפילו היכי דליכא ידיעה מבוררת א"כ כשמוצאה דם ואיכא נמי הוכחה שממנה הדם נמי טמא אפילו בלא הרגשה ולמה הצריכה התורה הרגשה וכן יש לדקדק אשינויאי דאימא הרגשת עד ואשנויאי דאימא הרגשת שמש דמשני התם ובר מדין לא מסתברא לומר כן דא"כ למה לי למתלי בהרגשה אלא הל"ל היכי דמצאה הדם ע"י קינוח או בדיקה דהוי ידיעה ברורה דמינה הוא אפי' לא הרגישה טמאה לה אלא ודאי בהרגשה דוקא תלי וכל היכי דלא הרגישה אף על גב דברור הוא דמינה היא טהורה מן התורה וכן משמע מדברי הרמב"ם פרק ט' מהלכות אסורי ביאה שכתב וז"ל אין האשה מטמאת מן התורה בנדה או בזיבה עד שתרגיש ותראה דם ויצא מבשרה כמו שביארנו וכו' ואם לא הרגישה ובדקה ומצאה הדם לפנייה בפרוזדור הרי זו בחזקת שבא בהרגשה וכו' הרי לך בהדיא שלא כתב שהיא טמאה אלא מטעם דהרי הוא בחזקת שבא בהרגשה וכו' ואי לא הוי בהרגשה היתה טהורה אף על גב שממנה יצא בודאי שהרי מצאתו בפנים... ובר מדין נראה להחמיר אל אשה זו בנדון דידן דמתוך שאלת כ"ת נראה דשעת ווסתן היה א"כ עברה בפשיעה על מה שאמרו חכמים אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לווסתן... מ"מ מהני טעמי דלעיל נ"ל להחמיר עליהם".

8. שיטה נוספת בזה, תראה בשו"ע הגר"ז לבעל התניא הל' נדה מהדורא בתרא, שביאר באופן אחר מדוע הרגשה היא חלק מתנאי הטומאה - ולא משום גזה"כ. אלא משום שקי"ל שרק דם שבא בהרגשה יצא מהחדר, אך דם שבא בלי הרגשה חזקתו מהעלייה, וממילא טהור.

ו. להלכה

מלשון השולחן ערוך נראה שאפשר לדייק שחיוב ההרגשה הוא תנאי בטומאת נדה, ולא רק סימן או בירור:

שו"ע סי' קצ סעיף א

דבר תורה אין האשה מטמאה ולא אסורה לבעלה עד שתרגיש שיצא דם מבשרה, וחכמים גזרו על כתם שנמצא בגופה או בבגדיה, שהיא טמאה, ואסורה לבעלה אפילו לא הרגישה ואפילו בדקה עצמה ומצאה טהורה.

כך מובנים גם דברי הט"ז והש"ך בסק"ג, וכ"כ (כאמור) בשו"ת מהר"ם מלובלין סי' ב' דהוי גזרת הכתוב; וכן בשו"ת שב יעקב סי' לו'; ס' שבט הלוי סי' ק"צ דף קס"ג סוף ע"ב; ערוה"ש סי' קפ"ג מס"ק מ"ז ואילך; שו"ת אג"מ ח"ג מחיו"ד ס"ס מ"ו; ציץ אליעזר ח"ו סי' כ"א או"ק א' ד"ה ואשיבך; ס' טהרת הבית ח"א סי' א' או"ק ג'.

ז. השלכות ממחלוקת זו

כמה וכמה השלכות ישנן למחלוקת זו העוסקת כאמור, בטיב המשמעות של חיוב ההרגשה באשה נדה. נפרט כמה מהם:

♦ האם די בהרגשת זיבת דבר לח כגדר ההרגשה:

בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ד סי' פא) חידש יסוד מופלא וחשוב, והוא: שהמחלוקת הנודעת שבין הנודע ביהודה והחתם סופר לגבי זיבת דבר לח - שתתבאר באריכות בסוגיה הבאה - אם נחשבת כהרגשה הצריכה לדין טומאה, תלויה בעצם במחלוקת הראשונים והאחרונים במהות החשיבות של ההרגשה, האם היא תנאי או סימן:

שו"ת מהר"ש ענגיל, ח"ד פא

ובזה י"ל בהא דפליגי הפוסקים אי ההרגשה הוי דוקא בפתחת פי המקור או דסגי בהרגשה זיבת דבר לח. וע"ז י"ל דזה תלוי במחלוקת רש"י ותוס' עם הרמב"ם הנ"ל. דלשיטת רש"י ותוס' דבוודאי מגופה טמאה אף בלי ההרגשה, ורק דבעי ההרגשה משום דבלאו אי הכי תולין מעלמא; א"כ י"ל דאם יש עכ"פ ההרגשת זיבת דבר לח א"כ עכ"פ איכא הוכחה שבא מגופה, שוב טמאה מהתורה. אבל לשיטת הרמב"ם דתמיד מחזיקין שבא מגופה, ואפילו הכי גזירת הכתוב דבעי ההרגשה, שוב י"ל דהתורה הקפידה דווקא על ההרגשת פתיחת פי המקור...".

המהר"ש ענגיל, הפליא לחדד את נקודת המחלוקת שבין הראשונים ביחס שבין ההרגשה לוודאות יציאת הדם מהאשה. יסוד חידושו טמון בחידוד הבנת המשמעות של תביעת ההלכה ל'הרגשה' כחלק ותנאי לטומאת נדה. השאלה ששאל המהר"ש ענגיל היא: האם ההרגשה מהווה

תנאי לטומאת האשה, כך שגם כאשר ברור לנו באופן ודאי שהדם יצא מגופה של האשה, יש צורך בהרגשת יציאת הדם, שאם לא כן האשה לא תטמא. או אולי, ההרגשה מהווה רק חלק מההוכחות שהדם יצא מהאשה, וזהו אות וסימן לעובדה זו.

בנקודה זו, תלה המהר"ש ענגיל את מחלוקת הרמב"ם עם רש"י והתוספות, וכן את מחלוקת האחרונים, החתם סופר והנודע ביהודה לגבי כשרות הרגשת זיבת דבר לח.

♦ האם כתם שוודאי יצא מגוף האשה מטמא אף בפחות מגריס:

השלכה נוספת לדיון זה, שייכת לדיני כתמים. כאמור, מדברי השו"ע עולה שאם האשה ראתה דם בלא הרגשה הרי היא טמאה מדרבנן. ובדיני כתמים נפסק כי כתם שגודלו פחות מכגריס טהור, משום שיש לתלות שהדם בא ממאכולת. והנה, נחלקו האחרונים האם במקרה שוודאי מקור הראיה הוא האשה, האם צריך שיהיה גודלו של הכתם כגריס ועוד⁹ כדי לטמא, או שמה שנפסק שהכתם מטמא רק מכגריס הוא רק כדי להוציא מספק של מאכולת, אך היכן שאין ספק הרי שהיא טמאה בכל גודל שהוא.

באופן פשוט אפשר לדמות שאלה זו לסוגייתנו¹⁰. מאחר ואם נאמר שחיוב ההרגשה הוא כסימן ובירור, הרי שכשיש בירור אחר, לכאורה אין הדין שייך לדיני כתמים ואין לתלות במאכולת. אך אם נאמר שחיוב הרגשה הוא תנאי בדיני טומאה, הרי כשאין הרגשה אין טומאה מדאורייתא והדין משתייך לדיני כתמים התלויים בגודל הכתם.

נחלקו בשאלה זו גדולי הפוסקים:

הכרתי והפלתי סי' קפג' סק"ב

ולו נראה שכיון שנודע לה בוודאי שבא מגופה אלא שלא הרגישה, אפילו בטיפת דם כחרדל טמאה משום כתם, וכמבואר בסי' ק"צ שאין צריך כגריס ועוד אלא להוציא מספק של דם מאכולת, אבל כשאין ספק למאכולת (כגון הכא שוודאי בא מגופה ולא ממאכולת), אפילו בכל שהוא טמאה משום כתם¹¹.

מנגד לזה דעת בעל התורת שלמים היא שבלא הרגשה אין טומאה בפחות מכגריס¹²:

9. כדאיתא בסי' קצ' ס"ה [ומקורו מנדה נח ע"ב]: "לא גזרו על הכתם אלא אם כן יש בו כגריס ועוד..."

10. רק לדמות ולא להשוות. משום שאף לכרתי ופלתי טמאה רק משום כתם ולא משום דם ווסת שחיובו מדאורייתא.

11. וכ"כ הסד"ט סי' קצ' סק"א ד"ה 'עוד ראיתי', והוכיח דבריו מהברייתא דף נח ע"ב: "עד כמה היא תולה: עד כגריס" - "מדלא קתני עד כמה היא טהורה, משמע שדוקא אם הוא ספק אם הוא יצא מגופה תלוה עד כגריס, אך אם ודאי יצא מגופה - טמאה".

12. כשיטה זו פסקו רבים: שו"ת מנחת יצחק ח"ו סי' פ"ג; חת"ס חיו"ד סי' קפ"ב; שו"ת מעיל צדקה סי' כ"ז; שו"ת תשובה מאהבה ח"ג סי' שס"ה; שו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"ג סי' נ"ז; שו"ת אג"מ ח"ג מחיו"ד סי' מ"ו או"ק ב'. והגאון הרב עובדיה יוסף בס' טהרת הבית ח"א (עמ' יג - יד) אסף כעמיר גורנא רבים מן האחרונים הסוברים כן להלכה, והוסיף שכן יש לדקדק מלשון השו"ע בסי' קצ' ס"ה דלעיל, ששם כתב "לא גזרו" - "משמע שבפחות מכגריס לא היה

תוה"ש סי' קפג' סק"א

והמחבר דבא לומר שהיא טמאה אפילו בטיפת דם כחרדל, על כן כתב בסתם "והוא שתרגיש", ומשמע שבלי הרגשה אינה טמאה בטיפת דם כחרדל אלא רק בשיעור של כגרים ועוד.

ח. סיכום

- א. מדברי שמואל בגמרא למדנו כי מהתורה אין האשה טמאה נדה עד שתרגיש ביציאת הדם מבשרה.
- ב. נחלקו המפרשים והפוסקים במהות חיוב זה. האם עניינה של ההרגשה כסימן ובירור לתחילת הווסת או תנאי מוכרח לטומאת נדה.
- ג. לדעת רש"י והתוספות ההרגשה מהווה בירור ויצירת וודאות שהדם בא מגוף האשה, וממילא כשקיימת הוכחה אחרת הרי שגם בלא הרגשה האשה טמאה מדאורייתא.
- ד. לדעת הרמב"ם ודעימיה, מובן כי ההרגשה מהווה תנאי להחלת טומאת נדה, ואף כשידוע בוודאות כי מקור הדם מהאשה, אינה טמאה מדאורייתא.
- ה. מלשון השו"ע ונושאי כליו (השו"ך והט"ז) נשמע כי פסק כרמב"ם, וההרגשה היא אפוא תנאי לטומאה ולא רק סימן ובירור.
- ו. למחלוקת זו בטיב חיוב ההרגשה באשה נדה, השלכות נוספות. מהם: השאלה האם זיבת דבר לח נחשבת כהרגשה המטמאת; האם כתם שוודאי מגוף האשה מטמא אף בפחות מכגרים.

| מהות ההרגשה מדאורייתא |

א. פתיחה

כבר ראינו כי מהתורה אין האשה טמאה אלא אם כן זב דמה תוך כדי הרגשה, ועמדנו על החשיבות והצורך שבהרגשה. בסוגיה זו נעסוק בבירור מהות ההרגשה המטמאת. כלומר: מהי אותה הרגשה הנכללת בדרשת שמואל (נדה, נז ע"ב): "בבשרה - עד שתרגיש בבשרה", שבשלה האשה נחשבת כטמאה נדה.

ב. הרגשה סוג א' - נזדעזעו אבריה

הפוסקים הבחינו בכמה סוגי הרגשות הנכללות בגדר אותה הרגשה המטמאת. סוג ראשון מופיע בדברי הרמב"ם וקרוי - "נזדעזעו אבריה":

הרמב"ם הל' איסורי ביאה ה', יז

האשה שהשתינה מים ויצא דם עם מי רגלים, בין שהשתינה והיא עומדת בין שהשתינה והיא יושבת הרי זו טהורה, ואפילו הרגיש גופה ונזדעזעה אינה חוששת שהרגשת מי רגלים היא זו שאין מי רגלים מן החדר ודם זה דם מכה הוא בחלחולת או בכוליא.

מדברי הרמב"ם מובן שאפילו אם הייתה לאשה הרגשה - שהרגיש גופה ונזדעזעה - אינה צריכה לחשוש כיון שזו הרגשת מי הרגלים. מכאן מובן באופן פשוט כי מהות ההרגשה המבוקשת היא - זעזוע הגוף.

ואכן בשו"ע סי' קצא, א פסק כלשון הרמב"ם, והפתחי תשובה (סי' קפג ס"ק א) והחוות דעת (ריש סי' קצ) מנאום כאחת מההרגשות המטמאות.

בספר טהרת הבית רצה לומר כי הרמב"ם הסיק זאת ממה שכתוב במשנה נדה דף מ ע"א: "היה אוכל בתרומה והרגיש שנזדעזעו אבריו (נעקרה שכבת זרע מגופו) - אוחז באמה ובולע את התרומה"¹.

ג. הרגשה סוג ב' - פתיחת פי מקור

סוג הרגשה נוסף מופיע בראשונים דוגמת תרומת הדשן והתוספות:

1. כך כתב בטה"ב ח"א עמ' יד'. והוסיף עוד שכך מוכח מנדה מג. "כל שכבת זרע שאין כל גופו מרגיש בה - אינה מטמאה". וכן בעא. "בית שמאי אומרים [כל הנשים מתות נידות]: מאי טעמייהו דבית שמאי? אי נימא משום דכתיב (אסתר ד) ותתחלחל המלכה ואמר רב: מלמד שפרסה נדה, הכא נמי - אגב ביעתותא דמלאכא דמותא חזיא, והאנן תנן: שחרדה מסלקת את הדמים! הא לא קשיא, פחדא - צמית, ביעתותא - מרפיא".

תרומת הדשן חלק א סי' רמו

שאלה: אשה שהרגישה בעצמה שנפתח מקורה להוציא דם, והלכה ובדקה את עצמה מיד ומצאתה על העד לחלוחית לבן ולא לבן לגמרי אלא כמראית בגד לבן שנפל עליו אבק שהוכחה לבנוניתו יש לטהר האשה או לאו?

תשובה: ...וא"ת בנ"ד יש לטמאות טפי מטעם אחר שהרי הרגישה, ונראה דאשה דהרגישה ובדקה אח"כ ולא מצאתה כלום יש לטמאה, דודאי יצא טיפת דם כחרדל ונתקנה או נימוק. דהרגשה סברא דאורייתא היא... כל שכן דפתיחת המקור גופא כך נראה לפי התלמוד ומתוך ההלכה.

הנה ברור כי בעל תרומת הדשן מתייחס להרגשת פתיחת המקור כסוג של הרגשה מטמאת. כדברים הללו יש כאמור, גם בתוספות.

תוספות ד ע"א ד"ה "והא" בהדיא

והא אשה מכוסה היא - פי' רש"י דלא נפל בה דם מעלמא וקשה דכ"ש שהיא טמאה דאין לתלות בדם אחר אלא בא מגופה לכך י"ל מכוסה היא שהמקום סתום וכשהדם יוצא נפתח והיה לה להרגיש.²

השולחן ערוך התייחס לסוג הרגשה זו של פתיחת מקור באופן אגבי, כהרגשה מטמאת.

שו"ע סי' קפח סעיף א

כל מראה אדום, בין אם היא כהה הרבה, או עמוק, טמאים. וכן כל מראה שחור. ואין טהור אלא מראה לבן וכן מראה ירוק, אפילו כמראה השעוה או הזהב, וכ"ש הירוק ככרתי או כעשבים. וכן מראה שקורין בל"א בלו"א בכלל ירוק הוא, ואפילו יש בו סמיכות דם והוא עב הרבה, ואפילו הרגישה שנפתח מקורה, ובדקה מיד ומצאה מראות הללו, טהורה.

שו"ע סי' קצ א

דבר תורה אין האשה מטמאה ולא אסורה לבעלה עד שתרגיש שיצא דם מבשרה, וחכמים גזרו על כתם שנמצא בגופה או בבגדיה, שהיא טמאה, ואסורה לבעלה אפילו לא הרגישה ואפילו בדקה עצמה ומצאה טהורה. וצריכה הפסק טהרה, שתבדוק עצמה ותמצא טהורה, ואח"כ תמנה שבעה נקיים חוץ מיום המציאה (כאילו ראתה ודאי, וכמו שיתבאר לקמן סימן קצ"ו). ואם הרגישה שנפתח מקורה להוציא דם ובדקה אחר כך ולא מצאה כלום, יש מי שאומר שהיא טמאה.

2. וכן הביא בשו"ת חת"ס ח"ב יו"ד קסז'

ואכן, בחוות דעת (סי' קצ) ובפתחי תשובה (סי' קפג א) מנו הרגשה זו של פתיחת המקור כסוג שני של הרגשה מטמאת.³

ד. הרגשה סוג ג' - זיבת דבר לח

סוג ההרגשה השלישית איננו מופיע בראשונים אלא התחדש בדברי גדולי האחרונים, והוא: זיבת דבר לח. היינו שהאשה מרגישה כי דמה זב בנרתיק ולא כשכבר זב מחוץ לגופה. אמנם אם הרגשה זו נחשבת כמטמאת נחלקו הפוסקים, וגדול המכשירים הרגשה זו כשאר ההרגשות לטומאה, הוא הנודע ביהודה. ואלו דבריו:

נוב"י קמא יו"ד נה

...ומעתה נוכל לומר לכל הפוסקים בעיני הרגשה מן התורה. ומאי ניהו הרגשה שירגישו, אם הרגשת פתיחת המקור או אף הרגשת זיבת דבר לח בבשרה? נלע"ד דאף הרגשת זיבת דבר לח חשיב הרגשה, ולא בעיני הרגשת פתיחת המקור דווקא. והרי עיקר ההרגשה יליף שמואל 'מבשרה שתרגיש בבשרה' - והרי האי בשר לאו על בשר המקור קאי, שהרי מזה ילפינן שמטמאה בפנים כבחוץ והרי אינה מטמאה אלא מן השינים ולחוץ, וא"כ האי 'בשרה' היינו בשרה שמן השינים ולחוץ!⁴ וא"כ, גם שתרגיש בשרה היינו בשר זה. והרי זה כבר הוא חוץ לפתח המקור, ואיך נימא שבעיני שתרגיש פתיחת המקור?! אע"כ לא בעיני רק שבשרה

3. אמנם בערוך השולחן סי' קפג ס"ק נח- ס מבאר שאי אפשר לומר שזעזוע גופה של האשה הוא ממש זעזוע אברים, שכן איך אפשר לבלבל בין זה לבין הרגשת מי רגלים! לכן רוצה לומר שזעזוע אברים הוא הרגשת פתיחת פי המקור: "הצעיר הוא בעת פתיחת פי המקור כמו בעת התחלת הטלת מי רגלים שזה יכול כל אדם להרגיש שבעת שהגוף מלא ממי רגלים ובהכרח יצא לחוץ, יש להאדם צער קצת כעקיצה קטנה כשמתחיל להוציאם לחוץ". הרי שלשיטת ערוך השולחן אין כאן ב' הרגשות שונות.

אמנם בחכמת אדם (בינת אדם אות ז ס"ק ז) כתב שאין כוונת הגמ' לומר שהרגשת מי רגלים היא הרגשת יציאת הדם, אלא שהרגשת מי רגלים יכלה להסוות ההרגשה של יציאת הדם. וממילא אין להשוות בין ההרגשות ואזלא ליה קושיית והוכחת ערוך השולחן. ולפיכך הרי שיש כאן ב' הרגשות שונות.

4. להבין דבריו והמבנה כדאי להביא לשון בעל שבט הלוי בסי' קפג ס"ק ב המבאר את המושגים - בית החיצון, ובין השיניים וכו': "בתחילה נמצא מקום שנקרא בית הערוה, ובלשון חז"ל 'מקום התורפה'. ואח"כ יש כעין פרוזדור שהוא מקום ארוך ואח"כ מקום הנקרא 'בין השינים' שבו מתחלק הפרוזדור ע"י שני תלתולי בשר: מן השינים ולחוץ הוא חלק הפרוזדור והוא בית החיצון, ומן השינים ולפנים הוא כלפי המקור, והוא פרוזדור הפנימי. ולפנים מזה בעומק לצד הגב יש אבר שהוא כעין פרי אגס שרחב למעלה ויש לו צוואר והוא הנקרא 'מקור' כי שם הוא מקור הדם. וכן נקרא 'חדר' או 'רחם' והדם מתאסף שם במשך כחדש, והפתח סתום. ובזמן ראייתה נפתח הפתח של צואר הרחם והדם יוצא...וברחם נוצר הולד. ומקור הדם הוא לצורך יצירת הולד ומשו"ה בעת יצירת הולד אין האשה רואה דם נדות כי אז הדם משמש לצורך יצירת הולד. ולרחם יש שני פתחים אחד בסוף הצואר כלפי הפרוזדור ואחד בכניסה מהרחם לצוואר הרחם והדם יוצא מהגוף לכיס הרחם שהוא המקור, ומשם לצוואר הרחם, ונכנס לפרוזדור הפנימי באשה - ועדיין הוא רחוק מהיציאה. וכל זמן שלא הגיע לפרוזדור החיצון אינה טמאה, רק כשהגיע מצוואר הרחם לפרוזדור החיצון שהוא מן השיניים ולחוץ טמאה מהתורה וזה שנקרא ראייה".

ירגיש זיבת הדם, ואם מרגשת זיבת דבר לח הרי כבר הרגישה. והרגשת המקור לא נזכר בפסוק אלא הרגשת הבשר.

ואם זה הדבר מלתא דמסתבר הוא אמינא עוד גם הוכחה לזה שהרי בכל הסוגיא דף נ"ז ע"ב שמפלפל להקשות כמה קושיות על דברי שמואל דבעי הרגשה מכמה משניות וברייתות ולמה לא מקשה ממשנה קדומה בפרק שני דף י"ז ע"ב דם הנמצא בפרוזדור ספיקו טמא היכי דמי אי דארגשה פתיחת המקור א"כ אין זה ספק אלא ודאי מן המקור ואי דלא ארגשה א"כ אפילו הוא מן המקור טהור הוא לגמרי בלא הרגשה א"ו דלא בעינן כלל הרגשת המקור אלא הרגשת זיבת דבר לח בבשרה. ובזה אי אפשר להבחין אם מן המקור או מן העליה.⁵

עיקר הוכחת הנוב"י שזיבת דבר לח מטמאת, היא ממה ששמואל למד שצריך הרגשה מהמילה 'בבשרה'. על מילה זו דרשה הגמרא שהדם מטמא 'מבפנים' כמו 'מבחוץ'. והרי מדרשה זו למדנו בגמ' (דף כא ע"ב) שבניגוד לזב שטומאתו חלה רק מעת שיצא הזרע מחוץ לגופו - 'מבחוץ'; הנדה נטמאת עוד כשהדם נמצא בפרוזדור - 'מבפנים' (פרוזדור זה המוזכר ברש"י ד"ה שמטמאה בדף כא ע"ב, הוא הנקרא כאן אצל הנוב"י - מן השיניים ולחוץ).⁶ הרי מוכח שההרגשה אליה מתייחס שמואל שצריכה להיות "בבשרה", הכוונה בו לבשר הפרוזדור ולבית החיצון - מן השיניים ולחוץ; ולא לבשר שבפי המקור - פי הרחם.⁷

5. וכ"ד שו"ת מהרש"ך סי' לט', וכן בשו"ת אמרי אש יו"ד סב' ועוד אחרונים. עי' בטהרת הבית ח"א עמ' טו' שהביאם שם.

6. אמנם בתחילה חשבתי שכוונת הנודע ביהודה היא שבפנים הוא מן השניים ולפנים, ולחוץ הוא מן השיניים ולחוץ - הכונה בפרוזדור החיצון. והוכחת הנודע ביהודה היא שאי נימא שרק פתיחת פי מקור הוי הרגשה, א"כ מדוע דם שנמצא בפרוזדור טמא והרי לא הוי בהרגשה?! ולכן צ"ל שההרגשה כאן היא הרגשה חיצונית למקור והיינו זד"ל בפרוזדור. אך תלמידי היקר ר' שלמה סיאני ביאר אחרת, והיינו שמבפנים הוא בפרוזדור, ומבחוץ הוא מחוץ לגוף. ואחר העיון נראה יותר כדבריו דאז אינו סותר לדברי רש"י בכא ע"ב בביאור מבפנים כבחוץ.

7. המשך הוכחת דבריו היא מהגמ' בנדה נז ע"ב שם הגמ' מקשה על דברי שמואל דבעי הרגשה. שלכאורה מדוע לא מקשה גם מנדה יז: דדם הנמצא בפרוזדור ספקו טמא? דממ"נ: אי ההרגשה היא רק פתיחת מקור א"כ נברר אי הרגישה או לא, וא"כ מדוע הוי ספק? לכן צ"ל שיש הרגשה גם ללא הרגשת פתיחת פי המקור והיא הרגשת זד"ל.

כשיטת הנודע ביהודה סבר גם בעל החוות דעת, אלא שלדבריו לא מספיקה תחושת זיבת דבר לח בפרוזדור בלבד, אלא צריך שתרגיש גם זוב דם מהמקור, אף אם לא תרגיש את פתיחת המקור:

חוו"ד סי' קצ' סק"א

אמנם נראה דבעינן שתרגיש זוב ממקורה אם לא הרגישה זוב ממקורה רק שמרגשת זוב בפרוזדור נראה דטהורה, כיון שבשעה שנפל מהמקור לפרוזדור לא הרגישה ורחמנא טהריה להם שבא בלא הרגשה, מאין יתחיל הטומאה בפרוזדור⁸.

ה. שיטת החתם סופר - שלילת זיבת דבר לח כהרגשה

מנגד לדברי ה'נודע ביהודה', סבר 'החתם סופר' כי אין להחשיב תחושה של זיבת דבר לח כהרגשה המטמאת אשה בטומאת נדה:

חת"ס שו"ת ח"ב יו"ד קסז'

...אמנם גדר ההרגשה הייתי מקיל דוקא כשהרגישה פתיחת פה המקור ממש כפשטיות לשונו של תרומת הדשן: 'אשה שהרגישה שנפתח מקורה'. גם כי ידעתי כי נחלקו בה אבות העולם בתשובת שב יעקב עם מו"ה מהרשש"כ זצ"ל, מ"מ לא נתתי עדיין לבי לתור ולחקור אחר מוצא הדבר כי הוראתי הנ"ל הי' המצאה חדשה בעיני כל, ודי לי להחמיר בפתיחת פי המקור ממש ולא בהרגשה קלה זיבת דבר לח... אך את זה ראיתי דברי הגאון בנוב"י סי' נ"ה דף ס"א שכ' הנ"ל שלא כדעת כת הקודמים אלא הרגשה היא זיבת דבר לח, ולא חש להביא שום ראיה מראיותינו הנ"ל ולדחות אותה, אלא הביא ראיה מדאמרין ריש פרק 'הרואה כתם': 'בבשרה' תרתי שמעת מינה: 'עד שתרגיש בבשרה', וש'מטמאה בפנים כבחויץ' - והיינו מן השינים ולחויץ, וזהו חויץ מפי המקור! שמע מינה ששם נמי הוא מקום הרגשה, והיינו זיבת דבר לח. עד כאן דבריו.

וראיה זו איני מכיר! הא כתב הרמב"ם פ"ה מהל' איסורי ביאה הלכה ד': 'ובשעת גמר ביאה האבר נכנס לפרוזדור ואינו מגיע עד ראשו שמבפנים אלא רחוק ממנו

8. וכ"כ בשו"ת צמח צדק יו"ד סי' צז': "...ואאזמור הגאון נ"ע במה"ב בהג"ה המתחלת ומיהו ה"ה. דהרגשה שזב מן המקור נמי חשוב הרגשה. היינו כשמרגשת שזב מהמקור אבל אם מרגשת זיבת לחלוחית למטה שנחוש דילמא טועה. ודאי אין לחוש. מיהו במרגשת זיבת לחלוחית בעומק י"ל שיש לחוש לדבריהם אף שאין מרגשת ממש שמהמקור הוא דהא בכה"ג הדבר קרוב לטעות...". וכתב שכ"ד הנוב"י ולא כמו שכתב החו"ד: "...ואיני יודע מנין החליט (החו"ד) שדעת הגו"ב דאפילו לא הרגישה בשעה שזב מן המקור כו' דהא כ' ובזה א"א להבחין אם מן המקור או מן העלייה. א"כ עכ"פ הרגיש זיבתו מלמעלה בתחלתו אלא שאינו מבחין אם זה מן המקור או מן העלייה. ובגוף דברי הנו"ב הנה ראייתו מבבשרה אינה ראייה כלל. דמה שהחליט דבבשרה היינו רק מן השיניים ולחויץ שם לבד נקרא בבשרה אינו מוכרח כלל דמדוע נאמר כן. הלא פי' בבשרה בתוך בשרה אף על פי שלא יצא עדיין לחויץ. א"כ מבין השיניים ולחויץ נקרא תוך בשרה. א"כ גם למעלה ממנו נקרא בשר...".

מעט לפי האצבעות' וכו'. וכך הם דבריו בפ' המשניות, אלא ששם בסופו יש איזה שורות לא ידעתי לפרשם. נמצא, שפה המקור הוא מקום שהשמש דש. ובנדה מ"א ע"ב אמרינן 'בין השיניים היינו מקום דישה. מאי מקום דישה? אר"י מקום שהשמש דש' - אלמא, דא ודא אחת היא, ושם הוא מקום ההרגש כשנפתח פי המקור! ואעפ"י שכ' שאינו מגיע עד ראשו שמבפנים אלא רחוק ממנו קצת, היינו קצת רחוק מראש המקור מבפנים, אבל הוא נכנס עד הפתח ממש והוא ראשו שבחוץ.

כאמור ראייתו של הנודע ביהודה הייתה שהמילים "בבשרה" מתייחסים לבית החיצון - מן השיניים ולחוץ, ושם צריכה להיות ההרגשה - היינו זיבת דבר לח.

כדי להבין את דחייתו של החתם סופר, צריך לשים לב שהעיקרון שממנו נובע חידושו של הנודע ביהודה הוא ההבדלה שבין פי המקור, לפרוזדור ומקום בין השיניים כשני אברים שונים - כך שיוכל לומר שדרשת 'בבשרה' מתייחסת לאיבר החיצון: בין השיניים ולחוץ.

לעומת זאת, לדברי החתם סופר יש לדייק מלשון הרמב"ם שקורא לפי המקור ביחס לפרוזדור: "ראשו שמבפנים". כלומר ראשו של הפרוזדור הוא פי המקור! הוכחה נוספת לדברי החתם סופר היא מלשון הגמרא נדה דף מא שבין השיניים הוא מקום דישה. א"כ אין כאן שני אברים חלוקים - פי המקור ופרוזדור, אלא איבר אחד ארוך הכולל ראש פנימי - פי המקור, וראש חיצון. ממילא המילה 'בבשרה' מתייחסת לכל האיבר הזה, ולא רק לצד החיצון שלו, היינו מבין השיניים ולחוץ; וכלפי כל זה נאמר שיש הרגשה ע"י פתיחת פי המקור! א"כ אין שום הוכחה שההרגשה נמצאת רק בחלק החיצון, אלא בכל האיבר כולו, וממילא אין הוכחה לזיבת דבר לח⁹.

לסיום כתב החתם סופר:

נחזור לענייננו שלפי עניות דעתי אין שום ממשות בראיות הגאון הנ"ל ולדעתי הראיות שכתבתי נכונות המה שאין הרגשה אלא פתיחת פי המקור והוא שנודעזע גופה כעין צער מי רגלים.¹⁰

כשיטת החתם סופר וכנגד סברת הנודע ביהודה שזיבת דבר לח נחשבת כהרגשה, כתבו הערוך לנר נדה נז ע"ב¹¹, שו"ת שב יעקב יו"ד סי' מ, וכן בעל ערוה"ש בסי' קפג סעיף סג.

9. ולגבי הראיה של הנוב"י מנדה יז: הביא לתפארת ישראל שהעמיד שם דמיירי בהרגשה, שהרי חזקה שיוצא בהרגשה, וע"כ הוי ספ' דאו' דאם דם נדה הוא הרי ודאי יצא בהרגשה, ועי' עוד בחו"ד דלעיל שתירץ דהרי מיירי בבדיקת עד ובהכ"ג אמרינן שמא הרגישה ולא אדעתא ולכן הוי ספ' דאו'.

10. והביאו הפת"ש בסי' קפג' סק"א: "אמנם בת' ח"ס חולק ע"ז בכמה תשובות והאר"י לבאר דזיבת דבר לח לאו הרגשה הוא ע"ש בסי' קמ"ה וקנ"ג וקס"ז וקע"א וכתב שם שכן הוא מורה ובא הלכה למעשה וכן קיבל ממורו הגאון מוהר"ר נתן אדלער ז"ל".

11. "וראייתי בשו"ת נ"ב שכתב דיש ב' מיני הרגשות שנפתח מקורה ושזב ממנה דבר לח ע"ש ולא ראיתי לא' מן הפוסקים שהעיר בזה דהרגשה לא מקרי רק במרגשת קצת צער כמו בהתחלת הוצאת מי רגלים מה שמוכח מגמרא דלעיל ומרש"י דכאן ולענ"ד הוא עיקר גדול לקולא שאין כאן טומאה דאורייתא רק בהרגשה ע"י צער ואולי פתיחת המקור אי אפשר

נוסף לכך, נזכיר את שלמדנו בסוגיה הקודמת (סעיף ז) שיש מי שתולה מחלוקת הזו, בחקירה האם ההרגשה היא תנאי או סימן לטומאת נדה. כך כתב בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ד פא, שאכן מחלוקתנו תלויה במחלוקת הראשונים אם דם שבא בוודאות מגופה של אשה אך בלא הרגשה מטמא מדאורייתא - כפי שמובן שלדעת רש"י (בנדה נח ע"א) טמאה, או כרמב"ם ורוב הפוסקים הסוברים שכל עוד שאין הרגשה, הרי שאין טמאה משום גזרת הכתוב.

ו. הרגשות בזמן הזה

פוסקים רבים דנו לגבי חסרון ההרגשה שנפוץ בטענת נשים רבות המספרות, שמספרות שאינם מרגישות בפתיחת פי המקור, או בזעזוע הגוף - מה יהיה דינם ביחס לטומאת נדה¹²? ניתן לומר כי שתי מפלגות עומדות בדין זה. כתב בעל ערוך השולחן (הביאו האגר"מ ח"ד סי"ז):

ערוך השולחן סי' קפג סעיף סא

והבל יפצה פי הנשים האלה ולא ידעי מאי קאמרי! ורבותינו נאמנים עלינו יותר מהן. וגם אינם משקרות בדבריהן, אלא שאינן מבינות. ודע, דכל דבר מותרות שבגוף שהגוף צריך לדחותם הטביע הקב"ה בטבע הגוף שכשיגיע זמן דחיפתם לחוץ, שיפתחו אז נקבי הפליטה שעד כה היו סתומים... ויוצאים לחוץ... וזהו הכרח שיפתח המקור דאי אפשר באופן אחר... וכמו שבאנשים אם נשאל לכמה בני אדם איך תרגיש בהתחלת הטלת מי רגלים? המשכיל המבין דבר, יאמר שמרגיש שנפתח המקום והמי רגלים יוצאים ורווח לו. ומי שאינו מבין, לא יאמר רק שמרגיש שמי רגלים מתחילים לצאת. כמו כן הנשים האלה אינן מבינות זאת אבל פשיטא שלכולן כן הוא... והאינן מבינות... אומרות שמרגישות רק זיבת דם נדה, אבל באמת זהו ממש הרגשה זו.

כלומר לדעת ערוך השולחן בוודאי שגם בימינו ישנה הרגשת פתיחת פי מקור לנשים, וזוהי גם הסיבה שהם טמאות דאורייתא. ומה שיש נשים שמעידות שמרגישות רק זיבת דבר לח ולא

בלא הרגשת קצת צער אבל מה שחידש בשו"ת נ"ב שגם הזבת דבר לח מקרי הרגשה צ"ע לפי מה שכתבתי כיון דאין בזה הרגשת צער."

12. יש שטענו שרוב הנשים אינם מרגישות בימינו והביאו כך מדברי הרמב"ן ובעל שו"ת תשורת שי - ראה דרכי תשובה סי' קפג ס"ק ו. אמנם בציץ אליעזר ח"ו סי' כא הוכיח שלא כך כתב הרמב"ן, ואלו עדויות חלקיות של אחרונים כתשורת שי ששאלו כמה נשים זקנות. אמנם הוכיח הצי"א מתשובות פוסקים אחרים כמהרש"ך משאטין, שהעידו שאמרו להם הנשים שישנם שמרגישות ויש שאינם מרגישות. א"כ אין כאן כלל שיכול להורות על השתנות הטבעים. התייחסות מפורטת המביאה את שיטות כל הפוסקים בימינו לחסרון ההרגשה תמצא במאמרו של הרב שלמה לוי בכתב עת אסיא פא- פב עמ' 821.

דבר אחר, הוא משום שאינם מבחינות בהרגשות אלו לייחס להם מה שחז"ל קראו לו הרגשת פתיחת פי מקור.

תשובה אחרת בדבר כתב הציץ אליעזר, ולדבריו זעזועי הגוף והמכאובים שכן מרגישות הנשים בזמן הווסת גם בימינו, הם ממש מה שמתכוון הרמב"ם בנזדעזע גופה ולא דווקא פתיחת פי המקור (וכ"כ בשו"ת דברי יציב יו"ד פה):

ציץ אליעזר ח"ו סכ"א¹³

והכי ראיתי לתלמידו הגדול של החתם סופר הרי הוא המהר"ם שיק ז"ל בתשובותיו לחלק יו"ד. דבסי קע"ז אות א' מבאר דודאי לא דווקא פתיחת פי המקור, דהרי הרמב"ם בפ"ה מאיסורי ביאה דין י"ז כתב: 'הרגשה הרגש גופה ונזדעזע'. וא"כ הוא הדין שאר שינוי הגוף הרגילין להיות בשעת ביאת הדם. וכן שונה לבאר זאת בסי קפ"ב דמה שכתב הרמב"ם דהרגשה מקרי אם האברים מזדעזעים, זה לאו דוקא. דודאי הוא הדין אף שאר שינוים בגוף. ומביא שכן כתב גם בסדרי טהרה. ומשלש גם לבאר זאת בסי קפ"ד דלאו דוקא פי המקור אלא הוא הדין נזדעזעו אבריה כמ"ש הרמב"ם בפ"ה דין י"ז, והוא הדין שאר מקרי הגוף הרגילין בעת הווסת נקראין הרגשה. ועל פי זה מוסיף המהר"ם שיק שם לבאר לנו דבזה מבואר דאין עדות הנשים שמעידין שהרבה אינם מרגישים פתיחת פי המקור הכחשה לדברי הרמב"ם רפ"ט מאיסו"ב, דחזקת דם שבא בהרגשה. דנהי שפתיחת פי המקור הרבה אין מרגישים, אבל שאר מקרה מרגישים. כמו שאמרו חכמז"ל: 'אין אשה רואה דם אלא א"כ ראשה ואבריה כבדין עליה' והיינו הרגשה. עיין שם באריכות מזה.

הרי בהדיא דכל שינוי ומקרי הגוף הרגילין לבוא בעת הווסת גם בנשי דידן, זהו ההרגשה אשר טומאתה לפי זה מהתורה. ולפי החתם סופר זהו בעצמו הרגשת פתיחת פי המקור. דהרגשת הפתיחה מתבטא באופנים שונים כל אחת לפי חוזק מבנה גופה (וישנם נשים המרגישות רישרוש קל מבפנים כעין רשרוש מים בפתיחת ברז, וברור שזהו הרגשת פיה"מ), ולכן אין לזה כל סתירה מעדות הנשים, כי לא יודעות מהו פתיחת פי המקור וחושבות שצריכות להרגיש הרגשה ממשית של מעין פתיחת דלת. ועכ"פ איך שלא יהיה, מהנ"ל מתברר בבירור דתופעות דהרגשה לצורותיה השונות שמרגישות גם נשי דידן בשעת ווסתן, זהו מההרגשות האמורות בתורה וטמאה היא בודאות מהתורה.¹⁴

13. לגבי דברי הציץ"א, נראה שאמנם הוא הרחיב מאוד את המושג הרגשה, אך לענ"ד הוא עשה זאת רק בכדי שלא יעלה על הדעת לומר שכל נשי דידן טמאות רק מדרבנן ולא מדאורייתא. יש להניח כי גם הציץ"א לא יטמא אשה שיש לה כאבי בטן כדוגמת כאבי מחזור אך לא ראתה דם, כפי מה דקי"ל גבי אשה שהרגישה פתיחת פי מקור ולא ראתה דם.

14. עי' בשו"ת דברי יציב יו"ד סי' פה שהעיר כי "מ"מ עדיין יש לעיין באשה ששופעת הרבה דמים, שבדרך כלל בכה"ג מרגישות הנשים, אלא שהיא לא הרגישה, או שלא הרגישה מחמת שניתן לה איזה סם שלא תרגיש וכידוע מדרכי

מנגד היו מי שסברו שאכן אין לנשים כיום הרגשה כלל, ומציאות זו מהווה מעין השתנות הטבעיים הגוררת אחריה שינוי בהלכה:

הגרי"ש אלישיב, קובץ תשובות ח"א סי' פד
אכן חזקו דבריהם באמרם שאפילו זיבת דבר לח אינם מרגישות, עכ"פ לא יותר מרטיבת המקום אחר יציאת הדם מגופן, ואלה ההרגשות שהיא מבחנת שהיא עומדת לקבל הווסת אין זה אלא בגדר ווסת ולא הרגשה¹⁵. ומעתה אי נמי דהרגשה ודאי תניא בטומאת נדה, באמת טעמא בעי היאך משכחת לה לפי האמור שתייהיה נדה מהתורה?

והנה הלכה פסוקה ברמב"ם פ"ד מאסורי ביאה ואפילו היא קטנה שהבת מטמאה בנדה ואפילו ביום לידתה. ובנדה לב' מעשה והטבילוה קודם לאמה. ומעתה בקטנה בת יום א' מה שייך הרגשה? אלא להיפך - אם לא הרגישה כדרכה זו סיבה שהיא טהורה...ועי' בצפנת פענח פ"ד מאסו"ב שעד ע"ז היאך משכחת לה דבת יום א' תטמא נדה הלא חסר הרגשה? ותירץ רק אם אינה מרגשת אז הוי גריעותא, אבל אם לא שייכא בהרגשה לא אכפת לן. ובכן לפי הני אשלי רברבי שיסוד ההיתר הוא בדם היוצא מגופה כשברור לה שלא הרגישה, א"כ באשה השמה תחבושת על אותו מקום לספוג את ההפרשות ומצאה דם, מכיון שברור שהדם יצא מגופה, ומכיון שכיום אין רעותא בגלל חסרון הרגשה, שהרי לפי דברי נשי זמנינו אינם מרגישות כלל, יש לדון שאין במקרה זה הקולא של כתמים. ורק במצאה דם על הבגד דאיכא למימר מעלמא קאתי כה"ג אינה טמאה מן התורה.

הגרי"ש אלישיב סובר שכיון שהנשים בימינו אינם מרגישות כלל, הרי שדין זה, אם האשה טמאה מהתורה או מדרבנן, תלוי בהרגשה, נפל בבירא ואין להתחשב בו כלל בקביעות תוקף איסור הדם הנמצא. לכן כיום בבואנו לקבוע אם דם הנמצא באשה הוא טמא מהתורה או מדרבנן נוכל לעשות זאת רק ע"פ מיקומו של הדם. שאם נמצא על התחבושת שהיא שמה באותו מקום, הרי ודאי בא מגופה והוי דאורייתא, אך אם נמצא סתם על בגדיה שאין ודאות שבא מגופה הרי שיחולו עליו דיני כתם.

הרפואה, דאפשר דבכה"ג מקרי הרגשה. וה"נ במצאה סדינה מלא דם באופן שבכמות כזו הדרך שמרגישות, אלא שהיא מחמת שינתה וכיו"ב לא הרגישה, י"ל דמקרי בהרגשה וטמאה מה"ת ואינו בגדר כתם".

15. זה כתב כנגד דברי הציץ אליעזר שהבאנו לעיל שמשויך הרגשות אלו להרגשות קבלת הדם.

ז. סיכום

- א. מהתורה אין האשה טמאה אלא א"כ זב דמה בהרגשה והפוסקים מנו ג' סוגי הרגשות: פתיחת פי המקור, נזדעזע גופה, זיבת דבר לח.
- ב. ב' ההרגשות הראשונות נלמדו מדברי הראשונים (רמב"ם, תרומת הדשן), אך התחושה בזיבת דבר לח מקורה בדברי האחרונים.
- ג. נחלקו האחרונים בתוקף הרגשת זיבת דבר לח.
- ד. הרגשה המטמאת: לדעת הנודע ביהודה, הרגשה זו מטמאה מדאורייתא, ולדעת החתם סופר לא.
- ה. בזמננו שהרבה נשים מדווחות שאינם מרגישות אף לא אחת מההרגשות המנויות לעיל, נחלקו הפוסקים באשר לדינם: לדעת ערוך השולחן בוודאי שנשים מרגישות אלא שאינם יודעות לשייך התחושות שחשות להרגשה המבוקשת. ממילא אין זה מונע לטמאן מדאורייתא. אמנם לדעת הגרי"ש אלישיב, בימינו נשתנו הטבעים, ואין דרך הנשים לראות בהרגשה, וממילא אף כשלא הרגישו אם הדם בוודאות מהן - טמאות מדאורייתא.

| דין נדה וזבה |

א. פתיחה

מן התורה ישנה חלוקה בין דין הנדה לדין הזבה, שני סוגי טומאות אלו מופיעים בתורה בפסוקים שונים, כאשר יש הפרש במשמעותם ובדינם. הסדר והיחס שבין דין הנדה לזבה ומתי ובאילו תנאים חלה כל טומאה כפי שהוא כתוב בתורה דורש בירור. ואע"פ שלעיקר חלוקה זו יש השלכות רק לזמן ביהמ"ק בהנהגות הטומאה והטהרה הנצרכים לו, עם זאת יש מעט נפקא מינה גם לימינו, ובסוגיה זו נעמוד על כך.

ב. דין נדה וזבה בתורה

דין נדה מופיע בויקרא (טו, יט):

וְאִשָּׁה כִּי תִהְיֶה זֹבָה דָּם יִהְיֶה זֹבָהּ בַּבֶּשֶׂרָה שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְּנִדְתָּהּ וְכָל הַנִּגַּע בָּהּ יִטְמָא עַד הָעֶרֶב.

בהמשך הפסוקים מופיע גם דין זיבה (שם שם, כה):

וְאִשָּׁה כִּי יִזוּב זֹב זָבָה יָמִים רַבִּים בְּלֹא עֵת נִדְתָּהּ אוֹ כִּי תִזוּב עַל נִדְתָּהּ כָּל יָמֵי זָבָהּ יִטְמָא עַד הָעֶרֶב כִּי יָמֵי נִדְתָּהּ תִּהְיֶה טְמֵאָה הִוא.

ההפרש בין לשונות הפסוקים בולט מיד בביטויים המיוחדים שבפסוקי הזבה - "בלא עת נידתה" או "על נידתה". מהי המשמעות של ביטויים אלו?

מבאר רש"י במקום:

בלא עת נדתה - אחר שיצאו שבעת ימי נדתה.

או כי תזוב - את שלשת הימים הללו: על נדתה - מופלג מנדתה יום אחד, זו היא זבה.

היוצא מרש"י כי דין זבה קיים בב' אפשרויות:

מיד לאחר שנגמרו שבעת ימי הנדה ראתה עוד ג' ימים רצופים.

לאחר שפסקה מלראות בימי נדתה, בהפרש יום אחד, שוב ראתה ג' ימים רצופים.

רש"י מביא גם את ההפרש שבהנהגת הדין בין נדה לזבה:

ומשפטה חרוץ בפרשה זו, ולא כדת הנדה, שזו [הזבה] טעונה ספירת שבעה נקיים וקרבו, והנדה אינה טעונה ספירת שבעה נקיים, אלא שבעת ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינה רואה. ודרשו רבותינו בפרשה זו, אחד עשר יום יש בין סוף נדה לתחילת נדה, שכל שלשה רצופין שתראה באחד עשר יום הללו, תהא זבה.

רש"י מבאר בשם רבותיו שיש הפרש של אחד עשר יום בין נדה לנדה, ימים אלו נקראים ימי זיבה, ואם תראה האשה בזמן זה שלושה ימים רצופים הרי שהיא תהיה זבה.

מקורו של רש"י הוא בגמ' נדה:

נדה דף עב ע"ב

אמר לו רבי אלעזר בן עזריה לר"ע: אפי' אתה מרבה בשמן בשמן כל היום כולו - איני שומע לך, אלא, חצי לוג שמן לתודה, ורביעית יין לנזיר, ואחד עשר יום שבין נדה לנדה - הלכה למשה מסיני.

וסיכם ר' יעקב בעל הטורים בחיבורו את ההפרש שבין הנהגת דין נדה ולזבה מדאורייתא באופן ברור ונהיר:

טור יו"ד סי' קפג

...וזו משפטה: משתראה טיפת דם אפי' כחרדל או פחות, בין באונס בין ברצון, מונה ז' ימים עם יום ראייתה וטובלת בליל ח'. וכך הדין אפילו שופעת כל ז', רק שתפסוק בטהרה ביום ז' קודם בין השמשות ובערב טובלת בליל ח'. ומיום ז' ואילך עד י"א יום נקראים ימי זיבה, והן שהחכמים קוראין להם י"א יום שבין נדה לנדה.

ומשפטה בהן: אם ראתה בהן יום אחד לבד, בין שתראה בתחלת הלילה או בסוף היום רק שתפסוק בטהרה, משמרת כל הלילה שאח"כ. אם לא תראה, תשכים למחר ותטבול מיד מאחר הנץ החמה אם תרצה, ומ"מ אסורה לשמש כל היום שמא תראה ותסתור. וזו היא שנקראת שומרת יום כנגד יום.

ראתה גם ביום השני ופסקה בו, משכמת ביום השלישי וטובלת ולא תשמש כל היום כאשר פירשת. וגם זו בכלל שומרת יום כנגד יום. וזו היא שנקראת זבה קטנה.

ראתה גם ביום הג' נעשית זבה גדולה, ולא תטהר עד שיהיו לה ז' ימים נקיים - חוץ מיום שפוסקת בו. וטובלת ביום ז' לאחר הנץ החמה מיד, אלא שאסורה לשמש

שמא תראה ותסתור¹. ואם לא ראתה בכל י"א יום עד יום האחרון, טובלת מיד למחרתו ואינה צריכה לשמור לו יום אחר לטהרתו.

למדנו א"כ כי ישנם ב' סוגי זבה - קטנה וגדולה, ושניהם יכולים לחול באחד עשר הימים שבין נדה לנדה. אמנם כאמור נחלקו הראשונים כיצד יש לחשב ימים אלו, כפי שנבאר לקמן.

ג. שיטת רש"י והרמב"ן

כתב רש"י בערכין:

רש"י ערכין דף ח ע"א משנה

תחילת נדות שזה דין נדה דאורייתא - ראתה היום מונה ששה והוא. ראתה שנים, מונה חמשה והן. ואפילו ראתה כל שבעה ופסקה לערב, טובלת ומשמשת. ומיום שביעי ואילך הוי"ן ימי זיבה אחד עשר יום, שאם ראתה בהן יום אחד או שנים שומרת יום כנגד יום וטובלת. ואם ראתה בהן ג' רצופין הויא זבה גמורה וטעונה ספירה ז' נקיים וקרבן.

ואם משכו ימי זובה חדש או שנה, אינה חוזרת לתחילת נדות עד שתשב שבעה נקיים. ישבה ז' נקיים וראתה, הויא תחילת נדה ומונה ששה והוא, חוזרת לעניינה ככל המפורש.

ואם לא ראתה באותן י"א יום ג' רצופין אינה זבה, וכשתראה אחרי כן בין ראתה סמוך בין שהרחיקה ראיתה הויא תחילת נדה ואפילו תראה שלשה רצופין אינה מונה אלא ארבעה והן,

שאינ ימי זוב אלא באותן י"א יום שבין סוף נדה זה לתחלת נדה הבאה, וכן מפורש בהלכה אחרונה של מסכת נדה (דף עב).

1. וביאר הב"י: "ותניא בההוא פירקא (נדה סז): ואחר תטהר (ויקרא טו כח) רבי שמעון אומר אחר מעשה תטהר, פירוש כיון שספרה זבה גדולה מקצת יום שביעי משבעה נקיים תטהר ע"י טבילה אבל אסרו חכמים לעשות כן שמא תבוא לידי ספק, משמע בהדיא שאסורה לשמש ביום ז' אף לאחר טבילה.

ואף על פי שרש"י והתוספות פירשו דאסרו חכמים לעשות כן אטבילה קאי דאם תטבול חיישינן שמא תשמש, מ"מ מינה נשמע דאסורה לשמש באותו יום, ומיהו אם היה רבינו מפרש כדפירשו רש"י והתוספות לא היה לו לכתוב טובלת ביום ז' דהא לדידהו אסורה לטבול בו ביום, הלכך משמע שהוא ז"ל מפרש דאסרו חכמים לעשות כן לאו אטבילה קאי אלא אתשמיש, וכן נראה מדברי הרי"ף בפרק ב' דשבועות (ג:) ומדברי הרמב"ם בפרק ו' מהלכות איסורי ביאה (הל' יא, יג, יד) דאתשמיש קאי ולא אטבילה אבל סמ"ג (לאוין קיא דף לו ע"ג) והתרומה (סי' פו) הסכימו לדברי רש"י והתוספות וכן כתב המרדכי (דף א ע"ד סי' תשל) וכתב דכן משמע מתוך האלפס ולא נראה לי מתוך דברי הרי"ף אלא כמו שכתבתי".

מדברי רש"י יוצא:

א. דין זבה יכול להיות רק ביא' הימים הללו שבין נדה לנדה, ואם לא ראתה בהם חוזרת לימי נידותה כשתראה.

ב. המעבר מזיבה לנדה מחייב מלבד יא' ימי הפרש, גם ישיבת ז' נקיים לטהרה מטומאת זיבה, ובתנאי שראתה בפועל ג' ימים רצופים.

כדברים הללו כתב גם הרמב"ן בהלכותיו:

רמב"ן הלכות נדה פ"א י, יב, יג

(י) משעה שהאשה נעשית זבה גדולה אינה חוזרת לימי נדות עד שתספור שבעה נקיים. כיצד? הרי שראתה שלשה ימים בסוף י"א, ושפעה וראתה גם ביום רביעי שהוא מן הימים הראוין לנדה; אפילו התחילה למנות נקיים שלה ווסתרה וחזרה למנותן ווסתרה, אינה אלא זבה שסותרת. וכשתשלים שבעה נקיים ותראה, תחזור לתחילת ימי נדה, בין שהתחילה לראות בראשון של י"א, בין בשלשה האחרונים שהן תשיעי ועשירי ואחד עשר - מכיוון שנעשית זבה גדולה אפילו שפעה אח"כ מאה יום, משתספור שבעה נקיים ותראה, תחזור לתחלת ימי נדה...

(יב) אין זיבה אלא בי"א הסמוכין לשבעה שראתה בהן נדות, והזהר במנין זה שכבר טעה בו מגדולי המחברים.²

(יג) ימי נדה שאינה רואה בהן עולין לספירת זיבה קטנה, שאם ראתה יום עשירי לזיבה ויום י"א וחזרה וראתה ביום י"ב אם עבר עליה יום אחד בלא ראייה מן הששה שמשלמת לנדתה טובלת כליל שמיני לנדתה וטהורה, אבל בזיבה גדולה אין צריך לומר שהרי אינה נעשית זבה כמו שביארנו.

העולה משיטת רש"י והרמב"ן הוא שימי הזיבה תלויים תמיד בימי הנדה ולא בימים קבועים, ולכן הדם הראשון שהאשה רואה בחייה נחשב כדם נדה, ורק לאחר שהשלימה עליו ז' ימים, מתחילים יא' יום של זיבה.³

לפי שיטה זו ישנם כמה עקרונות בחישוב של ז' ימי נדה וי"א ימי זבה:

א. ימי הזיבה מתחילים תמיד רק לאחר ז' ימי הנדה שראתה בהם דם, ותלויים בהם. לא יתכנו ימי זיבה ללא ימי טומאת נדה בפועל.

2. ציטוט המ"ה פ"ו ה"ד מדברי הרמב"ן.

3. ימים אלו הם פוטנציאליים לזיבה. כלומר אם לא ראתה דם הרי שהיא טהורה, אך אם ראתה דם תהא זבה קטנה או גדולה בהתאמה לכמות הימים שראתה.

ב. אם ימי הזיבה תמו כאשר האשה עדיין נקראת זבה גדולה, הרי שז' ימי הנדה נדחים עד אחר סיום תהליך טהרתה - אחר ספירת ז' נקיים, לעומת זאת אם היא זבה קטנה ימי הנדה מתחילים בזמנם.

ד. שיטת הרמב"ם

בניגוד לשיטת רש"י והרמב"ן העלה הרמב"ם שיטה עליה הרבו הראשונים והאחרונים לעמוד. וכך כתב הרמב"ם:

הלכות איסורי ביאה ו, ד-ו

הלכה ד - כל שבעת הימים שנקבעה לה ווסת בתחלתן הן הנקראין ימי נדתה, בין ראתה בהן דם בין לא ראתה בהן דם. ומפני מה נקראין ימי נדה? מפני שהן ראויין לנדה, וכל דם שתראה בהם דם נדה יחשב.

הלכה ה - וכל אחד עשר יום שאחר השבעה הן הנקראין ימי זיבתה' - בין ראתה בהן דם בין לא ראתה. ולמה נקראין ימי זיבה? מפני שהן ראויין לזיבה. וכל דם שתראה בהן דם זיבה יחשב, והזהר בשני שמות אלו שהן ימי נדתה וימי זיבתה.

הלכה ו - כל ימי האשה מיום שיקבע לה ווסת עד שתמות או עד שיעקר הווסת ליום אחר, תספור לעולם שבעה מתחלת יום הווסת ואחריהן אחד עשר [ואחריהן], שבעה ואחריהן אחד עשר. ותזהר במנין כדי שתדע בעת שתראה דם אם בימי נדה ראתה או בימי זיבה. שכל ימיה של אשה כך הן: שבעה ימי נדה וי"א ימי זיבה, אלא אם כן הפסיקה הלידה כמו שיתבאר.

מובן מדברי הרמב"ם שישנה מחזוריות קבועה של ז' ימי נדה ולאחר מכאן יא' ימי זיבה כך שלפי המחזוריות הזאת האשה הרואה דם יודעת אם לשבת ז' נקים או להשלים ימי נדה עד לז' ימים.

סיכם הרמב"ן בחידושו לנדה נד ע"א את דברי הרמב"ם:

ובואו ונצווה על דברי הרמב"ם פאסי ז"ל שכתב בחבורו שהאשה שראתה תחלה מונה שבעה לנידתה וסמוך להן אחד עשר ואח"כ מונה ז' לנדות אע"פ שאינה רואה בהן ואחריהן אחד עשר ואם ראתה בהן הרי היא זבה וכן כל ימיה, ואם קבעה לה ווסת תחלת הווסת הוא יום נדות וממנו מונה שמונה עשר ומונה שבעה לנדות אע"פ שלא ראתה ואם ראתה אחריהן באחד עשר זבה היא, עוד שבש וכתב שאפילו ראתה תשיעי ועשירי ואחד עשר ושנים עשר הרי זו זבה ותחלת נדה.⁴

4. עי' עוד בשו"ך סי' קפג ס"ק ד. שהביא את הלבוש שביאר כרמב"ם ודחה דבריו.

ראיה כנגד דברי הרמב"ם כתב הרמב"ן ממסכת ערכין:

ותמהני עליו אם העביר עיניו בפתחי נדה במס' ערכין (ח.). דתנו רבנן: 'טועה שאמרה יום אחד טמא ראיתי פתחה שבעה עשר'. פירוש: שאפילו היה תחלת ימי נדות, הרי השלימה עליו ששה ועמדה י"א אחריהן - נמצאת חוזרת לתחלת נדות; וכל שכן אם היה בימי זיבה שכבר עברו ימי זיבתה, וימים שהיתה ראויה להיות נדה. ואלו לדברי הרב ז"ל, אי אפשר! דהא איכא למיחש שאותו יום בתוך אחד עשר היה, וכשעמדה אחריו שבעה עשר נמצא עומדת בימי הזיבה למנין הראוי. וכן כל השמועה! ומדאמרינן התם נמי: 'ארבעה וחמשה ימים טמאים ראיתי', וכן כולם, את שמע בהדיא דמשעה שנעשית זבה גדולה אינה נעשית נדה לעולם עד שתספור שבעה נקיים שלה, ואין לי להאריך.

כלומר במסכת ערכין דף ח ע"א ישנה בברייתא בה מסופר על אשה שיודעת שראתה היום דם, אך היא טועה - כלומר שאינה יודעת אם היא נמצאת בימי נדה וצריכה להשלים עוד ו' ימים, או שמא היא בימי הזיבה. על זה אומרת הגמרא: 'פתחה שבעה עשר' - כלומר: כדי להגיע בוודאות לימי הנדה, היא צריכה לספור יז' ימים נקיים ואז בוודאי תהיה בזמן נידתה. ההסבר לכך על פי שיטת רש"י והרמב"ן פשוט, שכן אם אותה אשה לא תראה באותם יז' יום, הרי שוודאי כעת היא בימי נידותה, משום שאם ראיתה הקודמת הייתה בימי נידתה, בספירתה יז' יום, הרי שהשלימה ו' ימים לנידתה ויא' לזיבה. וכן אם הייתה זבה, ג"כ השלימה יא' יום וכן ז' יום. וכיון שימי הזיבה תלויים בזמן נדה שראתה בו, וכן ימי נדה יתכנו רק לאחר ז' נקיים שלאחר זיבה, הרי שכשסופרת יז' ימים היא כוללת את כל האפשרויות.

אך לפי הרמב"ם כיצד זה מסתדר?! הרי לדבריו ימי הזיבה אינם תלויים בימי הנדה, וגם אם לא תראה בימי הנדה, הרי ימי הזיבה באים וכן להיפך, כך שהמסלול לעולם קבוע. ואם בראייתה הקודמת הייתה עומדת באמצע ימי זיבתה, כיצד לאחר יז' יום תהיה בתחילת ימי נידתה!

קושיא פשוטה העולה כנגד דברי הרמב"ם, והיא: כיצד לפי שיטתו יש ווסת קבוע לאשה לנדתה? הרי פעמים שיצא הווסת בימי זיבתה ופעמים בימי נדתה. ואם יוצא הווסת בימי זיבתה וראתה ג' יום ומעלה, הרי צריכה לשבת עליו ז' נקיים כז' נקיים שייכים לדיני זבה, ואילו הווסת היא קביעה של ימי הנדה! אמנם לפי הרמב"ן ודעימיה, הרי שהזיבה תמיד תלויה בנדתה ולכן ווסת קבוע בהחלט יתכן.

ה. ביאור בעל 'החוות דעת' ברמב"ם

בשל קושיות אלו על שיטת הרמב"ם, טרחו הרבה מגדולי הדורות ליישב דבריו. בעל החוות דעת הציע תוך דיוק בלשונו של הרמב"ם הבנה אחרת ממה שביאר הרמב"ן, כך שעל פי ביאורו הקושיות הגדולות שעל שיטה זו נעלמות.

חוו"ד סי' קפג סק"ב

ובעיקר דברי הרמב"ם שהשיג עליו הרמב"ן... מהרבה סוגיות, וחשביה לטועה בדבר משנה, נ"ל ליישב דבריו. דזה לשון הרמב"ם... 'מיום שתקבע לה ווסת עד שתעקר הווסת'. מבואר מדבריו, דדוקא אשה שאין לה ווסת סופרת לעולם ז' וי"א, אבל שיש לה ווסת מתחלת לספור מיום ווסתה ימי נדותה, אף שחל יום ווסת באמצע ימי הזיבה, משום דרחמנא אמר גבה זבה (ויקרא טו, כה) בלא עת נדתה ויום הווסת עת נדתה היא⁵.

מהביאור של החוות דעת יוצא שמה שאמר הרמב"ם שלאשה תמיד יש מחזוריות קבועה של ז' ימי נדה ויא' ימי זיבה, הוא דווקא באשה שאין לה ווסת קבועה שאז כשזב ממנה דם צריכה היא לדעת באיזה יום יצא הדם, שעל פי המחזוריות זו נקבע מעמדה. אך כאשר האשה רוצה לקבוע ווסת או שכבר קבעה לה ווסת, בזה הרמב"ם מודה שאנו מחשיבים ימים אלו כנדה ולא כימי זיבה. זאת אומרת שאם האשה ראתה דם נדה הרי שמשלימה לז' ימים ואח"כ יבואו ימי הזיבה שבהם אי אפשר לקבוע ווסת. אך אם יעברו ימים אלו ולא תראה בהם, הרי שבפעם הבאה שתראה: אם יש לה ווסת קבועה או שהולכת לקבוע ווסת - וכגון שזב דמה באותו התאריך, הרי שיחשב זמן זה כימי נדה ולא כדם זיבה.

על פי ביאור זה ניתן לתרץ את הקושיא השנייה שעל הרמב"ם, שהרי כך יכול להיות לאשה ווסת קבוע!

נוסף לכך, החוות דעת מבאר שלפי זה גם לא קשה מהגמ' בערכין בטועה שפיתחה לאחר ספירת יז' ימים. שצריך לומר שכוונת הגמרא היא שלאחר יז' ימים בהם נכללו כבר ז' ימי נדה ויא' ימי זבה, יכולה האשה לקבוע ווסת. שכיון שאי אפשר לקבוע ווסת בימי זיבה שהם לאחר ימי נדה שראתה בהם (שאז בוודאי הם ימי זיבה לרמב"ם, שהרי לא מדובר שיש לה כבר ווסת קבוע) הרי שהיא צריכה לחכות יז' ימים בהם בוודאי יעברו ימי נדה וזבה, ואז תוכל לקבוע ווסת. כלומר לדברי הרמב"ם בגמרא ערכין אין מדובר שפתחה של אשה טועה הוא חזרתה לימי נדה - כפי שביאר הרמב"ן, אלא האפשרות לקביעת ווסת. וזה לשון החוות דעת:

וכוונת הרמב"ם נראה כיון דאין האשה קובעת בימי זיבה הסמוכים לימי נדות שראתה בהם, ובימי נדות וזיבות שהם בלא ראיות רק לפי חשבון קובעת ווסת כמו

5. ונראה שבאותו כיון הלך גם ערוה"ש סי' קפג' סעיף כב': "ולענ"ד ל"ק כלל ונקדים שני הקדמות האחת כבר הרגישו בזה [ח"ד ופ"ר] דהנה פסק דבימי זיבתה אינה קובעת ווסת אמנם זהו דווקא בימי זיבה הסמוך לנדה ממש שראתה דם נדה אבל סמוך לימי נדה כשלא ראתה בהן דם נדה קובעת ווסת, דכן מבואר מדבריו בפ"ח דין ט' שכתב אין האשה קובעת לה ווסת בתוך ימי נדתה שראתה בהן וכו' וכן אין האשה קובעת ווסת בימי זיבתה שהן הי"א יום אבל קובעת היא ווסת בימי נדתה שאינה רואה בהן וכו' עכ"ל וברור הוא שזה שכתב שאינה קובעת ווסת בימי זיבתה הם בימי זיבה שאחר ימי נדה שראתה בהן ואדלעיל קאי אבל כשלא ראתה נדה קובעת ווסת בימי זיבתה לפי החשבון ואם כי רבים וגדולים לא תפסו כן בכוונתו האמת עד לעצמו כמו שנבאר בס"ד".

שכתבתי לעיל, וא"כ אשה זאת הטועה כשתרצה לקבוע לעצמה ווסת למען תוכל להתחיל לספור ממנו ימי נדות וזיבות, לא תוכל לקבוע עד אחר שלא תראה י"ז יום, משום חשש דשמא היום טמא תחלה לימי נדה היה ואין ראוי לקביעת ווסת עד אחר י"ז יום שאז בודאי הוא מימי נדות וזיבות שהן רק לפי החשבון הקובעת בהם ווסת... וכן כתב בפירוש המשניות, עיי"ש⁶.

ו. השלכות מעשיות לימינו

באופן פשוט, בימינו לאחר תקנת ר' זירא שבנות ישראל מחמירות על עצמן על כל טיפת דם כחרדל שרואות, לרוב אין נפקא מינה בין שיטות הרמב"ם והרמב"ן. עם זאת כמה השלכות מעשיות ישנם בכל אופן. נפרט מעט מהם:

סוגיא זו תתבאר בהרחבה בסי' קפט' "קביעת ווסת בימי נדה או זיבה". כאן נצטט רק את העניין הקשור לענייננו מתוך הסוגיה שם:
והעיר הש"ך בנקה"כ קפט' ס"ק יב:

... אבל באמת הדבר ברור דהרמב"ן לא קאמר אלא לחומרא דקבע ווסת אף בימי נדה וימי זיבה אבל לא להקל דודאי לא יחלק על התלמוד וכבר נתבאר... דיני חומר ווסת שא"ק מהקבוע גם מי שאין לה ווסת קבוע צריכה לחוש לווסת החודש ולהפלגה משא"כ בקבוע... דהרמב"ן לא קאמר אלא להחמיר ולא להקל... מ"מ הדין למדנו שבכל מקום שנאמר בכל הסימן הזה שקבעה ווסת אם הוא להקל הוא דוקא שלא בימי נדה וימי זיבה.

כלומר, היה לש"ך קשה שאם החמרנו שאשה תמיד קובעת ווסת, א"כ יוצא שאינה צריכה בדיקה לבעלה אלא בזמן הזה ולא בשאר מקומות שכתוב בש"ס דבעיא בדיקה בימי זיבה וכדו'. לכן כתב הש"ך שצריכה האשה לחשוש גם לדין התלמוד, וא"כ הרי שלש"ך עדיין צריכה לחוש לימי נדתה או לימי זיבותה. סיכומו של דבר: כל ווסת שיקבע בימי נדתה או זיבה צריכה לחשוש לו כדין ווסת קבוע וכדין ווסת שאינו קבוע.

6. ואכן כן נראה מפירוש המשניות של הרמב"ם בערכין פרק ב' משנה א': "וזה שאמרנו פתחה שבעה עשר ומה שפחות מכן עד שבעה, אין הכוונה בכך שתשאר כל אותו הזמן אסורה לבעלה, אלא ענינו כפי שהזכרנו שאחר אותו הזמן תקבע לה ווסת לנדתה והוא הפחות ביותר האפשרי כמו שבארנו, והוא אמרם בתלמוד למה לי כולי האי תמני שבעה ותשתרי, והיתה התשובה לבעלה ולטהרות לא קא אמרינן, כי קא אמרינן לתקוני נדה ופתחה, כלומר שיוגדר לה זמן הנדות ויוגדר לה המחזור שבין נדות לנדות".

אך בתוה"ש ס"ק כז חלק על הש"ך:

ולענ"ד יפה כוון בזה הב"י ואין להחמיר בווסתות דרבנן כולי האי בזה"ז ותדע דהא עיקר הטעם כתב הרשב"א בתוה"ב... ואם אתה מחלק להם בין ימי נדה לימי זיבה נמצאת מצריכן ללמוד פתחי נדה וימי זיבה עכ"ל משמע להדיא דבשום ענין אין לחלק וק"ל".

ז. סיכום

- א. מהתורה ישנה חלוקה בין דין נדה לזבה, שנדה טמאה ז' ימים אפילו ראתה יום אחד, ומיד לאח"כ טובלת וטהורה; ואילו הזבה הקטנה שומרת יום כנגד יום, והגדולה צריכה גם שמירת ז' נקיים.
- ב. נחלקו רבותינו הראשונים בחישוב ימי הנדה והזבה. לרש"י ולרמב"ן דין זבה תלוי בימי הנדה, ועד שלא תשמור הזבה ז' נקיים לא תחזור לאפשרותה להיות נדה.
- ג. הרמב"ם חולק ולדעתו לעולם לאחר ז' ימי נדה חלים ימי זיבה במחזוריות קבועה, בין ראתה בהם בין שלא ראתה בהם.
- ד. קושיות רבות העלו על דברי הרמב"ם, ומהם שלפי דעתו לא ברור כיצד יתכן שאשה תקבע ווסת כשפעם התאריך בימי הנדה ופעם ב"לא עת נידתה"?
- ה. החוות דעת ביאר בדעת הרמב"ם שאותה מחזוריות אינה אלא לזו שאינה בעל ווסת קבוע, אך בווסת קבוע התאריך הוא הפותח את ימי נידותה תמיד.
- ו. ההשלכה המעשית לחישוב ימי הנדה - גם בימינו לאחר קבלת חומרת ר' זירא - היא בדין קביעת ווסת, שלדעת הש"ך לא תיתכן בימי נדה וזבה.

| השתלשלות ההלכה - תקנת רבי והומרת ר' זירא |

א. פתיחה

כבר ראינו כי מדאורייתא יש לחלק בין נדה לזבה, ובין דין זבה קטנה לגדולה. אמנם להלכה היום על כל ראית דם צריכות הנשים לספור שבעה נקיים. כיצד השתלשלה ההלכה מדין התורה הדורשת ספירת ז' נקיים רק על זבה גדולה, להלכה בימינו, נלמד בסוגיה שלפנינו.

ב. תקנת רבי בשדות

התקנה הראשונה ששינתה את היחס ההלכתי לנדה וזבה מדין דאורייתא, מכונה: תקנת רבי בשדות. וזה לשון הגמרא:

נדה דף סו ע"א

אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר רב: התקין רבי בשדות: ראתה יום אחד - תשב ששה והוא, שנים - תשב ששה והן, שלשה - תשב שבעה נקיים.

באופן פשוט, רבי חשש לחוסר הבקיאות בחילוק שבין ימי נדה לזבה - שמא הנשים בגדר 'טועות' ואינם יודעות אם זמן נדה הוא או זמן זיבה. אלא שחשש זה עדיין לא מסביר די הצורך את התקנה: מדוע אם ראתה האשה יומיים היא צריכה להשלים ו' ימים?! ממאי נפשך: אם זהו זמן נדות הרי שצריכה להשלים עוד ה' ימים, ואי זמן זבות הרי שצריכה לשמור רק עוד יום א', כדין שומרת יום כנגד יום!

נראה שקושי זה הביא למחלוקת הראשונים בביאור תקנה זו.

תחילה נביא את שיטתו של רש"י:

רש"י נדה סו ע"א

בשדות - מקום שאין בני תורה ואינן יודעות למנות פתח נדות מתי הן ימי נדה מתי הן ימי זוב.

ששה והוא - כדין תורה ושמא בימי נדה הוא. שנים תשב ששה והן - לחומרא שמא ראשון סוף זוב, ושני תחלת נדה וצריכה עוד ששה. אבל שלשה דאילו הוה ימי זיבה צריכה ז' נקיים השתא נמי תשב שבעה נקיים שמא בימי זיבה עומדת.

לפי הביאור של רש"י התקנה באה בעקבות חוסר ידיעת הנשים בהבחנה שבין ימי הנידות לזיבה - כדין טועות. אלא שכיון שיתכן שכשראתה יומיים, הרי שהיום הראשון היה אחרון לימי זיבה וראשון לימי נדה, א"כ צריכה עוד שישה ימים לסך ימי הנידות.

לעומת שיטת רש"י מובן מביאור התוספות כי עיקר החשש הוא משום טעותם של חכמים:

תוס' ד"ה שנים תשב ששה, נדה דף סו ע"א

שנים תשב ששה - שמא ראתה יום ראשון דם ירוק ואינו מן המנין.

כלומר לפי דברי התוספות התקנה הייתה משום חוסר בקיאותם הנשים ואולי אף של החכמים במראות הדמים, שמטעות שכזו, יתכן שאף אם ראתה האשה במשך יומיים, אין היום הראשון עולה לחשבון טומאת נדה שכן מראה ירוק - טהור.

על פי הבנה פשוטה זו שבתוספות יצא שישנה מחלוקת בביאור סיבת תקנת רבי שבשדות, האם משום חשש שהנשים טועות או משום חשש לטעותם של חכמים במראות הדמים¹. האם ישנה נפקא מינה למחלוקת זו?

כתב בתוספי הרא"ש על הגליון:

תוספי הרא"ש, נדה סו ע"א

יום א' תשב ששה והוא - וצריך שיהו נקיים שבכל יום שתראה מספקינן דלמא השתא הוי תחלת נדה, והא דלא קאמר נקיים משום דלא שייך לומר נקיים אלא כשהם ימי ספירה.

מבאר התוספות רא"ש כי מה שנאמר בגמרא כי כשראתה יום אחד צריכה לישב שישה והוא הכוונה היא לספירת ששה ימים שהם בגדר נקיים. וזאת, משום שיש חשש שמא מה שראתה הוא בכלל ימי הזיבות, ואם תראה יום נוסף בתוך ימי ההמתנה יתכן שאותה ראייה תהיה פתיחה לימי הנידודות, מה שיצריך שרק מהראייה החדשה יחלו לספור ששה ימים נוספים!

ביאור זה לכאורה מתאים רק לשיטת רש"י משום שלדבריו עיקר התקנה אינו אלא משום שהנשים בגדר 'טועות' ועלולות לטעות בחשבון ימי הנדה והזבה.

מאידך לביאור שראינו בתוספות, החשש אינו משום טעות בחשבון הימים, אלא בראיית הדמים. וממילא לא יתכן לחשוש שמא הראייה הראשונה הייתה של ימי זיבות, כשהאשה אמורה לדעת מתי ימי הזבה נגמרים.

עם זאת נראה שהראשונים והאחרונים² הבינו שהתוספות לא בא לחלוק על רש"י אלא להוסיף טעם לסיבת התקנה, כלומר להוסיף לדעת רש"י ולא לאפוקי משיטתו.

1. כך גם משמע מלשון הרי"ף בפרק ב' דשבועות (ג): "הדין הוא דינא דאורייתא דהוו עבדן בנות ישראל כל זמן דהוו רבנן בקיאי בחזותא דדמא, וכיון דאימעוט רבנן דהוו בקיאי בהכי וקלשה דעתייהו ולא הוו יכלי לאפרושי בין דם טמא לדם טהור... וכ"כ הרא"ש בסוף נדה (פ"י סי' ו)..."

2. עי' מהר"ם מלובלין שהביא כפירוש הרא"ש בסתמא על הגמ' ולא ציין למח' בדין זה כלל.

יש ראייה לסברא זו, שהרי אם היה חשש רק משום טעותם של חכמים במראות הדמים כפי שהבינו בדברי התוספות בתחילה; א"כ כשראתה ג' ימים מדוע צריכה לספור ז' נקיים, הרי היא יודעת לאבחן כי אלו אינם ימי זיבה!

אלא נראה כי באמת גם התוספות סובר כרש"י שסיבת התקנה היא משום חשש טעות בחשבון הימים, אלא שהוסיף על דבריו נקודה נוספת. וא"כ מה היה חסר לתוספות בביאורו של רש"י?

הערוך לנר בסוגייתנו (נדה סו ע"א ד"ה 'שם ד"ה שנים') מבאר שהתוספות התקשה לתלות שכל החשש הוא רק משום טעות חשבון הימים, כיון שיתכן זמן שבכל אופן אין אפשרות לטעות בו, כגון לאחר לידה, שאז בוודאי כל דם שתראה הוא דם נדה ולא זיבה!

ג. תקנת רבי זירא

שלב נוסף בתקנות חז"ל שיצר את המצב ההלכתי שנוהגים בו כיום, מפורסם כתקנת ר' זירא.

נדה דף סו ע"א

...אמר ר' זירא: בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו רואות טפת דם כחרדל - יושבות עליה שבעה נקיים.

מהו החשש שבגיננו החמירו בנות ישראל על עצמן כפי שהעיד ר' זירא?

ביאר הב"י בטעם התקנה:

בית יוסף סימן קפג

כתבו הרי"ף (שבועות ד.) והרא"ש אף על גב דהא תקנתא דשדות ליכא למיחש בה לאיסורא כלל עבדו רבנן הרחקה יתירא ואנהיגו בנות ישראל למיעבד כרבי זירא דהא אמרינן בריש פרק אין עומדין (ברכות לא.) דהא דרבי זירא הלכה פסוקה היא עד כאן לשונם.

והר"ן (שבועות ד. ד"ה ואע"ג) כתב שהטעם שהחמירו כרבי זירא ולא סגי להו בתקנתא דרבי יש אומרים דהיינו כדי שלא יטעו בדבר שלפעמים תהא זבה גדולה ותהא סבורה שלא ראתה אלא שנים כגון שראתה שתי ראיות ואחת מהן בין השמשות ולא תספור אלא ששה והן וכדי שלא תבוא לטעות בכיוצא בזה השוו מדותם שאפילו בדם טיפה כחרדל יהיו יושבות שבעה נקיים.

ועדיין אין זה מספיק אלא יש לומר שכיון שלפעמים בטיפה כחרדל יושבת שבעה נקיים דהיינו בזיבה הסותרת החמירו בנות ישראל על עצמן לעשות כל דם שתראינה כאילו היא סותרת עכ"ל.

מדברי הבית יוסף עולה כי נחלקו רבותינו הראשונים בסיבת תקנת ר' זירא. לדברי הרי"ף מצד האמת לאחר תקנת רבי בשדות לא היה חשש או צורך לחומרא זו, אלא שמפני חומרת טומאת הנדה החמירו רבנן ועשו הרחקה יתירה אותה בנות ישראל קיבלו על עצמם.

מאידך הר"ן הסביר שאע"פ שתקנת רבי מכסה את רוב החששות, עדין ישנם מקרים בודדים שתקנת ר' זירא באה לתת להם מענה, הר"ן הביא את שני הסיבות לתקנה:

(א). שמא תראה ג' ימים וצריכה ז' נקיים, אלא שראייה אחת תהיה בבין השמשות ותחשב ע"י האשה כראיה אחת בלבד ולא ב'; ונמצא שהאשה תשמור יום כנגד יום כדין זבה קטנה בעוד שהיא זבה גדולה וצריכה ז' נקיים.³

(ב). כיון שיש מצב שבו אשה יושבת ז' נקיים אפילו על טיפת דם כחרדל - כאשר היא באמצע ספירת הנקיים שאז אם תראה אפילו טיפת דם כחרדל תשב עליו ז"נ; משום כך השוו הנשים מידותיהם והחמירו כדין זה בכדי לא ליצור בלבול בין הספירות.

חשש נוסף שמא תראה האשה בתוך ז' הנקיים טיפה כחרדל וכל ספירתה תיסתר.⁴

ד. תוקפה של חומרת רבי זירא

רבותינו הראשונים נחלקו בתוקפה של חומרת ר' זירא. היו שהסבירו שאע"פ שחומרת ר' זירא מופיעה בגמרא כמנהג שקיבלוהו עליהם הנשים, יש תוקף מוחלט לחומרא זו.

כך למשל כתב הרמב"ן בהל' נדה:

רמב"ן, הלכות נדה סוף פרק א

חומרא זו שנהגו בנות ישראל הוכשרה בעיני חכמי ישראל ועשאוה כהלכה פסוקה בכל מקום, לפיכך אסור לאדם להקל בה ראשו לעולם.

כדברי הרמב"ן נקט גם המאירי ובחידושו לברכות (לא). כתב שאע"פ שבנות ישראל הן שהחמירו על עצמן חומרא זו, וחששות רחוקות הביאו אותן לכך, מ"מ קבלוה חכמים וקיימו את

3. וכתב הר"ן ע"ז שטעם זה אינו מספיק, משום דבחומרא דר"ז התקינו על טיפת דם והכא מיירי באשה שרואה כבר במשך ג' ימים. ולכן מביא טעם נוסף

4. הב"י הוסיף שם שחשש זה מנה גם הרב המגיד בפ"א בשם הרמב"ן. ודברים דומים כתב גם רש"י במגילה כח: ד"ה "שהחמירו": "פעמים שראיית דם נדה מזקיקתה לשבעה נקיים מן התורה, כיצד התחילה לספור שבעה נקיים לאחר שהיתה זבה גמורה, וספרה שבעה נקיים, ובשביעי ראתה אפילו כחרדל - סתרה הכל, וצריכה לחזור ולספור שבעה נקיים, אי נמי: שמא ראתה שני ימים ולא ידעה, והיום ראתה וידעה, דהווי להו שלשה ימים רצופין, וצריכה שבעה נקיים, ועל כן החמירו".

דבריהן ועשאוה כהלכה פסוקה שאין עליה תשובה, וזו גם הסיבה שקראוה (ברכות לא). "הלכה פסוקה". כדברים אלו כתב גם הריטב"א בחידושו לנדה (סו ע"א)⁵.

להלכה, פסק השו"ע (בסי' קפג) כחומרת ר' זירא ולכן אשה שיצא דם ממקורה "אפילו לא ראתה אלא טיפת דם כחרדל יושבת עליו שבעה נקיים". וגדולי הפוסקים האחרונים כתבו שלהלכה נהגו כחומרת ר' זירא כהלכה פסוקה כך שאפילו אם הרופאים אומרים שלא תוכל האשה להתעבר אם תמתין ז' נקיים, אין להקל בזה (תשובות החת"ס ס' קעט; תפילה למשה קפד; שבט הלוי ח"ד ס' צז).

ה. סיכום

- א. מדאורייתא רק זבה גדולה צריכה לספור ז' נקיים, ובעקבות תקנות חז"ל נקבע להלכה בימינו כי על כל ראיית דם יושבות הנשים ז' נקיים.
- ב. תהליך זה של תקנות חז"ל בא בב' שלבים. התקנה הראשונה נקבעה ע"י רבי בשדות, שעל כל ראיית יום אחד תשב ששה והוא; על שניים, ששה והן; ועל שלשה ראיות שבעה נקיים.
- ג. שתי חששות בסיבת תקנת רבי: לרש"י מחשש לטעות הנשים בחשבון ימי הנידות והזבות, ולדעת התוספות נוסף לזה חשש מטעות החכמים במראות הדמים.
- ד. שלב נוסף בתהליך הוא תקנת ר' זירא שהחמירו בנות ישראל על עצמן שעל כל טיפת דם שרואות יושבות ז' נקיים.
- ה. לדעת הרי"ף חומרא זו אינה משום חשש אלא מחומרא יתירה. מאידך לדעת הר"ן אע"פ שתקנות רבי עונות על רוב הבעיות, עדיין ישנם ב' חששות: א. שמא תראה ג' ימים כשראייה אחת בבין השמשות, ותטעה לחשב אותה כראייה אחת ולא כשניים. ב. שמא תסתור ספירת ז' נקיים ע"י טיפת דם כחרדל.
- ו. כהלכה פסוקה בכל מקום נקבע בשו"ע ובפוסקים האחרונים כי יש להתייחס לחומרא זו כהלכה פסוקה, ואף כאשר בגינה לא תתעבר האשה אין להקל בזה.

5. אמנם הראב"ד דנוברדוק כתב בספר גליא מסכת (ח"א יו"ד סי' ד) כן: דווקא עסק גזירה או תקנה והסכמה שנעשה בוועד חכמים או נביאים או ב"ד הגדול בירושלים, על זה וכיוצא בזה ודאי מחויבים על ישראל לקיים עליהם ועל זרעם כנאמר ועשית ע"פ הדבר אשר יורוך. אבל איזה מנהג או חומרא שלא נעשה בוועד חכמים או נביאים או סנהדרין רק שהמון העם החמירו על עצמן בזה או שהנהיגו איזה מנהג טוב, אף שאינו רשאים להקל בדבר אח"כ...אולם מעתה בעניין חומרא דר"ז אשר מבואר שלא נעשה בתקנת חכמים אלא שבנות ישראל החמירו על עצמם בזה...וביותר מבואר שם בסוגיא דחומרא דהאי מנהגא לא נתפשט בכל המקומות אלא היכא דאחמור אחמור והיכא דלא אחמור לא אחמור, לפיכך ראוי לומר דבקל נפטרין הימנה..